

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

OPTEGNELSER

FRA

ET OPHOLD I FRANKRIG FRA 1815-18

AF

FELTPRÆST KRISTOFFER NYHOLMS

EFTERLADTE PAPIRER.

UDGIVNE AF HANS SØN

HØJESTERETSASSESSOR C. V. NYHOLM.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1897.

Forord.

Ved den saakaldte anden Pariserfred af 20de Novbr. 1815 vedtoges det bl. a., at det nordlige og østlige Frankrig skulde besættes af de allierede Magter, til hvilke nu ogsaa Danmark havde sluttet sig. Det danske Hærkontingent, til hvis Underhold i de tre Aar, Besættelsen varede, den franske Statskasse udredede 2½ Million Frcs., udgjorde en Styrke paa ialt 5,000 Mand af de forskellige Vaaben under Overbefaling af den fra sin Optræden først i Norge og derefter i Hertugdømmerne i Aarene 1813 og 14 saa hæderlig bekendte Prinds Frederik af Hessen, en Søn af den gamle Landgreve Karl og Svoger til Frederik VI.

Ved dette Kontingent blev den under 21de Jan. 1859 som Sogne- og Garnisonspræst i Nyborg afdøde Kristoffer Nyholm i Slutningen af Novbr. 1815 beskikket til dansk Feltpræst. Han var en Søn af Sognepræsten af samme Navn og i samme By i dennes Ægteskab med Jakobine Beate Würnfeldt, blev født den 10de April 1781 paa Sjællands Odde, hvor Faderen den Gang var Præst, og havde, efter i April Maaned 1804 at have taget theologisk Attestats med „Egregie“, siden 1806 været Adjunkt ved den lærde Skole i Nykjøbing paa Falster. Ved sin Tilbagekomst til Fædre-

landet blev han i Forsommeren 1819 udnævnt til Sognepræst for Helsing og Valby i Nordsjælland og ægtede den 25de August s. A. Jakobine Kristjane Højberg. født 1ste Juni 1798, Datter af den i 1801 afdøde Sognepræst for Frørup i Fyn, Rasmus Højberg og dennes efterlevende Hustru Sofie Frederikke f. Nørager. Fra Helsing kaldtes han i 1825, da hans Fader efter eget Ønske entledigedes, til det Embede, i hvilket han døde, overlevende sin Hustru i otte Aar.

De efterfølgende Optegnelser, der vare bestemte til Optagelse i det nu standsede Tidsskrift „Musæum“, hidrøre dels fra nogle, adskillige Aar efter hans Hjemkomst paabegyndte Rejseerindringer, som dog ikke naaede synderlig ud over den allerførste Tids Ophold i Frankrig, dels fra hans Dagbøger og Breve til hans Forældre, Forlovede og hjemmeværende Venner, af hvilke forskellige Meddelelser jeg har uddraget, hvad der er forekommet mig endnu at kunne interessere Læsere i vore Dage.

Stavemaade og Bogstavering har jeg søgt at bringe i nogenlunde Overensstemmelse med Nutidens Brug, og korte, orienterende Oplysninger om en Del af de af Forfatteren omtalte Personer, der alle forlængst ere døde, ere, saa vidt jeg har været i Stand til at tilvejebringe saadanne, tilføjede i Anmærkning under Teksten.

Kjøbenhavn i 1897.

Udgiveren.

Nordttorf, den 4de Decbr. 1815.

En skyllende Regn standser i Øjeblikket min Rejse, derfor vil jeg anvende det korte Ophold her til at underrette mine hjemmевærende kære om de Begivenheder, som have mødt mig paa Farten hertil.

Efter af Biskop Bøjsen i Mariebo Domkirke at være ordineret til Feltpræst ved Kontingentet, som allerede befinder sig paa Marschen til Frankrig, ilte jeg endnu selvsamme Aften til Rødby, hvor jeg havde hyret en stor aaben Baad for at føre mig over til Heiligenhafen. Men Modvind tvang mig til en Dags Ophold i den førstnævnte lidet interessante By, hvor jeg dog fik Lejlighed til at fornemme, at Selvraadighedens Aand, som i Kristoffer II.s Dage skal have spøget her paa Laaland, endnu drev sit Spil. Et hamborgsk Skib var strandet tæt under Land, og der var af Øvrigheden blevet udmeldt Bjærgere, men en hel Del Folk, der herved ansaa sig forurettede, rottede sig sammen for paa egen Haand at bjærge og drog i den Hensigt under Larm og Trudsler med Heste og Vogne ned til Strandingsstedet, men her stødte de paa en uventet Hindring. Ved et pludseligt indtraadt Højvande var Fartøjet blevet flot og frelst baade fra lovlig og ulovlig Hjælp.

Paa den aabne Baad maatte jeg selvfemte tilbringe en December Dag og Nat under heftige Regnbyger paa Østersøen. Ved Mørkets Frembrud ankrede vi op under Femern og sov, saa godt vi kunde, paa vort

kolde, vaade og haarde Leje under en hullet Presenning og et halvt sønderslidt Sejl.

Ved Daggry løb vi for strygende Medbør gennem det lange, smalle Indløb til Heiligenhafen, der med sine sex Vejrmøller, sin gamle Kirke og Smaaskibene i Havnen tog sig ret godt ud. Med forud pr. Brev bestilt Vogn drog jeg straks videre, men det blev mig en dyr Historie, da den havde været holdt rede til mig siden foregaaende Dag. Vejen var til en Begyndelse god nok, men snart førte den ud i Strandkanten langs Østersøen og blev græsselig. I den graalige Morgendæmring rejste der sig pludselig, som om de vare voksede frem af Sandet, to menneskelige Skikkelser, der raabte os an. Herover blev min ungdommelige Kudsk saa forskrækket, at han pidskede løs paa Hestene, og vi jog afsted over Stok og Sten, til vi naaede en Slags Kro. Her blev vi atter anraabte af to Personer, der bad om Lov til at køre med. Jeg syntes i dem grangivelig at genkende de tvende ude fra Sandet og kom i svær Forlegenhed; al den Stund det kunde være lige saa betænkeligt at sige „Ja“ som at sige „Nej“. Mit gode Hjærte sejrede dog over mine Skrupler, og jeg kom ikke til at fortryde det: thi de viste sig at være meget skikkelige og yderst taknemmelige. Efterat de vare skiltes fra os, kørte Kusken, som aldrig før havde været ad denne Vej, os ud i en vildsom Mose, som vi nær aldrig vare slupne levende ud af, og kun med stort Besvær naaede vi langt om længe Lüttjenburg, hvor jeg nød nogle faa Timers sund Søvn for næste Morgen tidlig at gaa videre ad Kiel til.

Over høje, skovklædte Bakker løb den interessante Vej med skønne Udsigter over Selenter-Søen, forbi det statelige, gamle Herresæde Rothenfeldt, og jo mere vi nærmede os Kiel, desto smukkere fandt jeg

Eggen. I Kiel førte min gode Genius mig til en fortræffelig Vært — Dannebrogsmænd Fischer, vel kendt og vel ansét baade i Holsten og Danmark. Et stort Bord stod dækket ved min Ankomst, hvortil jeg gæstfrit indbødes tillige med Officerer og andre Gentle-mænd, som her vare Middagsabonnerter. Der serveredes tre Retter kraftig Mad, ypperligt Smør og Brød, Dessert, en halv Flaske rigtig god Rødvin og Kaffe, alt for den billige Betaling af 2 Mark lybsk. Jeg maatte imidlertid hurtigst mulig videre og kom henad Aften til Altona-Hamburg.

Alle Omgivelser varslede om, at jeg var i Færd med at nærme mig tvende Byer, som i Størrelse til-sammen ikke lidet overgaa København. Skuet ud over dem taaler dog ikke Sammenligning med Nedblikket fra Frederiksbergs Slotshaves Terrasse over Danmarks Hovedstad. Og kan man saaledes som jeg levende i Erindringen fremmane Billedet af København, som det var, da Kristjansborgs, Nikolajs og Vor Frue Taarne knejste mod Sky over de andre, og da „det undrende Øje med Velbehag hastede hen over Skove af Master“, som dækkede Øresund, saa fatter man, at Synet af St. Mikael's og de mindre Spir i Døgnkejserdømmets 5te gode Stad, kun gjorde et forsvindende Indtryk paa mig, som saa ofte fra hint ophøjede Stade havde tabt mig i Beskuelsen af Axels gamle By.

Bremen, d. 10de Decbr. 1815.

Den 7de December og næste Formiddag tilbragte jeg i Hamburg. Kaptajn Kauffmann¹⁾, som her besørger alle Kontingentets Anliggender, og gennem

¹⁾ Ernst Frederik Karl Kauffmann, Stabskaptajn 1813, Rdr. af Dbg. 1814, afskediget 1835 som Major, død som Told-kontrollør i Holtenu.

hvem alle Breve — fra Danmark dog kun forudbetalte — forsendes, indkvarterede mig i Byen, hvor han tilraadede mig et Par Dages Ophold, gav mig Udsigt til godt Rejsfølge videre frem og forsikrede mig, at den hele Tur lige til Antwerpen med Fortæring og alt Tilbehør gik paa Kongens Regning. Jeg kunde altsaa med Sindsro lægge mig til Hvile med det faste Forsæt at nytte Morgendagen til grundig at se mig om.

Foruden Kirkerne¹⁾ var det især Havnen, som tildrog sig min fulde Opmærksomhed. Hvilken uhyre Menneskevrimmel, hvilken Larm i alle Nationers Tunge-maal, hvilket Utal af Skibe! En vigtig udseende og rigt uniformeret Herre, i mine Tanker mindst Havnekommandant, fremkaldte en vis, sky Ærbødighedsfølelse hos mig, da hans Øje tilfældigvis faldt paa mig; hvor undredes jeg ikke ved at erfare, at det kun var en Vægter. Kort efter mødte mig oppe i Byen to fintpaaklædte, alvorlige Mænd i puddrede Parykker, mørke Dragter, hvorover hang en spansk Kappe, om Halsen en Art Pibekrave, Kaarde ved Siden og i sorte Silkestrømper og Sko. „Gaa dHrr. Senatorer saaledes til Fods omkring i Gaderne saa tidlig paa Dagen?“ spurgte jeg, idet jeg ganske betuttet vendte mig til min Cicerone. „Ei was,“ svarede denne utaalmodig over saa megen Dumhed, es sind ja nur zwei Leichen-träger.“

Om Aftenen fandt jeg uden Ledsagelse Vej over de Pladser, hvor Eckmyhl²⁾ havde udøvet sin Mord-

1) Den udførlige Beskrivelse af Kirkerne udelades her.

2) Louis Nikolai Davoust eller Davout, senere Maréchal af Frankrig og Prinds af Eckmyhl, var en Tidlang General-Guvernør over Elbmundingernes Departement med Bopæl i Hamburg, hvor han formedelst sin Strenghed var yderst forhadet. Forinden sin Bortmarsch i 1814 havde han ladet Hamburger Berg afbrænde.

brænder-Retfærdighed — hele det lange, saakaldte Hamburger Berg lige fra Altona og ind til selve Hamburg med alle dets Gader og Huse, af Omfang omtrent som Helsingør — til den Skueplads, hvor den store Schrøder udfoldede sit overordentlige Talent: der spillede: „Partheien-Wuth“. et Stykke fra Cromwells Tiden, efter min Mening ganske fortrinligt, og hele min i over 10 Aar slumrende „Theatersyge“ vaagne paany til Live.

Den paafølgende Morgen et hurtigt Streiftog gennem Altona ad den skønne Palmaille, forbi Rainvilles Have, ud ad Blankenesevejen med dens pragtfulde Landsteder, som jeg gad se om Sommeren, og saa Farvel, Holsten, med Dine brave, kraftige og vindskibelige Indbyggere, Dine mønsterværdige Bøndergaarde¹⁾ Dine smilende, veldyrkede Marker og Enge!

Min Fremrejse gik gennem hele Hamburg over den berømte af Franskmændene byggede Elbbro til Harburg.

Denne Bro, der helt igennem er opført af Planker paa nedrammede Pæle, begynder straks udenfor Voldene og fører over Myr og Mose til den første, Hamburg nærmeste Elbarms rivende Strøm, hvor der er oprejst 2 smagfulde Ventepavilloner, den ene for de rejsende, den anden for Færgefolkene, idet man herfra paa en svær Flydebro med Hest og Vogn sættes over Vandet. Til al Ulykke var Vandstanden idag imidlertid saa lav, at Flydebroen ikke kunde lægge til, og det blev derfor nødvendigt at lade Vognen tilbage og gaa over Strømløbet i Baad, hvilket dels formedelst Isgang, dels formedelst de mange hjemvendende Mælke-

1) Et Brev er udeladt, i hvilket Forfatteren med stor Udførlighed beskriver de holstenske Bøndergaarde, hvis hele Indretning og Økonomi han ubetinget giver Fortrinet fremfor de danskes.

kuske foraarsagede et Ophold paa næsten 2 Timer. I denne lange Ventetid stødte jeg paa en dansk Officer og et Par Læger, med hvilke jeg siden gjorde Følge her til Bremen. Omsider kom vi da over til de to tilsvarende Pavilloner paa den modsatte Side, men nu havde vi jo ingen Vogne, og vort Tøj kunde vi umulig selv slæbe den lange tilbagestaaende Del af Vejen. Efter mange Vanskeligheder lykkedes det den nysomtalte Officer og mig for høj Betaling at opdrive en Bondevogn, og nu gik det i klart Maaneskin og bidende Frost $\frac{1}{4}$ Mil over Plankebro, derpaa $\frac{1}{4}$ Mil paa fortræffelig Chaussé over den egentlige Elbø, Wilhelmshurg, og endelig endnu $\frac{1}{4}$ Mil atter paa Plankebro over Mosegrund lige til Pavillonerne ved den anden, Harburg nærmeste Elbarm. Men her saa det for Alvor galt ud. Strømmen var her tæt pakket med Isflager, og Færgefolkene svor paa, at de hverken kunde eller vilde sætte os over. Vi skammede dem dygtig ud og fortalte dem, at hvis vi bare havde haft danske Færgemænd her, skulde vi sagtens komme over, men de var døde baade for Spot og Bønner og blev rolig siddende ved Ovnene i deres lune Pavillon, forsikrende os, at det godt kunde vare flere Døgn, før vi kom over. Under disse bedrøvelige Omstændigheder faldt det mig ind at prøve Guldets Magt og virkelig! de hamburgske Færgefolk var ikke mere uimodtagelige end de macedoniske Fæstningskommandanter. Vi kom over uden Vanskeligheder at tale om; Afstanden var næppe bredere end Søllerød Sø; men det kostede os blodige Drikkepenge, naaede de sidste to Pavilloner — samme sirlige kinesiske Stil som de seks tidligere nævnte —; maatte saa atter over Plankebro, der strakte sig over Resten af Vejen lige ind til Harburg og fik omsider, ved Hjælp af tre hanoverranske Soldater, os selv og vor Bagage bragt i Sikkerhed i den lille Stad. — Her

blev vi ret godt indkvarterede, men det var imidlertid blevet Kl. 10 Aften, saa at vi paa denne korte Tur havde maattet ofre 8 Timer og i alt over 5 Specier, medens den burde have været tilbagelagt i mindre end én Time, og ikke have kostet os, som selv havde Vogn, en eneste Hvid; thi der betales under sædvanlige Forhold intet for Overfarten med Flydefærgen.

Ihvorvel vi allerede næste Morgen maatte videre, saa vi dog nok til at skønne, at Franskmændene havde huseret slemt i Harburg. Selve Fæstningsvoldene have de maattet lade staa, men de fleste af det gamle Slots anselige Bygninger have de forvandlet til Grusdynger og sørgelige Ruiner. Dette Folk er inderlig forhadet i det nordlige Tydskland og synes at have fortjent det. Sandt er det, hvad man ofte hjemme paa Falster tog mig ilde op, at man Syd for Elben ikke tør tænke paa at forsvare de franske.

I Rothenburg, vor første Nattestation efter Harburg kom jeg til at bo hos Præsten, i hvis elskværdige Familiekrede jeg tilbragte en behagelig Aften og blandt andet maatte gøre rede for de danske Bøndergaardes Indretning og Bygning, hvilket lod til at vække megen Interesse. Tæt udenfor Rothenburg passerede vi næste Dag en stærk Skandse, hvor 500 Franskmænd i flere Uger havde holdt sig mod 6000 Russer og først overgav sig, da man begyndte at beskyde dem med Mørsere.

Allerede i fire Mils Afstand begyndte Bremens Taarne utydeligt at dukke frem, og efterhaanden som vi nærmede os, fandt vi Egnen saare flad, men overordentlig veldyrket, fuld af Landsbyer med grundmurede og teglhængte Bygninger. Omtrent en halv Mil fra Bremen kom jeg med mit Rejseselskab, der her vilde besøge en indkvarteret Landsmand, ind i en udmærket smuk Bondegaard med gipsede Loftter og

tapetserede, vel møblerede Værelser, og den Mand, de vilde besøge, var ingen anden end min gamle Ven og Studenterkammerat Overkirurg Svend Bentsen Svendsen¹⁾, som laa her paa Embeds Vegne for at føre Tilsyn med en Del efterladte Syge, og som blev lige saa glad overrasket som jeg ved dette uformodede Møde midt i det fremmede Land.

I Bremen blev vi indkvarterede i Hôtel d'Oldenbourg, da de velhavende Bremere, hos hvem vi ellers enkeltvis skulde have haft Bolig, havde foretrukket at anbringe os paa denne Maade. Her holdt vi Rastdag, og efter at have hilst paa Generalmajor Bachmann²⁾, f. T. Korpsets Chef, da Prindsen er rejst forud til Paris, og paa Stabschefen, Major Lesser³⁾, benyttede vi Tiden, som bedst, til at gøre os bekendte med Byens Mærkværdigheder, hvoriblandt da i første Række Domkirken med dens talrige Begravelsesrum og gamle Epitafier, ogsaa over enkelte danske Adelslægter; navnlig dvælede vi ved et Mindesmærke, der angaves at være restavrereret af Sejrherren ved Svarteraa; men heller ikke Raadhuset forglemte vi, hvis berømte Vinkælder vi med tilbørligt Maadehold lod vederfares fuld Retfærdighed.

1) Senere Tilføjelse: I Omgang med denne elskværdige og højtbegavede Mand tilbragte jeg senere mangen behagelig Time under vort Ophold i Frankrig; thi han var livlig og jovial af Væsen, havde en skarp Iagttagelsesevne og interesserede sig varmt for alle Tidens brændende Spørgsmaal. Død 1831 i sit 50de Aar.

2) Hans Bachmann, født i Vejle 1752, blev 1772 Lieutenant i Kavalleriet og stod ved sit Regiment i 60 Aar; i 1812 blev han Generalmajor og 1815 Chef for den ene af de til Frankrig afgaaende Brigader. Han adledes i 1823 (under Navnet Fürsen Bachmann), Stkr. af Dbg. og døde 1841 i Slesvig.

3) Joakim Gottfred Lesser, 1811 Overkvartermester og Major; 1818 Oberstlieutenant; død 1833 som Postmester i Kiel.

Efterladende mine Rejsefæller, der efter Ordre skulde forblive et Par Dage længere, drog jeg fra Bremen, hvis Befolkning forekom mig særdeles velvoksen, men gennemgaaende ualmindelig koparret, videre gennem forskellige Smaastæder til Lønningen, hvor jeg maatte tage til Takke med et elendigt, af Rotter foruroliget Nattekvarter. Næste Aften naaede jeg frem til Lingen, der havde prøjsisk Garnison.

Jeg havde her Møje med at finde Pladskommandanten, som skulde anvise mig mit Logis. Paa et af Byens Gæstgiversteder, hvor man havde givet mig Haab om maaske at kunne træffe ham, fik jeg kun den opmuntrende Besked: „Der Herr Kommandant trinkt heute Abend nicht hier.“ Ærgerlig over at skulle have Forretninger med en formodentlig halvfordrukken og brutal Herre fik jeg ham omsider opspurgt, men overraskedes paa det behageligste ved at møde en baade artig og meget dannet Mand, med hvem jeg en Times Tid havde en interessant Underholdning, og som derefter lod sin Ordonnants ledsage mig til et udmærket Kvarter.

Næste Dag gik Ruten over Ems og Nienhuys til Hardenberg, mit første Natteophold paa hollandsk Grund, og derfra til Omme. Paa den overordentlige Renlighed og de fortræffelige Veje fornemmer man, at man er kommen ind i et andet Land, skønt Hederne og Landskabets almindelige Præg endnu er som i Tydskland.

Forinden vor Indmarsch vare vi blevne opskræmmede ved Rygtet om, at vi i Holland ikke vilde erholde Naturalforplejning hos Kvarterværterne, men Kaptajn Abrahamson¹⁾, der har været sendt i For-

¹⁾ Josef Nicolaj Benjamin Abrahamson, født i København 1789, blev Officer 1805, Kaptajn 1812 og fulgte som

vejen, har heldigvis afsluttet en Konvention, i Henhold til hvilken vi bleve behandlede paa det venskabeligste. Der betales daglig for hver Officer, fra General til Lieutenant, $1\frac{1}{2}$ Gylden og for Underklasserne forholdsvis mindre. I Lingen og flere andre Byer, hvor de Danske enten vare eller havde været indkvarterede var det fornøjeligt at høre dem rose som de nøjsomste og omgængeligste af alle Nationers Tropper, men om de øvrige Folkeslag var Meningerne delte. I Nienhuys klagedes der bitterlig over Kosakkerne, fornemmelig over deres Ran af Fjerkræ; her i Omme gaar det ud over Prøjserne og især Sakserne, for hvilke man endog foretrækker Franskmandene, hvad der har noget at betyde i en Hollænders Mund. Der blev iøvrigt talt meget om Kosakkernes naive Hengivenhed for Kejser Aleksander, hvem de sjælden nævnte uden med blottede Hoveder, og vilde man ret glæde dem, skulde man blot raabe: „Hurra Aleksander! vivat Aleksander!“

Fra Omme, hvor jeg stødte til Kontingentets Hovedstyrke, og til eget Brug for den øvrige Del af Rejsen erholdt en forspændt Vogn til fuld Raadighed, regnede det uophørlig ind til Zwolle. Den 18de December forlod vor vidtløftige Karavane af Vogne, Haandheste, Husarer, Guider, Grenaderer og Jægere denne venlige lille By og iværksatte Overgangen over Yssel, hvilket medtog godt og vel $3\frac{1}{2}$ Time. Over vidtstrakte Heder, gennem Sand og Lyng, og af og til skimtede Zuydersøen som en Stribe dybt i Synskredsen, togede vi langsomt frem til Nunspect.

Et rigtig godt Kwartér faldt her i min Lod hos Byens Skoleholder, som for at undervise ca. 100 Børn

Souschef Kontingentet til Frankrig. Senere virkede han ivrig for Indførelsen af den indbyrdes Undervisningsmetode ved Almueskolerne. Han blev den militære Højskoles første Chef og døde i Odense 1847.

har en pæn Bolig med Havelod og 300 Gylden aarlig. Sognepræsten lønnedes med 800 Gylden om Aaret, en stor og smuk Præstegaard samt et Fedesvin og en Ko, og i dette Forhold omtrent ere de gejstlige og Skolelærerne her overalt lønnede; sjældent have de mere, men saare ofte mindre. Tiende og Avling kendes ikke, alligevel finder man, at de have nok! Nej! da priser jeg Laaland-Falster, hvor Skolelærerne ofte have langt mere end Præsterne her, og hvor det sletteste Præstekald formaar at ernære en Familie anstændigt.

*

*

*

Juleaften kørte jeg med en Del af vore Officerer til den navnkundige hernhutiske Koloni Zeist, der ligger i nogen Afstand fra Utrecht, og bivaanede det simple, rørende Kærligheds-Maaltid. Der opførtes i Bedesalen en gudelig Koncert, flere af hvis Sangnummere vare overordentlig gribende og bleve mesterlig udførte. Efter Koncerten beværtedes vi med frisk Julekage og Rhinskvin hos den værdige Forstander, Pastor Treschow, en blid Olding med sølvhvide Lokker, Broder til vor Professor Treschow i Kristjania. Glæden over Landsmandsskabet var gensidig, og for os fremmede var det helt hjemligt her dybt inde i Holland over Præstens Sofa at finde Kobberstik af Frederik VI og hans Dronning og af forskellige Begivenheder i den dansk-norske Historie. Præsten, hans Hustru og Steddatter talte med Liv og Glæde om Danmark og deres Haab om der en Gang at ende deres Dage, — Gæstgiveren i Zeist var en ærlig Fynbo, og blandt Brødrene traf vi flere baade Danske og Nordmænd, som havde faaet deres Uddannelse paa Kristjansfeldt.

Nytaarsaften foretog vi endnu en Udflugt til eller rettere sagt over Zeist for at bese den saakaldte **M**ar-

monts Lejr, en halv Mil fra Kolonien, Vejen did hen dannet af brændte Sten med en tredobbelt Allé og vide Udsigter til smukke Landsbyer og Herresæder.

Fra Hovedlandevejen bøjede vi ind paa en Bivej gennem de store Plantager af Gran og Fyr, som til alle Sider omgive Kolonien, og befandt os snart paa en vidtstrakt Lynghede, i hvis Midte fremragede en Jordpyramide, en Efterligning i det smaa af de Vidundere, de franske Hære havde lært at kende ved Nilens Bredder. Her havde Maréchal Marmont¹⁾, i 1803 samlet en betydelig Lejr af Franskmænd og Hollændere. Den Gang var den, efter hvad man fortalte os, i enhver Henseende fortræffelig udstyret ikke blot med Volde og Grave og Barakker, men med Haver, Restavrationer og Kaféer, ja endog med et lille Theater, kort med alt, hvad der henhører til Livets Komfort. Efter Slaget ved Austerlitz omdøbtes Lejren til Austerlitzlejren, og det var Bonapartes Hensigt at omdanne den lig de gamle Romerlejre til en Stad. Var denne Plan kommen til Udførelse, vilde Sandsletterne og Lynghederne snart have vejet for frugtbare Kornmarker og skyggefulde Plantninger. Man maa visselig i denne som i mange Henseender bøje sig for hans skarpe og rigtige Blik. Gode Gud! havde denne Mand været mindre egoistisk og ærgerrig, eller havde hans Ærgerrighed taget en ædlere Retning, hvilken Velsignelse vilde han da ikke kunne have været for alle de Lande, hvor jeg, siden jeg satte Foden uden for Altona og indtil dette Øjeblik, af de indfødte kun har hørt ham nævne med Forbandelser.

Napoleons Opstigning paa Kejsertronen gav Anledning til Pyramidens Dannelse. Hver Mand i Lejren,

¹⁾ Auguste Frederic Louis Viesse de Marmont, født 1774, blev Hertug af Ragusa, Pair af Frankrig og Chef for Artilleriet, død 1852.

fra den yngste Soldat op til Generalen, slæbte Jord sammen og i kort Tid skød den 60 Fod i Vejret, medens den i Jordlinjen paa hver Side ligeledes holdt 60 Fod. Selve Jordunderlaget staar der endnu i sin fulde Højde, men Statuen paa dets øverste Spids og Stenbalustraderne ere blevne nedrevne, og Inskriptionerne paa Marmorpladerne i hver af de fire Sider sønderslaaede af Hollænderne, hvad jo fra deres Standpunkt betragtet kan være forstaaeligt nok. Vi kunde imidlertid ikke andet end beklage det, og Kaptajn Abrahamsson foreslog os, at vi skulde følge tidligere Besøgers Eksempel og hver især sikre os en Relikvie her fra, hvilket fik almindelig Tilslutning. Jeg for min Del bemægtigede mig en Stump af en Marmorplade med Navnene „Lodi & Arçole“, der siden bestandig har ligget i min Vogn og skal følge mig til Fædrelandet¹).

Da Pyramiden endnu henstod i sin fulde Glans, havde Marmorpladen paa den østlige Side følgende Inskription: „À l'auguste empereur Napoleòn, père du peuple et de l'armée, ses enfants du camp d'Utrecht,“ paa den sydlige Side fandtes Navnene paa 19 i Itálien og Ægypten vundne Slag og derunder: „Partout, où il çombattait, il fixa la victoire. Par lui le territoire français fut aggrandi d'un tiers. Il remplit le monde de sa gloire.“ Paa den vestlige Side opregnedes hans Fortjenester af Frankrig og af Hæren samt hans Bestræbelser for at fremskynde almindelig Fred(!) med denne Slutning: „La mauvaise foi de l'Angleterre renouvelle la guerre“, og paa den fjerde endelig læstes Navnene paa den kommanderende General, 34 andre

1) Senere Tilføjelse: Jeg førte Marmoret med mig lige til Bouchain; men her gik det desværre tabt for mig ved Ligegyldighed eller Vrangvilje fra min Kusks Side.

Generaler og Oberster samt paa de Regimenter, som havde bidraget til Monumentets Opførelse.

Af den hele Herlighed er nu, som sagt, kun Jordpyramiden tilbage med de sprængte Rester af Marmorpladerne, der henligge som Gribsgods for de forbirejsende. Sic transit gloria mundi!

Den 2den Januar 1816 forlod vi Utrecht, hvor vi alle i flere Dage havde nydt en gæstfri og god Behandling og naaede efter at være forsinkede i flere Timer ved Overgangen over Leek paa Grund af, at vi krydsede et til Amsterdam marscherende Regiment, noget forkomne Gorinschen, og efter at have passeret denne kønne lille Fæstning, paa hvis Torv vare til Skue tyve ualmindelig smukke Feltkanoner, der vare erobrede i Slaget ved Waterloo og nu ventede paa at blive bragte til Hovedstaden, ankom vi den næstpaa følgende Dag til den store Landsby Prinzenhagen, hvor vi skulde oppebie en senere afgaaet Afdeling.

I Følge med nogle af vore Officerer besøgte jeg den stærke Fæstning Breda, til hvilken vi fra vort Standkvarter knap havde en halv Mil. Deres ældgamle Slot, ved brede og dybe Grave skilt fra den øvrige By og forholdsvis højt liggende, har en flygtig Lighed med Koldinghus før dettes Brand 1808. Kirken indeholder mange Gravmæler over Greverne af Nassau og andre henfarne Stormænd; men alle under Revolutionskrigen mere eller mindre beskadigede. Især gjorde det os som danske Mænd ondt at træffe et anseligt Monument af sort og hvidt Marmor sørgelig mishandlet; thi dette var et Minde over en Landsmand, der havde udmærket sig under den spanske Arvefølgekrig og var død som Kommandant i Breda og øverstbefalende over alle Omegnens Tropper.

Saa godt som urørt staar dog endnu Kirkens allerkosteligste Skat, Kapellet med Grev Engelbrecht

II's og hans Gemalindes Mavsoleum, et Værk af den udødelige Michal Angelo de Buonaroti. Under en Himmel af sort Marmor, hvilende paa Skuldrene af Julius Cæsar, Attilius Regulus, Hannibal og Filip af Macedonien — en underlig symbolsk S sammensætning — ligge Greven og hans Frue i fuld Legemsstørrelse, udhuggede i Jaspis, han død af Udtæring, hun af Sovesyge. Hver Kender af disse Sygdomme, ytrede vor Overlæge, vil af begges Fysiognomi og Lemmer kunne slutte sig til deres Dødsmaade. Proportion, Muskler, Ansigternes Linjer, Drapperierne, alt er fuldendt og røber Buonarotis Mejsel. Vi stod der alle forbavsede over, at man i den haarde Jaspis saaledes kunde udkniple, jeg kender i Øjeblikket intet bedre Udtryk, selve Naturen. Filip og Regulus vare ligeledes af Jaspis og mejslede af Mesteren selv, og af disse skal atter Regulus efter kunstkyndiges Dom bære Prisen; især maa hans Skuldre og Arme vække Beundring. En engelsk Kunstelsker skal for ikke længe siden for denne Figur have budt en lignende i Sølv med Arme af Guld, men faaet Afslag. En anden Englænder havde kort før vort Komme tilbragt en hel Uge i Kapellet fortabt i Beskuelse, og forlod det omsider med Taarer.

Ved nøjere Betragtning opdagede vi imidlertid dog nogle Spor af Overlast, fornemmelig paa Julius Cæsar, og paa vort Spørgsmaal desangaaende, fortalte den ældre Kone, som viste os omkring, og som gjorde Indtryk af at have virkelig Forstand paa og Kærlighed til Kirkens Skatte, hvorledes Skarer af Republikens Soldater, da Dumonriez¹⁾ sejrende var trængt ind i

¹⁾ Charles François de Dumonriez, født 1739, udmærkede sig ved Erobringen af Belgien og Holland, men indlod sig senere i en S sammensværgelse mod Republiken og maatte flygte over Grænsen. Han døde i London 1823.

Fæstningen, kom stormende ind i Kirken med vild Ødelæggelseslyst. Et Øjeblik syntes de ligesom tæmmede af Michael Angelos Kunst, men det var ogsaa kun et Øjeblik. En i Hoben var raaere eller mere fanatiseret end de andre, og med et Sabelhug røg Arm og Næse af Julius Cæsar — dog ikke ned paa Kapellets Gulv men ned i Konens Forklæde, hvori det lykkedes hende at opfange dem. Under Trudsel om at ville klage til Generalen, som til Lykke boede umiddelbart ved Kirken, ilte hun i fuld Fart til hans Kwartèr, traf hans Adjudant, Kaptajn Romè, der i samme Nu fulgte hende til Kapellet, hvor hendes harmfulde Trudsel i nogle Minutter havde standset Ødelæggelsesværkets Fortsættelse, og Sarkofagen var reddet. Romè priste Konens Uforfærdethed og Kunst-kærlighed, men tilføjede advarende: „Tak Gud! for at de slap saa godt fra det; thi et Menneskeliv mere eller mindre er intet for disse Folk“.

For to Aar siden, berettede hun videre, besøgte en fremmed General med mange Ordner og talrige Ledsagere Kirken og lod sig, som naturligt, ogsaa Mausoleèt forevise. Han saa nogle Øjeblikke opmærksom paa Konen og spurgte hende tilsidst, om hun ikke kunde genkende ham, og nu gik det pludselig op for hende, at den fremmede netop var den Mand, som havde hjulpet hende med at frelse et af Kunstens stolteste Værker. Generalen fortalte sit Selskab den ovenanførte Begivenhed og gav Konens Mod og Aandsnærværelse hele Æren derfor.

Om Sommeren maa Turen fra Breda til Antwerpen gennem de skønne og yderst veldyrkede Egne være fortryllende, men anderledes var det for mig, som maatte tilbagelægge Vejen i Sneslud og rygende Storm paa aaben Vogn. Dyngvaad og kold følte jeg mig kun lidet oplagt til at beundre Dom-

kirkens Kæmpetaarn, der himmelstræbende allerede i det fjerne hævede sin ældgamle Isse langt, langt over den underliggende By med dens øvrige Taarne, Pal-ladser; Huse og Skibe. Jeg kunde dog ikke undgaa at lægge Mærke til, hvorledes hele den af Fæstningen beherskede Omegn forrige Aar var bleven raseret og tilsyneladende aldeles lagt øde af Franskmændene for at lette Forsvaret, men slige Ødelæggelser ere jo lige saa nødvendige som de ere sørgelige, og man tør ikke af den Grund gaa i Rette med en Fæstnings For-svarere. Fæstningen er, som hele Verden vød, en af de stærkeste i Evropa, og Byen en af de skønneste, jeg nogensinde har set.

Min første Gang næste Morgen, netop en Søndag, gjaldt naturligvis Domkirken. Gennem dens syv parallelle, paa otte Rækker Piller hvilende Søjlegange rungede Orglets mægtige Toner, og naar dette tav, henrykkedes Øret ved den blideste, kvindelige Kor-sang. Den tusindtallige Forsamlings Blikke vare ret-tede mod Højalteret, hvor Biskoppen i sit pragtfulde Skrud og understøttet af Domherrer og Kanniker for-rettede Højmessen. Kirkens Indre er kridhvidt; fra de høje Piller i Skibet nedskue Apostlene og Helgene paa Menigheden. Den ophøjede Simpelhed og Storhed vækker højtidelig Andagt i Sindet, og jeg tilbragte under mit tre Dages Ophold mindst to Timer daglig under de herlige Tempelbuer.

Imponerende og gribende som Kirkens Indre er ogsaa dens Ydre; kun Skade, at denne stolte Bygning skal ligge saa indkneben mellem Smaaboder og Træskur, af hvilke nogle endog ere klinede tæt op til dens Mure, saa at man ingensteds kan faa Overblik over den i dens Helhed. Vi besteg Taarnet, der er et af de højeste i Evropa, og havde et Vidskue over Schelden, selve Byen og en stor Del af Landet. Den oprindelige

Plan for Kirkebygningen viser, at man vilde rejse endnu et Taarn til af samme Højde, men dette maatte opgives paa Grund af Pengemangel.

Fra Kirken kom vi ad en bred, brolagt Allè med Staden paa den ene og den forbi brusende Schelde paa den anden Side ud til de uhyre, stensatte og med Sluser forsynede Bassiner, af hvilke Bonaparte bestemte det forreste til Handelsskibe og det bageste til Orlogshavn. Værket var, i alle Henseender storartet og hans Geni værdigt; men det sidstnævnte og vigtigste af Bassinerne blev ikke fuldført, og bliver det sandsynligvis aldrig. Her vilde en mægtig Flaade kunne have ligget i tryk Sikkerhed, og var Planen bleven virkeliggjort i dens Helhed, saaledes som det endnu tydelig sès, at Kejseren ikke blot havde udkastet den, men endog ladet den afstikke, nemlig saaledes at der paa Scheldens modsatte Bred var blevet opført Fæstningsværker, svarende til Antwerpens, var her vistnok blevet skabt en af Verdens allerstærkeste Orlogshavne. Midt imellem begge Bassinerne ligge de vældige, en fuldkommen Firkant dannende, hanseatiske Magasiner — Vidner om en andens Tidsalders Magt og Rigdom — af Bonaparte omskabte til Søarsenaler, men nu tilbagegivne deres ældre, mere humane Bestemmelse som Oplagssteder for Handel og Vindskibelighed.

Over Mecheln, hvor Opholdet dog kun var kort, alt for kort for blot nogenlunde at kunne se sig om, avancerede vi gennem et smilende Landskab langsomt frem imod Bryssel, i hvis Nærhed vore Blikke først fangedes af det berømte Lystslot Laeken, der liggende paa en skovkrandset, ned mod Floden af samme Navn skraanende Bakke dominerer en Omegn, som Natur og Kunst have kappedes om at forskønne.

Bryssel overgaar baade i Omkreds og Folkmængde København, men sjelden har jeg hidtil i nogen

By i den Grad sèt Pragt og overdreven Luksus veksle med den yderste Armod og Elendighed, ikke blot i de samme Kvarterer, men i de samme Gader, hvad ikke kan andet end gøre et pinligt Indtryk.

Paa Hovedpladsen, „la grande place“, som den hedder i Folkemunde, fremtræder Raadhuset med dets 364 Fod høje Taarn, som et Mesterværk af gotisk Bygningskunst. Det var paa et paa denne Plads rejst Skafot, at den ædle Lamoral Greve af Egmont og hans Ven den trofaste Greve af Montmorency og Horn den 1ste Juni 1568 paa Hertugen af Albas Bud maatte bløde for Bøddelsværdet.

Smukkere maaske, men noget mindre er „place royale“, dannet af pragtfulde, ensbyggede Palaier og en Kirke i klassisk Stil; i Pladsens Midte stod forhen en Statue, forestillende den almindelig afholdte Statholder, Karl af Lothringen, men den blev nedreven af Franskmændene under Revolutionskrigene. Bag ved Palaierne er der en udmærket smukt anlagt Have med skønne Statuer, gamle Alléer og talrige Lysthuse og Bænke, hvor det i godt Vejr vrimler med Spadserende af alle Aldre, Køn og Stand.

I det kongelige Billedgalleri kan man tilbringe Timer, ja hele Dage i Beundring af Rubens, Teniers, van Dyk, og hvad de nu hedde alle de nederlandske store Mestre, men intet af deres Værker greb mig dog saa meget som Rafaels hellige Familie; det var ikke Mennesker, men ædlere Væsener fra en renere og mere ophøjet Tilyværelsessfære, som her aabenbarede sig i uforgængelig Ungdomskraft og Ungdomsynde.

Under vort Ophold i Bryssel var jeg tillige med en hannoveransk Læge indkvarteret hos en meget smuk og dannet Enke, som sammen med sin Broder, der havde tjent som Oberst under Napoleon og af denne egenhændig paa Valpladsen havde modtaget Æres-

legionens Kors, beboede en stor paladsagtig Gaard; men uagtet baade Søster og Broder med deres hele Sjel hang ved „deres Kejser“, som de aldrig undlod at benævne ham, viste de os dog uafbrudt Velvilje, og jeg nød mange baade behagelige og lærerige Timer i deres elskværdige og aandfulde Hjem. Forøvrigt gælder det sikkerlig baade om Bryssels og i det hele om Belgiens Befolkning, at Stemningen er overvejende bonapartistisk.

I Forening med Kaptajn Hagemann¹⁾ foretog jeg, da vi brød op fra Bryssel, en Afstikkertur til Valpladsen ved Waterloo.

Mine sædvanlige Rejseledsagere, Regn og Blæst, undlod heller ikke denne Gang at melde sig; men denne Ubehagelighed var dog ikke i Stand til at kue vor gode Stemning og Interesse eller at afholde os fra at beundre den Hulvej, som med pragtfuld Stensætning gennem yndige Smaaskove strækker sig næsten lige til Landsbyen Waterloo. Saare romantisk maa det være at passere Vejen en skøn Sommeraften, men, som den praktiske Hagemann bemærkede, yderst farlig maa den være for en Hær, der forfølges af sejrende Fjender, og Ve Wellington og Blycher! om de vare bukkede under i Dagene fra 15de til 18de Juni forrige Aar!

Vi havde det Held at faa til Vejviser netop den Mand, som i selvsamme Egenskab i 48 Timer i Slag-dagenes Begyndelse havde været benyttet af selve Kejseren. I Værtshuset i Landsbyen lod vi vor Vogn blive staaende og steg til Hest. Efter at have fulgt

¹⁾ Jasper Lützow Hagemann, født 1784 i Norge, 1808 Premierlieutenant, 1812 Kaptajn, Adjudant ved Kontingentets Hovedkvarter, 1839 Chef for 1ste Generalkommandos Stab; 1848 Generalmajor og Kommandant i Kjøbenhavn; 1855 afskediget med Generallieutenants Karakter; død 1858.

Chausséen en Strækning, kom vi til en Dal, vel omtrent 50 Skridt bred, og her var det, at Englænderne og Franskmændene for sidste Gang kæmpede med hinanden om Herredømmet over Fastlandet. Indtil denne Dal vare Franskmændene trængte sejrende frem, men her havde Hærenes Herre foreskrevet Grændsen. Her holdt Wellington ud i 6 samfulde Timer over for det frygtelige franske Artilleri, og paa dette Punkt, lidt længere fremme, havde Napoleon selv i over halvanden Time været ikke mindre udsat for Ilden fra et overordenlig farlig placeret, engelsk Batteri. Midt i Dalen, der skilte de kæmpende Hære, ligger en Forpagtergaard; den i Stridens Hede den tilføjede Skade var nu atter udbedret, men paa en hvid, ud mod Vejen vendende Marmorplade underrettes man om, at i Gaardens Have ligge de brittiske Officerer, hvis Navne anføres, og Menige jordfæstede, som her fandt Heltedøden. Den store Valplads, i den forløbne Sommer gødet med saa mange tusinders Blod, var nu tildels opløjet og dækket med grønnende Vintersæd.

Langt borte i Ryggen paa de Stillinger, som Franskmændene havde indehævet, skimtede vi gennem Regntaaen nogle høje Træer. „Der,“ pegede Føreren, „bag hine Træer kom Bylow med sit Korps,“ og da lod Kejseren gøre et frygteligt Angreb gennem Hulvejen paa de engelske Linjer. Det kostede over 4,000 af hans Soldater Livet og udrettede intet. I næste Øjeblik stormede flere tusinde af den gamle Garde frem for at hævne deres Landsmænd. „Dette Angreb har jeg ikke befalet,“ skal Kejseren have udtalt, men for at redde sine brave Veteraner, der begyndte at vakle, lod han hele Garden rykke frem, og da ogsaa denne bragtes til at vige efter et forfærdeligt Mandefald, vendte han sin Hest. Slaget var uigenkaldelig tabt.

Vi passerede Chausséen lige til den saa ofte i Anledning af Slaget omtalte Kro „la belle alliance“, hvilke Ord med fede Bogstaver vare malede paa Gavlens af det tæt ved Vejen liggende skidne Forhus; Bagbygningerne vare blevne Luernes Rov og endnu ikke genopførte. Da vi havde vor Vogn staaende i det andet Værtshus og desuden der havde bestilt Kaffe, indskrænkede vi os til udvendig Beskuelse af „la belle alliance“, der for Gud og Hvermand paa det nøjeste ligner det gamle Korselitze Kornmagasin ved Nykøbing. Vi drejede derefter af til højre, bestandig ind over Valpladsen, og kom derved forbi den Bondegaard (Hougemont), hvor saa mange Skotter efter det kækkesté Forsvar maatte bide i Græsset. Kun Ruiner stod igen; hver gennemhullet Sten i Murene, hvert splintret Træ i Have og Mark, de spredt liggende Levninger af Seletøj og Sadelgjorder, de sønderbrudte Vaaben, alt vidnede om, hvilken skrækkelig Kamp der her maa have raset.

Paa Tilbageturen til Waterloo, som vi imidlertid foretog ad en anden Vej end den, ad hvilken vi vare redne ud, gjorde Føreren os opmærksomme paa en yderst elendig Hytte, mere lig en Svinesti end en menneskelig Bolig, og den skal dog i tvende Nætter have huset ingen mindre end Hertugen af Wellington.

Forfriskede ved en taalelig Kop Kaffe med Kognak satte vi Kaasen mod Braine le comte, i det Haab at indhente det øvrige Hovedkvarter, og naaede henad Mørkningen Neville. Her burde vi være forblevne, men da Hagemann trods alle Værtens Advarsler, trængte paa Rejsens Fortsættelse, gav jeg efter. En frygteligere Tur tror jeg dog aldrig at have været med til. Flere Dages vedholdende Regn havde bragt Bække og Floder til at svulme over alle Bredder, og sandsynligvis har man allerede hjemme i Danmark i Bla-

dene læst om, hvorledes en Postvogn med Heste og Passagerer netop i den samme Nat i Bryssels Nærhed blev greben af Bølgerne og forsvandt. I det vildfremmede Land, i mørk Vinternat satte vi gentagende Gange over brusende Strømme, hvor Hestene maatte svømme sig frem, og vore Kufferter flyttes op paa Agestolen for ikke at fyldes med Vand. Ofte forfejlede vi Vejen, ofte standsedes vi i mange Minutter ad Gangen i det ufremkommelige Lerælte og Dynd, indtil vor hidtil saa frejdige Kudsk omsider ogsaa begyndte at tabe Modet. Endelig flimrede der et Lys os i Møde fra en større Forpagtergaard i nogen Afstand fra Hovedvejen, og vadende paa Maa og Faa gennem Mudderet fik vi os under stort Besvær kæmpede hen til Porten, dundrede løs paa den, det bedste vi kunde, blev indladte og traf til vor store Glæde Juul¹⁾, Friis²⁾, Fischer³⁾ og en Del andre af Hovedkvarterets Officerer, der ligesom vi, men noget tidligere paa Dagen, havde været ved Valpladsen og nu vare blevne tvungne til her at søge Nattely.

Hos de gæstfri Forpagterfolk fandt ogsaa vi sidstkomne en venlig Optagelse. Ved en hyggelig blussende Køkkenild blev vort gennemvaade Tøj tørret og vore forfrosne Lemmer optøede, og snart sad vi alle, 14 i Tallet, bænkedede om et langt Aftensbord med

1) Hans Adolf Juul: 1814 Premierlieutenant ved de fynske Dragoner; 1816 forsat til Aarhus Dragoner som Ritmester og blev her i 1842 Regimentschef; i 1862 blev han Generalmajor og døde 1874 i Aarhus i sit 84de Aar.

2) Johannes Friis: født 1796, 1814 Sekondlieutenant ved Aarhus Dragoner; 1827 afskediget som Ritmester; død som Hofjægermester, kongevalgt Medlem af Landstinget og Ejer af Lyngbygaard 1877.

3) Jean Arnold de Fischer: 1813 Stabskaptajn; 1840 R. af Db; 1841 afskediget som Oberstlieutenant, død 1863 i København i sit 80de Aar.

stegte Kartofler, nykærnet Smør, Ost, Brød, Øl og Ge-never — i al dets Tarvelighed et kongeligt Maaltid efter de udstandne Besværligheder — og tilbragte et Par Timer i muntre Samtaler om Hjemmet og vore forskellige Oplevelser, siden vi forlod det. Om Natten maatte vi nøjes med Stengulvene og frisk, ren Halm, men sov desuagtet som Stene til næste Morgen.

Med stor Livlighed gik Rejsen saa videre. Regnen var ophørt, Vandene hurtig begyndte at falde, Vejene jævnt fremkommelige, Luften høj og blaa, og Udsigten over skovklædte Bakker, frugtbare Agre, velhavende Landsbyer og skønne Smaaslotte saare tiltalende.

I Braine le comte erfoer vi, at Hovedkvarteret allerede var afmarscheret; vi fulgte da uden Ophold efter og indhentede det inden Aften i Mons, hvor der blev holdt Rast. Efter to Dages Ophold i denne By, der gjorde et frastødende Indtryk paa Grund af alle de mange halvnedbrændte, vidtudstrakte, under Revolutionen ødelagte og endnu ikke restavrede Kirker og Klostre, naaede vi frem til Valenciennes, der allerede var besat af Engellænderne, hvorfor vi indkvarteredes i forskellige af de store omliggende Landsbyer, og næste Dag, den 20de Januar, i tæt Snefog fortsattes Fremrykningen til Bouchain, en mindre Fæstning, der under hele Okkupationen forblev i de Danskes ligesom Valenciennes i Engelskmændenes Hænder. Her skulde jeg egenlig, som henhørende til Hovedkvarterets Mellemstab, have været stationeret, men da jeg foretrak Opholdet paa selve Landet, fik jeg Tilladelse til at tage Bolig i Landsbyen Vauvrechin, omtrent en halv Mil fra Fæstningen.

Medens vi laa uden for Valenciennes havde jeg Kwartér hos en af de større Handelsgartnere i en anselig grundmuret Farm med vidtudstrakte, af en solid Mur omgivne Haver. Her kendtes det imidlertid, at

den skønne, hollandske Renlighed havde Ende. Det første, som jeg ved min Indtrædelse i mit lidet hyggelige Værelse fik Øje paa, var en stor sort, i en Krog opstillet Kaminforsats eller Skærm, hvorpaa der af en af mine Forgængere med store Kridtbogstaver var skrevet: „Geizhals ist des Wirthes Nahme; in dessen wenn man alles fordert, hat man auch alles“. Det lød jo ikke synderlig opmuntrende, men jeg for mit Vedkommende havde dog ingen Grund til at beklage mig, og jeg udslettede derfor inden min Bortfart denne efter mit Indtryk ubillige Karakteristik, der let kunde vildlede en Eftermand.

Paafaldende lige siden vor Indmarch i fransk Flandern har det allerede været for os Danske at forefinde disse i det Ydre saa tiltalende Gaarde og Lyststeder dels saa tomme for Bohave, dels saa tarvelig møblerede. Og ikke mindre er det paafaldet os at se de fleste større Boliger, ligesom Fæstninger, omgivne med svære Mure uden Vinduer og Luger ud ad mod Veje og Marker, eller hvis Vinduer ere nødvendige, i saa Fald forsynede med stærke Jerngitre. Man erindres herved kun altfor tydeligt om, at Rov og Usikkerhed har hørt til Dagens Orden i disse Egne; Normannernes Overfald, Kampene mellem England og Frankrig og senere mellem dette Land og Burgund i det 14de og 15de Aarhundrede, den spanske Arvefølgekrig, Ludvig XIV.s voldelige Overrumplinger og endelig Revolutionsstormene med alle deres Følger lige ned til dette Øjeblik; hvilken Række blodige Minder og hvor forstaaeligt, at de maa have præget deres Spor i Beboernes Levevis og Maade at indrette sig paa!

Hermed er altsaa vor Udmarsch til Ende, og nu ville mine kære i Danmark fremtidig faa at høre

om mine Omgivelser og mit daglige Liv her nede, hvor jeg vel mindst i tre Aar kan gøre Regning paa at skulle have mit Hjem.

Vauvrechin, hvor jeg altsaa for Øjeblikket har mit Standkvartér, har en ganske vakker Beliggenhed ved en liden Flod, der falder i Schelden. Dens Indbyggere synes fredelige og imødekommende og lige som Hollænderne tilfredse med os Danske i Modsætning til Prøjsserne, hvilke de sætte ikke alene under Kosakkerne, men endog under Baskirerne, for hvilke sidste de ellers lade til at nære en med Ringeagt parret Rædsel. Landsbyens Kirke er nedbrændt og repræsenteres kun ved en Grushob. Skole er her ingen af, og heller ikke af ordnet Fattigvæsen findes her noget Spor. Foruden et mindre, ganske net Chateau, tilhørende en altid fraværende General, der har tjent sig op under Revolutionen, gives her 4 større Bøndergaarde, nogle Huse med Jord og over et halvt hundrede andre Huse, hvis Beboere have mange Børn, men ikke en Fodsbred Agerland, end ikke en Haveplads. For at friste deres sørgelige Tilværelse maa de arbejde som Daglejere og kunne da til Underhold for Kone og 4, 5 til 8 Børn fortjene $1\frac{1}{2}$ eller i Høstens Tid maaske 2 Frcs. daglig; Konen kan ved ufortrødent Spind og Vask erhverve indtil $\frac{1}{2}$ Frc., og mere have de ikke. Men derfor vrimler her ogsaa af omløbende Tiggere lige som for et Par Decennier siden hjemme i Danmark. De synge Salmer ved Dørene, stundom i Flokke, Børn og voksne, Kvinder og gamle Mænd, eller fremsige Bønner og blive glade for et Stykke Brød eller en halv Sous. Naar man som fremmed skuer disse skidne Landsbyer med de faldefærdige Rønner, de nøgne Børn og de nedbrudte Kirker, spørger man med Forbavselse — „er dette det skønne Frankrig“? og naar man rundt paa Lande-

vejene støder paa Afdelinger af Kosakker, Englændere eller Danske i Vaaben, medens de franske Bønder maa køre i Hoveri eller Ægt for Militær af Evropas forskellige Folkefærd — „er dette den store Nation?“ — Dog, dette Udbrud, der halvt mod min Vilje er sluppet mig ud af Pennen, er i Virkeligheden kun Udtryk for en forbigaaende Graavejrsstemning; naar alt kommer til alt, vil ingen for Alvor frakende Frankrig Skønhed eller dets Folk Evne til atter at rejse sig.

Personlig har jeg det fortræffeligt og er vel fornøjet med mit Kvarter og min Vært, der er Landsbyens Maire eller Sognefoged, og han paa sin Side er, som jeg haaber, ogsaa tilfreds med mig. I det mindste ytrede han forleden, at det skulde glæde ham, om jeg kunde blive boende hos ham under hele Okkupationen. Fraregnet en Brudevielse mellem en Lutheraner i Bouchain og en katholsk Borgerdatter fra Douay, som jeg i forrige Uge forenede i Ægteskab, har jeg hidtil endnn intet havt at bestille. Dette er den eneste Skyggeside ved min Stilling; ellers er den saare lykkelig. Prinds Frederik er den ædleste og velvilligste Mand af Verden, og Officererne, saa vidt jeg endnu har mødt dem, elskværdige og brave og mange af dem meget dannede og intelligente Mænd. Jeg har til fuld og udelukkende Raadighed en Tjener, en Kudsk, Vogn og to Heste, for hvis Underhold, Løn og Forplejning jeg intet har at betale. Desuden har jeg frit Hus, Brændsel, fuld Kost og 50 Rdlr. Sl. Holst. Kurant maanedlig fra 1ste Febr. d. A. at regne. Det vil altsaa let skønnes, at mine økonomiske Kaar intet lade tilbage at ønske. Min Vært, Mairen, maa uden Tvivl være velhavende, om ikke rig; thi foruden sin udmærkede Ejendomsgaard besidder han en Mølle, er Brygger, Bager og Slagter

for hele Landsbyen og, ved Siden af alt dette, har han endvidere den tredjestørste Avlsgaard i Forpagtning, men man mærker det ikke paa hans Levemaade. Til en Drift, der udfordrer elleve Mandspersoner, hvoraf dog de to kun ere halvvoxne, holdes blot en eneste Tjenestepige. Konen selv tager fat med i alt, og jeg tør nok sige, at disse to virksomme Kvinder, efter at have besørget Madlavning, Rengøring og Malkning, arbejde daglig hver i det mindste otte Timer ved deres Røk. Man er oppe om Morgenens Kl. fem, om Søndagen Kl. seks, og i den travleste Sommertid endog Kl. tre og gaar til Sengs Kl. 9^{1/2}, Mandfolkene dog allerede Kl. 8^{1/2}; det er fortrinsvis deres Sag at besørge Brygning, Bagning og Slagtning. Maden er overalt i de Departementer, hvor vi Danske ligge, meget god, rigelig og vel tillavet, men ved Tilberedelsen vises ikke Renlighed og ved Serveringen ikke Nethed, og dette gælder ikke blot om de simplere, men ogsaa om de pænere Familier.

Det har ofte undret mig, saa hærdet Befolkningen her synes at være mod Kulden. Paa Tider, hvor vi, skønt Nordboere, flokke os sammen om en destoværre i Reglen daarlig Kakkelovn eller en endnu slettere Kamin og forgæves søge Værn mod Vejrets Barskhed, sidde de franske Bondefamilier, Herskab og Tyende, mellem hverandre i en stor Rundkreds om Skorstenen i Køkkenet, for det meste med Dørene aabne ikke alene til de andre Rum, men ogsaa ud til Gaarden, og medens Sneslud flyger om os og følelig generer os, gaa Kvinderne her, baade unge og gamle, med blotte Særkeærmer og Børnene med bare Fødder paa Gaden.

Vort Hovedkvartér er, som jeg alt har nævnt det, Bouchain, der ligger omtrent midtvejs mellem Valenciennes, Donay og Cambrai, og ved en mindre, til Schelden strømmende Biflod deles i la ville haute

og la ville basse. Som Fæstning er den, ihvorvel dens Omegn kan sættes under Vand, kun ubetydelig, da den beherskes af de omliggende Højdedrag. Kirken er uanselig og Sygehuset maadeligt og bliver næppe for det første i det mindste istandsat, da de franske Myndigheder ere yderst trevne til enhver Pligts Opfyldelse og den danske Overgeneral saa human, at han først forsøger alle læmpelige Midler, før han griber til den Strenghed, som her vistnok er det eneste virkende Middel.

Ved Landevejen mellem Bouchain og Douay ligger den store Landsby Lewarde. I dennes umiddelbare Omegn findes ikke mindre end trende Slotte. Det største af disse med fri Udsigt til begge Sider og en smuk Park og Lystskov afgiver Residents for Prins Frederik og hans Gemalinde med et Par Adjudanter. I det andet af Slottene, hvis Hovedbygning egentlig er kønnere, men mangler Udsigt, ere fire andre Adjudanter og Staben indkvarterede. Om det tredje, der for Øjeblikket gør Tjeneste som Lazaret, kan man gøre sig en Forestilling, naar man hører, at det af de der i den allerførste Tid indkvarterede Officerer kaldtes „Røverslottet“ („chateau des brigants“), et Navn, som det siden og med fuld Føje har beholdt. Imidlertid er det dog for saa vidt mærkværdigt, som det omtrent et Aarhundrede tilbage i Tiden, under den spanske Arvefølgekrig, var den berømte Marlboroughs Hovedkvarter.

Douay er vor nærmeste, større Købstad af Udstrækning vel omtrent som Helsingør. Under det sidste, korte Felttog blev den ikke erobret og har ej heller nu nogen fremmed Besætning, men al Tjeneste besørages af Borgervæbningen („les gens d'armes). Gaderne ere usædvanlig godt brolagte og renlige og mange private Bygninger gøre Indtryk af Rigdom og Kunst-

sands. Dette gælder saaledes om palais de justice, i hvilken Departementets Overret og Assiseret har sit Sæde. I den smagfuldt udstyrede Retssal troner Ludvig XVIII's Byste ved den ene Endevæg, de øvrige Vægge ere prydede med passende Malerier. Vi kunde ikke andet end opbygges af den Højtidelighed og Pomp, hvormed de offentlige Retsforhandlinger foregik. Tolv Bisiddere eller edsvorne, hvad det nu kaldes, sidde foran et langt, tæppebelagt Bord under Forsæde af en Retspræsident med tvende Dommere, alle i sorte Talarer og med en særegen Hovedbedækning; ved Bordets smalle Ende have Advokaterne ligeledes i ejendommeligt, gammeldags Dragt og Sekretærerne deres Plads, adskilte fra Tilhørerne ved en bred Skranke. Destoværre manglede baade jeg og mine to militære Ledsagere de fornødne Forudsætninger for at kunne følge Forhandlingerne, som den Dag drejede sig om en indviklet Tyverisag, med den fornødne Interesse, og vi fjernede os derfor snart uden synderlig Forstaaelse.

Det danske Lazaret i denne By er fortrinligt. Det indtager alle tre Etager af et fritliggende, forhenværende Ursulinerinde-Kloster med rummelige, luftige, lyse og ualmindelig renlige Sale. Endnu have vi kun havt en død, af over 100 syge.

Her er to à tre Boghandlere i Byen, men de synes ikke at være om sig; at jeg ikke kunde faa Ossians Digte, kan jeg endda forstaa; men at jeg forgæves har spurgt efter „Corinna“ af Madame Stael-Holstein og Flechièrs og Massillons Taler, giver kun ringe Forestillinger om deres Forretningsdrift.

Af Instituter og Pensioner for unge Mennesker af begge Køn giver her flere, som roses meget. I det mest ansete af Døtreinstituterne har Oberst Flindt¹⁾

¹⁾ Jakob Flindt, født 1768, blev 1814 Chef for Prinds Ferdinands (Aarhus) Dragoner. Han havde i 1795 ægtet Louise

faaet sine tvende unge Døtre anbragte. Da jeg læser Religion med dem begge og forbereder den ældste til Konfirmation, kommer jeg et Par Gange ugentlig i Pensionatet og har ikke kunnet andet end glæde mig over den Orden, gode Tone og Hjærtelighed, som synes at herske der.

En af de første Søndage efter vor Ankomst bi-vaanede jeg en militær Messe i Douays Garnisonskirke, til hvilken Kaptajn de Bretteville¹⁾ havde forskaffet mig udmærket Plads i Koret. Det var mig et nyt og i flere Retninger gribende Optrin at se flere hundrede Soldater under krigersk Musik, i største Orden drage ind i Kirken, opstille sig med Gevær ved Foden, i lydløs Tavshed høre Messen, og da Trommen gav Signal til Knæfald, udføre dette med Anstand og Værdighed, om det end paa adskillige Ansigter kunde læses, at det kun var paa Kommando, de deltog i. hvad der for dem vel nærmest har været en Farce. Fra Kirken togede Tropperne til Hovedtorvet, hvor de under et Par tusende Tilskueres Øjne passerede Revy for deres Chef, og skøndt de alle lige fra denne til den yngste Tambur, vare Mænd, som drev borgerlig Næring, gjorde dog deres nette Uniformer og ypperlige Holdning og Marsch et uforlignelig godt Indtryk paa os alle. I ti Afdelinger defilerede Infan-

Elphinstone, der fulgte med ham til Frankrig, hvor hun døde i 1818. Selv døde han i 1842 som Generalleutenant og Storkors af Dbge. Hans ovennævnte Datter, Anna Sofie Karoline ægtede i 1820 sin Fætter, Karl Ludvig Flindt, født 1792, der under Opholdet i Frankrig var Ritmester ved hendes Faders Regiment, og som, efter at have deltaget i 1ste slesvigske Krig døde 1856 som Kommandør for 2den Kavalleribrigade.

1) Louis le Normand de Bretteville 1813 Stabskaptajn; 1813—14 Ridder af Dbg., og Dbgmd.; 1839 Bataillonskommandør; 1842 Oberst; 1845 afskediget; død 1847 i Altona 65 Aar gammel.

teriet forbi Chefen; og hver Gang en Afdeling passerede, genlød Luften af Raabene: „vive le roi“; tvende Afdelinger gik dog forbi i Tavshed, og af det udmærket smukke Kavalleri, som paraderede i fire Delinger, hørtes kun Leveraab fra den ene.

I Hotel de Versailles traf vi ved Middagsbordet en særdeles høflig og snaksom fransk Oberst og en højere engelsk Officer, der ikke mælte et Ord under hele det muntre Maaltid, skøndt han godt forstod fransk. Først da jeg henimod Slutningen tiltalte ham i hans Modersmaal, blev han livlig og meddelsom, og det fornøjede mig med ham, som med Hæder havde fægtet i Slaget ved Waterloo, at tale om denne berømte Valplads, jeg selv saa nylig havde besøgt, og at erfare mange interessante Enkeltheder om Slagets Gang.

Aftenen tilbragte vi i Theatret, som baade er større og smukkere end det hamburgske. Efter Slutningen af første Akt af „Figaros Bryllup“ blev der dels sunget, dels fremsagt forskellige Digte til Ære for LudvigXVIII, Hertuginde af Angoulême og hele Kongefamilien, og det Bifald, hvormed dette modtoges, var baade almindeligt og stormende. Selv Børn tog Del i den frembrydende Euthusiasme og sprang op paa Bænke og Stole for at istemme Jubelen. Prinds Frederik med Størstedelen af Hovedkvarterets Stab og endnu et halvt Hundrede andre Danske vare Vidner til dette Oprin, der i Forbindelse med det om Formiddagen forefaldne forekommer mig at røbe Folkeflertallets Sindelag, i alt Fald i denne By.

Ved at omtale denne Jubel for Bourbonnerne maa jeg dog ikke glemme at fortælle, at jeg har gjort et interessant Bekendtskab med en Monsieur Dupuis, percepteur de la ville de Bouchain (svarende til en Amtsforsvalter hos os), en kundskabsrig Mand, som ejer

en udsøgt Bogsamling af historiske, politiske og belletristiske Værker. Som jeg forgangen Dag besøgte ham, faldt Samtalen hændelsesvis paa Bonaparte, et Emne, jeg hidtil havde søgt at undgaa, fordi jeg ansaa Manden for Bonapartist og nødvendig vilde saare ham ved mine skarpt afvigende Anskuelser¹⁾; men hvor forundredes jeg ikke, da der undslap ham en Ytring, som tydede paa det modsatte. Da jeg lod ham min Forundring mærke, fik jeg til Svar, at han ikke kunde begribe, at jeg havde anset ham for enfoldig nok til at se op til et Menneske, der i tolv Aar havde bragt Ulykke paa Ulykke over Fædrelandet og brugt dets Borgere som blotte Redskaber for sine egoistiske Planer uden at have gjort noget som helst for Landets indre Vel. Et Par Aar havde han ganske vist forstaaet at blænde Mængden og var begyndt at vinde Agtelse og Kærlighed, men saa var Skællet efterhaanden faldet fra alle Øjne, og man havde kun med slet dulgt Harme fundet sig i en Trældom, som man ikke saa noget Middel til at unddrage sig. — Da jeg herefter udtalte, at det var mig ufatteligt, at de nys saa strænge Republikanere saa brat og modstandsløs kunde bøje Nakke for en Korsikaners Jernaag, bad han mig mindes de romerske Cæsarer og Englands Cromwell, og, idet han fra en Boghylde nedtog et Bind af Guthries „Geographie universelle“ at læse Beskrivelsen om Statsomvæltningen i Danmark 1660. „ikke sandt,“ tilføjede han, da jeg havde læst, hvad han vilde, „finder De ikke i Skildringen af Katastrofen i Deres eget Land tilsvarende Træk, der kunne forklare Dem, hvad De finder saa uforstaaeligt hos os?“ — Ludvig XVIII priste han i høje Toner som et Ideal af en grund-

1) Senere Tilføjelse: Jeg afskyede den Gang Napoleon, men Tid og bedre Indsigt har lært mig anderledes.

retskaffen og ejegod Mand, der med en lys Forstand og fast Karakter forenede Menneskekundskab og Erfaringer fra Modgangens Skole. Da jeg nævnte, at jeg fra flere Sider havde hørt, at der skulde herske hemmelig Gæring rundt om i Landet, hvad vistnok er en uimodsigelig Kendsgæring, og være et talrigt Parti for Bonaparte, spurgte han, om jeg antog, at selv flere hundrede tusinde Partigængere blandt en Folkemængde af 28 Millioner vilde være i Stand til i Virkeligheden at udrette det allermindste?

Om Talforholdet i det væsentlige skulde være, som her af Dupuis angivet, faar staa ved sit Værd, men saa meget mener jeg dog i Løbet af den sidste Maanedstid personlig at have erfaret, at Kong Ludvig selv nyder almindelig Agtelse, hvorimod dette næppe er Tilfældet med hans Familje. Om hvorledes Napoleòn, hvis det skulde lykkes ham atter at undslippe fra sin Klippeø. ligesom ifjor fra Elba, vilde vorde modtagen i Frankrig, kan man dog maaske drage Slutning derfra, at selv Modstandere af det nuværende Regimente indrømme, at ingen frygteligere Ulykke vilde have rammet Frankrig, end om han havde sejret i Slaget ved Waterloo. — Hvad maa det dog have været for en Dæmon i Menneskeskikkelse, hvis Fjærnelse man ikke tror at have købt for dyrt med Tabet af saa mange Menneskeliv og over 2000 Millioner Frs.

Hvorledes her har været ødslet med Mandskab, kan skønnes af, at man sjelden, saare sjelden, møder unge Mennesker mellem 20 og 30 Aars Alderen, — dem have Krigen bortmejet, det er den nøgne Sandhed, som ingen upartisk og ærlig Iagttager kan nægte. Imidlertid er Opvæksten af Børn ualmindelig stor — seks til otte Børn have vi, som tidligere bemærket, talt i mangfoldige Familier — og saa forbev-

sende, at om nogle faa Aar ville talrige Hære atter kunne udskrives i de bortrykkedes Sted.

Sluttelig vil jeg endnu i denne Forbindelse hid-sætte en Anekdote, for hvis Paalidelighed Dupuis er min Hjemmelsmand, men som iøvrigt viser, at de faldne Magthavere dog maaske tælle flere Tilhængere, end han synes at antage. —

Paa sin Flugt fra Fængslet i indøværende Aars Begyndelse passerede den bekendte Lavalette¹⁾ en af de nærliggende, belgiske Grændsebyer. — Postmesteren, hos hvem han tillige med et Par Ledsagere steg af for at faa videre Befordring, betragtede ham med paa-faldende Opmærksomhed og bad ham, idet han fjernede sig, vente inde, indtil han fik Melding om, at der var forspændt. Lavalette troede sig røbet, og med Beslutningen om at sælge sit Liv saa dyrt som muligt, spændte han Hanerne paa Pistolerne, som han bar skjulte under sin Kappe. Efter nogle Minutters Forløb

1) Antoine Marie Chamans Lavalette, født i Paris 1769, indtraadte i sit 20de Aar i Revolutionshæren og blev efter Slaget ved Austerlitz Kaptajn og Adjutant hos Napoléon. I 1797 havde han faaet Luise Emilie Beauharnois, en Broderdatter af Josefines første Mand, født 1781, til Ægte og senere fulgt Bonaparte til Ægypten. — I Tidens Løb udnævntes han til Generalpostmester og blev i 1808 optagen i Ærvestanden. Ved Budskabet om Keiserens Tilbagekomst fra Elba overtog han atter sit Embede, som han havde mistet, og blev til Belønning Pair af Frankrig. Efter Slaget ved Waterloo fængsledes han, men undkom Dagen før den til hans Henrettelse (20de Decbr. 1815) bestemte, derved at hans Hustru under sit sidste Besøg i Fængslet skiftede Klæder med ham. Efter i nogle Uger at have holdt sig skjult i Paris undkom han i Slutningen af Januar til Belgien ved Hjælp af nogle hengivne Venner. I 1822 fik han Tilladelse til at vende tilbage og døde i Frankrig 1830. Hans trofaste Hustru blev i 1816 sindssyg efter de forskellige gennemgaaede sjælelige og legemlige Lidelser og overlevede ham indtil 1855.

kommer imidlertid Postmesteren tilbage, fører ham ud til en med fire vælige Heste forspændt Rejsekarret, hvis Dør han ærbødigt aabner og, idet han beordrer Kusken til at køre saa hurtigt han kan, kaster han en Rulle med 200 Louisdorer ind i Vognen og raaber: „Min Herre! De vil i Bryssel træffe Grev de Lavalette; jeg skylder ham det indlagte Beløb, vær af den Godhed at levere ham det personlig, naar De ser ham. Dermed forsvandt Postmesteren, og Vognen jog i Gallop over Grændsen:

Tredje Søndag efter Paaske 1816 havde jeg da omsider den Glæde at aabne min gejstlige Virksomhed ved Gudstjeneste for Hovedkvarteret paa en stor Sal i Slottet Lewarde, ved hvilken Bataillonens Fyen udførte Musikken og Major Bardenfleth¹⁾ med sin smukke Stemme ledede Salmesangen, alt i Overværelse af Prindsen med Gemalinde og hele hans Stab. —

Men endnu højtideligere blev mig den paafølgende Kristi Himmelfartsdag (23de Maj), da jeg i straalende Sommervej holdt min første Gudstjeneste under aaben Himmel for 2det jydsk Infanteriregiment paa en Bastion i Bouchain Fæstning, som fra den Tid stadig har ført Navn af „Kirkebastionen“. Jeg beskriver²⁾ her denne Gudstjeneste lidt nøjere, fordi den blev et Forbillede for alle vore senere Gudstjenester i fri Luft.

1) Frederik Løvenørn Bardenfleth, født 1781, blev i 1812 Major og Souschef hos Prinds Frederik af Hessen, 1834 Kommandør for Livgarden til Hest og i 1836 Chef for Kadet-akademiet og senere tillige for den militære Højskole. I 1849 blev han Generallieutenant, i 1851 kommanderende General i Holsten og Lauenborg; død 1852 i Kiel.

2) Denne Beskrivelse tillige med den sig til samme knyttende Fremstilling af de gejstlige Forhold og deres Ordning m. v. ved Køntingentet er først affattet nogle Aar efter Hjemkomsten fra Frankrig, men med Benyttelse af tidligere Breve og officielle Dokumenter.

Lieutenant Edv. Storch¹⁾ af 2det jydsk Infanteri-Regiment, en yngre Officer med megen Smag og teknisk Indsigt, havde under en høj, gammel Elm om-trent midt paa Bastionen indrettet et med en Baggrund af Løvværk og Blomster aflukket og iøvrigt nydelig udsmykket Alter med tvende Alterstager og de hellige Kar, foran hvilket i passende, nogenlunde rigelig Afstand løb et halvrunder Knæfald, ligeledes af Grønsvær. I Løvgitteret bag Alteret var der tvende større Aabninger, i hvilke Musiken og Kirkebetjentene havde Plads, medens der paa hver Side af Alteret stod seks Grenaderer opstillede, som under Oplæsningen af Fader Vor, Uddelingen af Velsignelsen og Konsekrationen præsenterede Gevær.

Menigheden, ved denne Lejlighed bestaaende af seks Kompagnier af det jydsk Regiment og et Batteri dannede en stor Karré, i hvis Midte stod Fæstningens Kommandant, Prins Vilhelm af Hessen²⁾ med samtlige Officerer og civil-militære Embedsmænd. Rundt omkring os havde flere hundrede franske Tilskuere fra By og Land efterhaanden samlet sig.

Indenfor Alterknæfaldet og saaledes, at der var Passage baade foran og bagved denne, var den store Tromme opstillet oven paa tvende mindre og dannede efter gammel Krigsskik en Slags Talerstol, staaende bag hvilken jeg aabnede Gudstjenesten med en kort Bøn, hvornæst Musikkorpset intonerede Melodien til: „Af Højheden oprunden er,“ og Menigheden, til hvis Afbenyttelse jeg stedse i min Vogn medbragte 100 af vore evangeliske Salmebøger, istemmede den skønne Salme Nr. 287, som i Reglen brugtes til Indgangs-

1) Død som Postmester i Nyborg 1852.

2) Prinds Vilhelm, senere Landgreve af Hessen-Kassel, Guver-nør i København, død 1867 i sit 80de Aar.

salme. Efter dennes Afsyngning tog jeg paa denne Dag af Johannes den Døbers Tale til Krigsfolkene (Lukas Evang. III, 11) Anledning til at omtale vore Pligter under de nuværende Forhold og at vise, hvorledes det stod i vor Magt ved Mandstugt og Sædelighed ikke alene at vinde Franskmændenes Højagtelse, men tillige blandt Evropas Nationer en Hæder, større end den, der opnaas ved Kamp og Sejr, og som vilde udbrede Glands over vort fjerne, saa ofte miskendte Fædreland, glæde vore hjemmeværende Landsmænd og vor elskede Konge og i Historien skaffe os et Navn, værdigt vore Fædres. hvilke netop for hundrede Aar siden i disse selvsamme Egne i IVde Frederiks Dage under den store Hertug af Marlborough ved deres strænge Tugt og ubøjelige Mandemod endog havde afvunget deres Modstandere Sympati og Beundring. At ligne dem i Mandstugt og Disciplin blev for os en saa meget uafviseligere Pligt, som den indtraadte Fredstilstand ikke tillod os at vise os dem jævnvoksne i Manddom.

Da Talen var endt, blev Salmen Nr. 248 afsungen og derpaa under smukke, højtidelige Symfonier af Musikkorpset Nadveren uddelt til 453 Kommunikanter. Prindsen og Officererne havde den Opmærksomhed venlig at takke mig og forsikrede mig, hvad der var mig meget kært, at jeg af alle, selv de fjernest staaende, tydelig var bleven hørt¹⁾.

Efter Vagtparaden fulgte jeg fra Lazarettet et Lig til Jorden paa den franske Kirkegaard, et Par Bøsseskud udenfor Fæstningen.

Da jeg er kommen til Beretningen om vore Guds-tjenester, vil jeg benytte Anledningen til ogsaa at

¹⁾ Sammenlign hermed General Müllers Udtalelser i Musæum for 1892, Side 252.

meddele adskilligt vort religiøse Liv overhovedet vedkommende, og det saa meget hellere, som det vidner om den gode Aand, der herskede henede saavel mellem høje som lave. — Det er de fra Hovedkvarteret til forskellig Tid under vort Ophold her nede udgaaede Skrivelser og Parolbefalinger, som i saa Henseende fornemmelig vil være af Interesse.

Allerede under 5te Februar 1816 havde Prinds Frederik tilskrevet mig som følger:

„Da Aarstiden endnu ej ret vel tillader, at Guds-tjenesten holdes under aaben Himmel, og vi ikke godt kunne forlange os de katholske Kirker overlæde dertil, saa ansér jeg det rigtigst, at Afholdelsen af Guds-tjenesten, i hvor meget jeg end ønsker, at se den snart begyndt, dog endnu udsættes noget.

Imidlertid er det nødvendigt, at alt er færdigt, dertil, saa snart Klimaet tillader det, og jeg ønsker derfor, at De straks besørger anskaffet:

- a. Kalk og Kande til Vinen;
- b. Disk og Fad til Oblaterne;
- c. Tvende Alter-Lysetager;

alle Dele af pletteret Arbejde.

Til Alter bruges den store Tromme, sat paa de mindre, og De kan anskaffe Klæde til at brede derover.

Regninger over alle Bekostninger indgives til Feltkassen, som derom er tillagt nødvendig Befaling.

Friederich Pr. z. Hessen.

Abrahamsson.

Samtlige de ovenanførte Sager erholdtes smukke og hensigtssvarende fra Paris, og skal jeg iøvrigt i Anledning af den anførte Skrivelse blot tilføje, at det kun var ved vor tidligere nævnte, allerførste Guds-tjeneste i selve Lewarde Slot, at vi maatte betjene os

af den store Tromme som Alter, senere lærte hele Kontingentet, vejledet af Lieutenant Storchs Eksempel fra Kirkebastionen i Bouchain, at hjælpe sig paa andén Maade og at vælge de smukkeste og bekvemteste Pladser i Lundene eller Haverne ved de forskellige Byer eller Lystslotte, horaf der vrimler her i Nordfrankrig, og at udsmykke dem med Blomster og Bladløv paa en saadan Maade, at vi ikke savnede Kirker, og, naar Aarstiden blot nogenlunde tillod det, foretrak at forsamles under aaben Himmel; thi en saadan Andagt i den fri Natur besad en ejendommelig Dragningsevne og gjorde et ganske særligt Indtryk paa alle Deltagerne, hvad man baade under vort herværende Ophold og efter vor Hjemkomst til Danmark fra mangfoldige Sider har bevidnet mig. — Besynderligt nok! vare disse vore Friluftsgudstjenester stedse ledsagede af dejligt Vejr!

Under samme Dato som hin Skrivelse udstedte Hovedkvarteret en Skrivelse af følgende Indhold:

„I Følge Hr. Overkrigskommissærens Indstilling af 2den d. M. finder jeg det rigtigt, at Officerernes Præsteoffer for Kontingentet bestemmes analogt med allerhøjeste Ordre af 28de November 1814, saaledes:

1) for Regiments-, Korps- eller Bataillonschefer samt Brigadechefer og Fæstningskommandanter.....	4 Rdl.	„ Sk.
2) for Stabsofficerer	2 Rdl.	32 Sk.
3) for Kompagnichefer.....	2 —	„ —
4) for Stabskaptajner og Lieutenantsklassen	1 —	16 —
5) for de civil-militære Embedsmænd skal det beregnes efter den Officersklasse, med hvilken de staa paa Trin.		

Offerydelsen skal regnes fra 1ste Decbr. førstk., og Ofret deles mellem de to Feltpræster, dog saaledes,

at saalænge Pastor Nyholm er ene Feltpræst her, samme tilflyder ham alene.

Endelig ønsker jeg, at De vil besørge bemeldte Offer indkrævet og anvist Præsterne ved Feltkassererkontoret

Korpset underrettes ved Parolbefaling desangaaende.“

Friederich Pr. z. Hessen.

Abrahamsson.

Nogle faa Uger efter udgik følgende Dagsbefaling:

Hovedkvarteret Lewarde, den 21de Marts 1816.

„Med Hensyn til den offentlige Gudstjeneste befales herved følgende Inddeling:

1. Hovedkvarteret hører saavel til den danske som til den tyske Menighed, og begge Præster skulle nærmere indbydes til Gudstjenestens Holdelse, naar og paa hvad Maade den kan finde Sted.

2. 1ste Brigade bestaar mest af dansktalende og hører derfor med Parken, Felthospitalet og Lazarettet i Bouchain til den danske Feltpræst Nyholm.

3. 2den Brigade med Lazarettet i Douay og Lens til den tyske Feltpræst Herzbruch¹⁾.

I vor nuværende Stilling holdes Gudstjenesten under aaben Himmel paa passende Steder regiments-, bataillons- og batterivis efter en vis Orden og Omgang. Det nærmere overlades Brigaderne og Afdelingerne at indrette med vedkommende Præster, i den Overbevisning, at de saa meget som mulig ville søge ved udvortes Festlighed og Anstand at hæve Gudstjenestens høje Betydning.

Den offentlige Gudstjeneste og Altergang kan

1) Død som Generalsuperintendent for Holsten.

finde Sted, saa snart Vejrliget tillader det, dog ønsker jeg, af Brigaderne at erholde Efterretning om, naar og hvorledes Gudstjenesten holdes ved de forskellige Afdelinger.

Skøndt Brigaderne efter Sproget inddeles i den danske og den tyske Menighed, staar det dog ethvert Menighedsmedlem frit for at kommunikere hos den hans Modersmaal talende Præst, endog naar han henhører til en anden Brigade eller Menighed, dog gives der i Forvejen vedkommende Præst herom Underretning.

Saaledes kan der og med Sygekommunionen i Hospitalerne forholdes.

Af begge Præster holdes en Kirkebog over Dødsfald og andre gejstlige Forretninger (!), og have vedkommende Brigader og Afdelinger desaaarsag ikke alene fremtidig at give deres Præster de fornødne Anmeldelser, men endog inden 14 Dage at angive dem alle Forefald af denne Art, som siden Kontingentets Afmarsch fra Holsten i November Maaned f. A. have fundet Sted.

Begge Præsternes Kirkebøger skulle af Præsterne forelægges mig, for at avtoriseres, saafremt denne Avtorisation ikke er sket i Fædrelandet.“

Friederich Pr. z. Hessen.

Abrahamsson.

Ved en senere paa tysk affattet Ordre af 14de Septbr. 1816 paalagdes det Feltpræsterne hvert Fjerdingaar at gøre Indberetning til Hovedkvarteret om de af dem begravede Lig med Angivelse af deres Regiments- og Kompagninummer, deres Fødested, Alder og Dødsdato paa dertil indrettede Lister, der blev at

afsende til Regeringen i Danmark, en om Dødsfald hvilken atter meddelte de nærmest vedkommende i Hjemmet fornøden Underretning.

Det siger sig selv, at der under en saa langvarig Fraværelse fra Fædrelandet og blandt saa mange Mennesker — over 5,000 Mand, hvoraf adskillige vare ledsagede af Hustru og Børn, og nogle endog i Frankrig indgik Ægteskab — maatte forefalde allehaande gejstlige Ministerialforretninger: Begravelser, Bryllupper, Barnedaab, ja endog Konfirmationer. Ved Bataillonens Fyen konfirmerede jeg saaledes to Tamburdrenge, som forud i otte Maaneder havde nydt Religionsundervisning hos mig. Ligeledes konfirmerede jeg, som alt tidligere ommeldt, Kammerherre Flindts ældste Datter, en fortræffelig Pige, en ædel Datter af ædle Forældre, i hvis elskelige Familiekreds jeg har haft mangen ren og ublandet Glæde. Deres Hus var et sandt patriarkalsk Hjem, hvor enhver maatte føle sig lykkelig, og det var et Slag, som ramte alle os Danske hernede, kan jeg gerne sige, tungt, da Kammerherreinde Flindt i en saa forholdsviis ung Alder bortkaldtes fra sin Mand og sine mange Børn den 25de Juli 1818 under Familiens Ophold i Courrières.

Over alle de kirkelige Forretninger holdt jeg i Henhold til det derom foreskrevne en Kirkebog in duplo, hvoraf jeg ved min Tilbagekomst til København havde den Ære at overgive et Eksemplar til Kong Frederik VI, som overdrog dette til Provst Gutfeldt ved Holmens Kirke til Opbevaring. *(indl. Altm. 7)*

Det falder mig i denne Sammenhæng naturligt endnu at dvæle ved et Par Anliggender, ved hvis Besørgelse Feltpræsterne af let forstaaelige Grunde vare kaldede til særlig fremtrædende Deltagelse.

Hvad angaar det første af disse — Indsamling af frivillige Gaver til trængende i Hjemmet

—, da blev Stødet hertil givet ved en Dagsbefaling af 18de Novbr. 1816, der hædrer Prindsen i lige Grad som Menneske og Kristen og viser ham som en faderlig Ven af sine undergivne. „I den Hensigt ad Frivillighedens Vej at tilvejebringe Midler til Understøttelse af de mangfoldige gifte Underofficerers, Spillemands og menige Soldaters hjemmeværende Hustruer og Børn har jeg,“ siger Prindsen, „fattet den Beslutning fremtidig ved hver Gudstjeneste eller andre gejstlige Handlingers Foretagelse, hvor saadant i Hjemmegarnisonerne er brugeligt, at lade Tavler ombære og Bøsser opstille, i hvilke enhver kan yde den Skærv, hvortil han maatte finde Evne eller Anledning.“ Til at iværksætte Fordelingen af de indkomne Bidrag oprettedes der under selve Prindsens Forsæde en Kommission, bestaaende af Major Bardenfleth, der senere afløstes af Kaptajn Rømeling¹⁾, og begge Feltpræsterne, hvilken holdt Møde i Hovedkvarteret den første Mandag i hvert Kvartal. Her blev da aflagt Regnskab for de siden forrige Møde indkomne Pengebeløb, om hvis Fordeling der, under Tilkaldelse af en dertil delegeret og med de fornødne Oplysninger forsynet Officer, fra hver af de Afdelinger, som begærede Understøttelse for det kommende Kvartal, stilledes Forslag, hvilke derefter forelagdes Prindsen til Stadfæstelse.

Ved Gudstjenesten den 29de Decbr. 1816, som denne Gang paa Grund af den ublide Aarstid afholdtes i Raadhussalen i Bouchain, bekendtgjorde jeg Dagsbefalingen, og skjøndt den af Hensyn til den knappe Plads kun bivaanedes af en Tredjedel af Garnisonen, indkom der dog over 60 Frcs. allerede paa denne første Dag. Sagen havde god Fremgang,

¹⁾ Hans Kristjan Rømeling: 1811 Premierlieutenant, død 1856, 70 Aar gammel, som Oberst og Kammerherre.

og i de tvende Aar 1817—18 naaede Udbyttet fra de dansktalende Troppers Gudstjeneste den betydelige Sum af 1,973 Frcs. og omtrent lige saa meget fra de tysktalende gennem Pastor Herzbruchs.

Dog ikke hertil indskrænkede sig Kontingentets Godgørenhed mod trængende Landsmænd. En svær Ildsvaade havde rammet Flækken Grube i Amtet Cismar i Hertugdømmet Holsten og fortæret dens fleste Huse. I den Anledning modtog jeg under 31te Juli 1817 en Skrivelse fra Prindsen, hvori han, næst at meddele, at Trænkuskene og Oppasserne ved Felt-hospitalet i Bouchain allerede paa egen Haand havde indsamlet 60 Frcs. til de brandlidte, anmodede mig om gennem de forskellige Afdelingskommandører m. v. ved den mig underlagte Menighed at udstede en almindelig Opfordring til at følge det givne smukke Eksempel. Selvfølgelig efterkom jeg beredvillig Prindsens Anmodning, og vi havde den Glæde at kunne fra de dansktalende Tropper alene indsamle og til de brandlidte Holstenere hjemsende det efter vort Antal og vore Kaar virkelig betydelige Beløb af 1,336 Frcs. 12 Sous. Hvad der fra de tysktalende Tropper indkom hos Herzbruch er mig ikke bekendt.

Desuden blev der under Prindsens og hans almindelig afholdte Gemalindes Forsæde ugenlig indsamlet Bidrag til trængende franske Familier, lige som der ogsaa fra os danske ydedes et ikke ringe Tilskud til Opbyggelsen af et protestantisk Bedehus i Valenciennes og Understøttelse til en reformert Menighed, som gennem Aarhundreder havde vidst at holde sig i denne i øvrigt højkatholske Egn. Ved frivillig Subskription tilvejebragte vi endog mellem 12 og 1300 Fras. for dermed at belønne Forfatteren af en dansk Nationalsang, og tør det vel af alt dette

indlyse, at Kærlighed til Næsten og til gode og ædle Formaal ej var bleven kold i de danske Hjærter.

Det andet Anliggende, hvorom jeg her ønskede at sige et Par Ord, vedkommer Kontingentets Forhold til det brittiske Bibelselskab. Dette berømmelige Selskabs Repræsentant, Kaptajn C. Maitland af det engelske Artilleri, garnisonerende i vor Naboby Valenciennes, tilmeldte mig i Foraaret 1816, at Selskabet havde bemyndiget ham til at tilbyde Kontingentet nogle Bibler og det nye Testament, dels i det danske, dels i det tyske Sprog, mod en Betaling af 2½ Frcs. pr. Eksemplar, og saaledes at Testamentet til uformuende vilde blive afgivet gratis. Han tilsendte mig samtidig nogle Testamenter og mindre religiøse Skrifter i begge Sprog, hvilke jeg efter bedste Skøn fordelte mellem Sygehusene, idet jeg samtidig indberettede Bibelselskabets liberale Tilbud til Hovedkvarteret.

Ved at erfare den Glæde, hvormed Bøgerne modtoges, og den umiskendelige Interesse, hvormed de benyttedes, vakttes min Opmærksomhed for Muligheden af overhovedet at udvide de syges Sysselsættelseskreds og især deres Læseomraade, og jeg tillod mig derfor under paafølgende 22de Juli en Henvendelse til Overkommandoen, hvori jeg ved at skildre den frygtelige Kedsomhed, der i Reglen følger Rekonvalescensen paa vore Lasarether, bl. a. udtalte: „Kunde det ikke tænkes, at man ved lettere, endog morende Haandarbejde kunde skaffe Rekonvalescenterne baade Adspredelse og tillige en ringe Fortjeneste. Skulde dette imidlertid være for vanskeligt under de herværende Forhold, saa gives der dog et sikkert Middel til ikke blot at underholde deres Forstand, men ogsaa til at opildne deres Kærlighed til Konge, Fædreland og Dyd, og dette er Læsning om

vore Forfædres Historie . . . Mon derfor ikke vor ædle Konge, naar hans Opmærksomhed herpaa henledtes, med Glæde skulde gribe Lejligheden til at adsprede de Syge paa Lasareterne henliggende Soldaters mørke Timer ved at skænke ethvert af vore Felthospitaler et Par Eksemplarer af Ove Mallings herlige Bog om Danskes, Norskes og Holsteneres Stordaad, Mønsters Folkesange, Holbergs Skrifter og Saksos og Snorros Krøniker. Nogle Eksemplarer tillige af vore Salmebøger, fordelt mellem Sygehusene, vilde sikkerlig yde Trøst og Beroligelse til mangan af de der henliggende. Om et Eksemplar af Mallings Bog og Mønsters Folkesange, henlagt i de større Vagtlokaler, ikke ogsaa der vilde være gavnligt, tillader jeg mig sluttelig at henstille til Deres Durchlautigheds naadige Bedømmelse.“

Under 24de August behagede det Kongen at be- myndige Overkommandoen til at lade Bibelselskabet ved Kaptajn Maitland forsikre om „Vor forbindligste Tak og Erkendtlighed“. Efter dernæst at have bifaldet de foreslaaede, religiøse Skrifers Uddeling i Hospitalerne og Sygehusene, hedder det derimod videre: „Vi anse det dog for mindre passende at uddele dem i Vagtlokalerne; thi da disse i et Kantonement ofte forandres vilde slige Skrifter enten bortkomme eller de maatte medføres fra Sted til andet, og for Vagter finde Vi saadanne Rejsebibliotheker kun lidet passende. Skulde nogen af Kontingentets Personale ønske at købe Bibler eller Testamenter for den anførte, meget moderate Pris, bliver dette en privat Sag, som maa overlades enhver . . . I Henseende til de øvrige Værker, som Deres Durchlautighed omtaler, billige Vi ogsaa, at De deraf anskaffer nogle Eksemplarer til Uddeling i Felthospitalerne for især at give Rekonvalescenterne Anledning til Beskæftigelse ved nyttig Læsning“.

Prindsen overdrog mig at bringe Kaptajn Maitland den kongelige Taksigelse, et Hværv jeg saa meget hellere efterkom, som jeg herved fik Lejlighed til at træde i personlig Berøring og Venskabsforhold til denne saare elskværdige og interessante Mand, der var en Broder til den Skibschef, som Aaret forud havde ført Napoleon til England og selv havde gjort Tjeneste baade i Indien og Ægypten.

Jeg skal her endnn blot tilføje, at Kontingentets Lyst til paa denne Maade at komme i Besiddelse af den hellige Skrift efterhaanden voksede saaledes, at der af Selskabet, som yderligere havde nedsat Prisen for Testamenterne til 2 Frcs., blev uddelt over 1000 Eksemplarer, saa at altsaa gennemsnitlig omtrent hver femte Mand blev forsynet.

Efter denne, noget udførlige Digression, der som det vil skønnes er nedskrevet noget senere, vender jeg atter tilbage til mine Datidsoptegnelser om mit daglige, mere private Liv.

Midsommers Tid 1816 fik jeg Ordre til at skifte Bolig for at komme Hovedkvarteret nærmere og omveksle Vauvrechin med Escaillon. Ikke uden Bevægelse bød jeg da Farvel til Mairen og hans vakre Husstand, hos hvem jeg nu i fire Maaneder havde befundet mig saa vel. Men jeg vandt højlig ved Byttet; thi Familien Chantreau, i hvis Kreds jeg blev optagen, hørte til en af de elskværdigste, jeg i mit Liv har truffet. Den bestod af en meget gammel, men ualmindelig aandsfrisk og livlig Moder, en Søn, som styrede Gaardbruget, og to ugifte Døtre. De kom mig i Møde som en kær Ven og Slægtning og behandlede mig lige til det sidste med et Venskab, der ikke kunde tænkes sandere, oprigtigere og uegennyttigere. Den Tid — omtrent halvandet Aar — jeg har tilbragt i deres Hus, er mig uforglemmelig. Næsten daglig fik

jeg ny Beviser paa deres Velvilje og Hjertensgodhed. De modtog mine Bekendte og Omgangsvener med en Hensynsfuldhed og Opmærksomhed, som om det kunde have været deres egne; især vare Lyttichau¹⁾, Haffner²⁾ og Storch dem altid saare velkomne Gæster.

Mine Forretninger ere selv nu, efter at alt er kommet i en nogenlunde regelmæssig Gænge, hverken mange eller besværlige, og jeg benytter mit rigelige Otium dels til Læsning og Studering, dels til venlig, selskabelig Omgang med Landsmænd og indfødte, dels og især til kortere eller længere Udflugter, oftest i Forbindelse med gode Venner, til de mange interessante Punkter, i hvis Nabolag vort Ophold her nede falder.

Om Morgenen tidlig 2den Pintsedag drog jeg til lige med Major Bille³⁾ og Overavditør Mundt⁴⁾ i straalende Solskinsvejr afsted i min Vogn til det ti Lieus (ca. fem danske Mil) fjernede Lille, Hovedstaden i Norddepartementet. Vejen did slyngede sig gennem frugtbart Land med store Landsbyer og tætte Skove, der skjulte Fæstningen for vore Blikke, indtil vi vare komne den paa to Lieus nær, men da fremstod ogsaa paa én Gang som ved et Trylleslag dens Taarne, Volde og 2 à 300 Vindmøller. Vi kørte ind gennem en anselig Port, men Voldene og Værkerne gjorde dog ikke det

1) Grev Anton Kristjan Albrecht Lyttichau, født 1787; 1810 Stabskaptajn, 1840 Oberstlieutenant, afskediget 1842, død paa sin Gaard ved Kristjansfeldt 1853.

2) Johan Kristjan Haffner (?) 1810 Premierlieutenant; 1820 Stabskaptajn, død 1829 i sit 39te Aar.

3) Vilhelm Peter Bille 1811 karakteriseret Major, død 1836 som Kommandant i Rendsborg; 64 Aar gammel.

4) Just Henrik Mundt, født 1782; 1811 Overavditør; 1837 Borgmester i København, 1853 Konferentsraad, afskediget 1858 og det følgende Aar død i København.

Indtryk, man kunde vente sig af en Plads, der har Ord for at være en af Frankrigs stærkeste Fæstninger. Byen, som i daglig Tale jævnlig gaar under Navnet: „det lille Paris“, er overordentlig livlig fra tidlig Morgen til sen Aften; men samtidig vrimler det med Betlere af begge Køn og alle Aldre, især naar man nærmer sig Kirkerne, omkring hvilke de have taget deres stadige, smudsige Stæde, og man kunde fristes til at sige det, ælte sig i Urenlighed og Uhumskehed. Regulære Tropper finder man for Tiden ikke Spor af, men en Nationalgarde, hvis Paaklædning og Holdning nærmest kan sammenlignes med vor Borgervæbnings eller Kystmilits, besætter alle Vagter, og det gjorde et næsten latterligt Indtryk at se en Skildvagt med Hue paa Hovedet, blaa Skjorte over Klæderne — den almindelige Arbejderdragt — og Patrontaske og Gevær over Skuldrene. Nej! da var Nationalgarden i Douay noget helt andet, — for Øjnene i det mindste!

Den 5te Juni forlod vi atter Lille, hvis egentlig Seværdigheder hverken syntes mig mange eller store, og lagde, da vi vare forsynede med Pas, vor Tilbage- tur over Tournay, der ligger i Kongeriget Nederlandene. Aldrig saa snart havde vi imidlertid overskredet Grændsen, før vi gjorde den for os til Okkupationshæren henhørende overraskende Erfaring, at vi skulde betale Bompengge — fem Sous for hver Lieu. Vor vældige Protest hjalp os ikke, og der holdes saa strengt over denne Afgift, at end ikke Landets Konge selv, naar han passerer sine Veje, er fritagen for sammes Ydelse. I Tournay dvælede vi et Par Timer uden synderlig andet Udbytte end en tarvelig Middag; thi til at besøge Kirkerne havde vi ingen Tid; men da vi atter vare komne ind over den franske Grændse, begyndte det hidtil saa flade Landskab at blive inter-

essant med Bakker og Dale, Skove og Smaafloeder, Byer og Herresæder i malerisk Blanding.

Fjernt i Synskredsen skimtede vi et saare højt Taarn; da vi kom nærmere, saas i nogen Afstand et mindre, men midt imellem disse to Taarne fremdukkede noget utydeligt, der forbandt dem sammen indbyrdes. Først ansaa vi det for en Række Træer, senere for en Vold eller et Dige, men til vor Forundring viste det sig til sidst at være Ruinerne af en mægtig Kirkebygning, det gamle berømte Abbedi, St. Amand, der strakte sig fra det ene Taarn til det andet, til hvilket vi saaledes uforvarende havde nærmet os. Gennem det største af Taarnene, højt som vort St. Nikolajs før Branden, men kun langt skønnere, traadte vi under en tilkaldt Omvisers Ledelse ind i den stolte Bygning, hvis Ruiner¹⁾ endnu vidnede om fordums Storhed og Glands. I Skibet med en Længde af omtrent 300 Fod — hele Kirken skal have været over 400 Fod — var Ødelæggelsen længst fremskreden, Taget var borte, Pillerne stærkt begyndte at forvitte, og „sørgelig pidskede Storm og Slud over de sammenfaldne Gravminder“. Højkoret, bygget over en ældre Kirke, der som en Slags Krypt vedblev at benyttes til Begravelsesplads for Klosterbrødrene, var bedre bevaret. Skøndt den mægtige Kuppel var gennembrudt, var dog selve Korhvælvingen endnu kendelig nok; Søjlerne stod uskadede, ja Forgyldningen var endog synlig paa dem og fra de forreste i det mindste stirrede alvorlige Helgenskikkelser i overnaturlig Størrelse ned paa os,

1) To Aar senere besøgte jeg atter disse Ruiner og bedrøvedes ved at se, hvor meget de vare aftagne siden sidst; ventelig ville de snart være helt forsvundne. Lieutenant Storch tog ved denne Lejlighed et Par Skitser, som maaske om føje Tid ville være de eneste synlige Minder om den Herlighed, som her er gaaet til Grunde. (Senere Tilføjelse af Forfatteren.)

medens man endnu kunde kende Nedgangen til Krypten; thi den pragtfulde Trappe, som fordem førte derved, og hvis Vægge skulle have været beklædte med Alabastplader og smykkede med Billede af Munke, der langt tilbage i Tiden under Gotherne havde lidt Martyrdøden, var afbrudt. Til venstre for den Plads, hvor Hovedalteret havde staaet, tilhuggede en gammel, fransk Stenslager med sløv Ligegyldighed det stadig voksende Ruinaffald til Bygningsemne, og til højre vogtede en engelsk Skildvagt med lige saa liden Forstaaelse af Fortiden nogle her opstillede Krudtkasser.

Selv den rolige Bille blev her varm! Man tænke sig et Tempel, saa rummeligt, at Frue Kirke i København helt og holdent kunde skjules deri, og i Højde og Længde ikke lidet overgaaende Notre Dame i Paris med herlige Malerier, der i blandt flere af Rubens, og et Bibliotek med en sjelden Manuskriptsamling — og alt dette bliver i et Nu Tøjlesløshedens og Fanatismens Rov! Paa en eller anden Dag for 23 Aar siden blev disse hellige Haller givne til Pris for Luer og Tilintetgørelse, og af 48 Domherrer, som modig holdt ud paa deres Post mod de fremstormende Revolutionshorder, skaanedes kun Abbeden med Monstrantsen foran Alteret, uvist hvorfor?

Nogle Dage efter vor Tilbagekomst, drog vi, som nu ret havde faaet Blod paa Tanden, atter ud. Vort Maal var denne Gang den lille, kønne Fæstning Condé, der dog kun frembød lidet af Interesse, i alt Fald for mig som ikke militær; men Turen derhen var morsom nok i godt Selskab og godt Vejr, og vi havde da under alle Omstændigheder det Udbytte, at vi kom tværs over Valpladsen ved Denain, hvor den kække Villars holdt Stand mod de kejserlige under selve Prinds Eugen, hvormod endnu en ved Siden af Landevejen

mellem Cambray og Valenciennes oprejst Stenstøtte erindrer med de bekendte Strofer af Henriaden:

„Regardez dans Denain l'audacieux Villars“.

„Disputaut la tonnerre à l'aigle de César“.

Iøvrigt ere alle Minder om denne fjerne Kamp forlængst forsvundne.

Mere Tilfredsstillelse havde vi af en Valfart, vi en Uges Tid efter i Forening med nogle flere danske Officerer foretog til St. Quentin Kanalens underjordiske Strømløb. Vejen derhen derhen gaar over Cambray, og omtrent $\frac{1}{4}$ Lieu fra Landsbyen Bellecourt, tæt ved Landevejen aabner sig Kanalens sydlige Tilgang, omgiven af nogle nette Smaahytter. I en af disse bor Inspektøren, en præjsisk Krigsfange, som har giftet sig med en fransk Pige og faaet denne indbringende Post. Efter den Slags Embedsmænds Sædvane gjorde han mange Vanskeligheder ved at skaffe os en Baad og anbefalede os det som langt interessantere at gaa til Fods, men da vi stod paa vort Krav, gav han omsider Køb, og i Løbet af en halv Time fik vi den forlangte Baad. Hensigten med Kanalen har selvfølgelig været at fremme den indenlandske Handel. Hvor Scheldens Sejlbarhed ophører, begynder Kanalen, ad hvilken Fartøjerne dels under dels over Jordan befordres ind i Somme; Somme falder i Oise, Oise ~~atter~~ i Seinen, og paa denne Maade kan en stor Del af Nordfrankrig gennemkrydses. — Da Landet, hvor igennem Kanalen skulde brydes, højner sig ikke ubetydeligt (225 Fod), og da Jordbunden i de dybere Lag viste sig at bestaa af en fast Kalkstensmasse, fandt man det lettere paa de to højeste og vanskeligste Punkter — istedenfor at foretage sædvanlig Udgravning — at sprænge tvende Tunneller, den større paa $1\frac{1}{4}$ Lieu, den mindre paa $\frac{1}{4}$ Lieu ind igennem Kalkklipperne. Ludvig XIV. paabegyndte, men først Bonaparte fuldførte dette stor-

artede Værk ved Hjælp af prøjssiske og spanske Krigsfanger, for saa vidt det da kan siges at være fuldført; thi der manglede endnu adskilligt og siden 1810 er der egentlig ikke blevet arbejdet. Før den Tid anvendtes der en Styrke af 2000 Krigsfanger daglig; nu gik en halvthundrede Mand i Arbejde, men indskrænkede sig væsentlig til Vedligeholdelsen af, hvad der alt var udført.

Er det sandt, at Kanalen formedelst lav Vandstand ofte er ufarbar, og at den hidtil skal have kostet over 36 Millioner Frcs., synes den ogsaa mere at være til Ostentation end til Nytte. Man regner, at gennemsnitlig højest 7 Skibe ugenlig besejler den med en Udgift af 120 Frcs. for hvert; om Forrentning er der saaledes paa langt nær ikke Tale.

Midt i den store Tunnel, der bragte mig til at tænke paa Kronborg Kasematter, men i betydelig Forstørrelse baade med Hensyn til Højde og Bredde, standsede Baaden, og til højre steg vi gennem en Aabning ind i en anselig Hvælving. Her var Napoléon et Par Aar forinden tillige med Marie Louise paa sin Gennemfart bleven modtaget med Musik og farvede Lamper, lige som et Festmaal og et Bal blev afholdt, hvori alle Kejserdømmets Dignitarier og Skønheder deltog. Nu var her kun Mørke, en muggen Luft slog os i Møde, og vi hastede videre uden at følge Tusinder af Forgængeres Eksempel med at udødeliggøre os ved at indridse vore Navne.

Efter omtrent halvanden Times Fart i denne moderne Acheron hilsede vi atter med Glæde det venlige Dagslys og satte os op i vore Vogne, som imidlertid under vor underjordiske Sejlads havde indfundet sig ved Kanalens sydlige Udmunding. Paa Hjemvejen maatte vi under øsende Regn atter passere Cambray, hvor der om Aftenen skulde være stor Folkefest

med almindelig Husillumination og Afbrænding af Fyrværkeri paa Stortorvet til Erindring om Aarsdagen for „den gode Ludvig“s — Tilbagekomst til Frankrig efter Waterloo Slaget.

Escaillon i November 1816.

Nu, da Efteraaret har indfundet sig med Regn og Kulde, og Vejret ikke længer indbyder til at færdes uden Døre, har jeg, som jeg sidder her i min hyggelige Stue ved en blussende Kaminild, god Tid og Ro til at begynde paa at nedskrive mine Indtryk fra et saare interessant og lærerigt Ophold i Paris fra sidst i Juli til ind i September og give en Skildring af de i Sandhed baade mangfoldige og storartede Seværdigheder, som det derinde er faldet i min Lod at skue — alt medens jeg endnu har dem i frisk Erindring, og paa den anden Side paa Grund af Afstanden i Rum og Tid ikke mere er udsat for at overvældes af dem¹⁾.

For at begynde med Begyndelsen drog jeg altsaa i Juli Maaned ind i Seinestaden ad den prægtige Barriere (o: Port) St. Martin, gennem hvilken ikke to Aar forinden Kejser Aleksander, Kongen af Prøjsen og Fyrst Schwarzenberg i Spidsen for deres Hære vare indtogede i denne By, som i mere end 20 Aar havde foreskrevet Evropa Love. Om jeg ikke fejler, aabne 56 Barrièrer eller Porte Adgangen til Staden, der paa Grund af de omgivende Højder først sés, naar man er kommen den tæt ind paa Livet. Længe kørte

1) Udgiveren har af denne forholdsvis udførlige Skildring indskrænket sig til, hvad der navnlig kan tjene til Kundskab om Lokalforholdene, som de vare i Paris, saa kort efter Bourbonnernes Restavration, og til Belysning af de daværende politiske og sociale Tilstande i Hovedstaden.

vi, o: en engelsk Officer og jeg selv, omkring, inden det behagede vor Kusk at finde Hôtel de l'univers i Gaden St. Marc, hvilket først skete, da han fuldelig havde overtydet sig om, at det ikke vilde lykkes ham at faa os overtalte til at tage ind i det Hotel, han formodenlig var betalt for at skaffe Tilgang.

Paris imponerede mig i Begyndelsen ikke saa meget, som jeg havde ventet. Mange Gader ere smalle med Rendestenen i Midten, hvilket endog gælder om enkelte meget anselige, saasom rue Richelieu, rue St. Honoré o. fl., og vistnok fortjene Kajerne og Boulevarderne fuldt ud den Ros, hvormed de udbasunes, ligesom Slottene, Kirkerne, Museerne og de offentlige Bygninger overhovedet ere en Stad værdige, som i en Aarrække stoltelig har hævdet sig Titel af „de evropæiske Hovedstæders Dronning“; men til Gengæld findes her store vidtløftige Kvarterer, hvor man savner Luft, Lys og Renlighed, og alt kun aander Elendighed; Gader og Stræder, skidenfærdigere end Per Madsens Gang hos os, og hvor Øjet, Øret og Næsen i lige Grad stødes ved det modbydelige Syn af Personer af alle Aldre og begge Køn, som uden Undseelse ved højlys Dag sætte sig op ad et Hus eller et Plankeværk for at forrette deres simpleste Nødtørft, og end ikke blues for under Udførelsen heraf at paakalde de forbigaaendes Godgørenhed. „Naturalia non sunt turpia“, siger Cicero, men æsthetiske ere de sandelig ikke.

Hvad jeg imidlertid lige fra første Færd har beundret, er det mageløse Politi. Det optræder overfor de enkelte med Høflighed, ja endog Velvilje, og naar man sér, hvorledes det forstaar ved store Menneskesamlinger at forebygge al Tummel og Trængsel og at dæmpe ethvert Tilløb til Urolighed, har man ondt ved at fatte, at denne By i over Fjerdedelen af et Aar-

hundrede har kunnet være et Arnested for Revolutionens Rædsler og Udskejelser. Er man tillige Vidne til, med hvilken utrolig, ofte i yderste Graad smaalig Iver alle stræbe efter Fordel og Vinding — et Grundtræk i de ægte Pariseres Karakter, som maa falde selv den mest overfladiske Betragter i Øjnene — saa fristes man til at tro, hvad mange ville paastaa, at Pariserne selv i Virkeligheden kun have taget den mindste Del i Revolutionen.

Jeg skal nu, uden at holde mig til nogen bestemt Orden, dvæle ved, hvad jeg — ubunden som jeg var af Forretninger og med en lang Orlov foran mig — Tid efter anden har fundet af Interesse og værdt at bevare i Hukommelsen, idet jeg for Tydeligheds Skyld og til Orientering for mig selv og hjemmeverende Venner, hvem disse Blade maatte falde i Hænde, sætter særlig Overskrift over hver enkelt Genstand eller hvert enkelt Emne, som jeg agter at omhandle.

Musæet for de franske Monumenter.

Da Revolutionen var begyndt at vende sig mod Kunstens og Videnskabens Værker med samme blinde Raseri som mod Kongedømme og Aristokrati, lykkedes det den ædle Aleksander Lenoir i 1790 af Nationalforsamlingen at blive bemyndiget til i det bekendte Augustiner Klosters Kirke og Have at lade samle og opstille alle de Kunstens Minder, som efter Klostrenes Ophævelse og Kirkernes Ødelæggelse savnede et Opbevaringssted. Hans Hværv, omfattende og besværligt i sig selv, var ofte ikke uden Fare; da han saaledes fra Sorbonnen vilde redde Richelieus Gravmæle, fik han et Bajonetstik gennem Haanden. En anden Gang undslap han kun med Nød en opfanatiseret Folkehobs Trudsler, men hverken Farer eller Møje skræm-

mede ham tilbage, og Resultatet er blevet den store i den forhenværende Klosterkirke for Publikum tilgængelige Samling.

Lokalet er imidlertid daarligt og sin ophøjede Bestemmelse aldeles uværdigt; men forhaabenlig er det ogsaa kun at betragte som en midlertidig Magasinering, hvorfra de reddede Sager atter skulle afgaa til deres oprindelige Hjemsteder, saa snart disse atter ere blevne egnede til at modtage dem, hvorved de jo rigtignok paa den anden Side ville blive splittede rundt paa forskellige Steder, medens man under de nuværende Forhold unægtelig har den ikke ringe Fordel, at det hele kan oversés og virke under ét og samlet paa Beskueren.

I Forhallen eller Vestibylen begyndes der med Monumenter, der række op til Druidernes Dage og fortsættes helt ned til det 18de Aarhundrede. Der er i denne Sal neppe noget Kunstværk, som overgaar Girardins mesterlig udførte Mausoleum over Kardinal Richelieu. Man sér ham døende segne i Religionens Arme, medens Historiens Muse hengiver sig til den bittreste Smerte, og tvende bagved staaende Genier henflyde i Taarer. Det var ved Synet af dette Monument, at Czar Peter udbød: „Du store Mand! hvorfor lever Du ikke endnu? Jeg vilde have givet dig det halve Rusland for at lære mig at styre den anden Halvdel!“

Ligeledes for Mazarin, Diana af Poitiers, Familien de Longueville, du Thou og de Villeroy er her Mindesmærker, men de blegne alle lige over for Richelieus. Paa Væggene læses talrige i sort eller hvidt Marmor udførte Inskriptioner; saaledes bl. a. Maria Stuarts af hende selv forfattede skønne Afskedsord til Frankrig, da hun efter sin Ægtefælles Frants II.'s Død maatte vende tilbage til Skotland. Det slog mig

forøvrigt her at træffe Maria Stuarts Navn; thi netop for et Par Dage siden havde jeg beskæftiget mig med hende ved i „Journal de Paris at læse en Kritik, i hvilken Schillers udødelige Tragedie om hende frakendes al Værd, og betegnes som et mislykket Makværk af en maadelig germansk Skribler!

Et andet Sted læstes et af Kong Frants I forfattet og paa Lauras Gravsten i Kordelierernes Kirke indgravet Digt, sluttende med følgende Strofe:

„Plume, labeur, la langue est le savoir
Furent vaincus par l'amant de l'aimée“

Paa en hvid Marmorsten er indgravet en latinsk Mindetavle over den berømte danske Anatom „Jacobus Benignus Winsløw“, død 1760 i Paris i sit 91de Aar. Han var, hedder det; „patria Danus, commemoratione Gallus, ortu et genere nobilis.“

Af slige Mindetavler kunde endnu anføres mange. Her findes i disse Sale Ting, som genkalde Erindringen om Clovis, om Pipin af Heristal, Carloman, Louis XII, den store Henrik, Louis XIV og Louis XV, Sully, Fenelon, Corneillerne, Racine, Bayard, du Guesclin, Jeanne d'Arc o. s. fr.; kort, man vandrer her gennem, hvad Øhlenschläger, for at tale med hans dejlige Ord fra Digtet om Roskilde Domkirke, vilde have kaldt „det begravne Frankrig“.

Ogsaa i Klosterhaven vrimlede det med kostelige Mindesmærker; blandt disse frappede mig ved sin storladne Simplighed: „Molière est dans ce tombeau“.

Panthéon eller St. Gèneviève.

Det var den 3die Septbr. 1764, at Ludvig XV nedlagde Grundstenen til dette Paris' Skytshelgeninde St. Gèneviève indviede Tempel, og endnu er det ikke fuldendt. Det har allerede kostet Millioner, og nogle flere ville endnu medgaa. Men selv som det nu staar,

tør det betegnes som et af de allerskønneste Bygningsværker i Evropa til udødelig Hæder for dets Bygmester, Arkitekten Germain Soufflot. — Dets herlige Kuppels høje og dristige Buer bæres af stolte Søjlerader, der i ædel Harmoni udbrede sig mod alle fire Verdenshjørner. — I mine Tanker kommer det Arkitekturens Ideal saa nært som mulig, lad saa Kritiken nok saa meget paapege Smaafejl her og der i Enkelthederne.

Ved et Nationalforsamlings Dekret af 4de April 1791 blev der over dets Portal med stor iøjnefaldende Skrift indgravet:

„Aux grands hommes
la patrie reconnaissante“.

og fra nu af blev Templet istedenfor Kirke Gemmested for Støvet af det ny Frankrigs store Mænd. Grev Mirabeau gjorde Begyndelsen; i dybeste Sorg fulgte Nationalforsamlingen hans Lig til Panthéons Sarkofager i de underjordiske Hvelvinger, men halvandet Aar efter, da det værdige Uhyre, Marat, førtes did, fjernedes atter Mirabeau. „Gud ske Lov,“ skal i den Anledning en af hans Frænder have ytret, „nu kommer Familien i Vejret igen.“ Heller ikke Marat fik Lov til længe at hvile i Fred. Man skammede sig snart over denne Misbrug af Panthéons Navn og Bestemmelse og henslængte Ligets Levninger i Montmartres murede Kloaker. — Ved et Dekret fra 1806 gjorde Napoléon Panthéon til Hvilested for Statsdignitarierne og Storofficererne af Æreslegionen samt andre ved Borgerdyd eller Vaabendaad udmærkede Mænd, og nu finder man Gravhvelvingen kasernemæssig afdelt i smaa lige store Aflukker, i hvilke de hædredes Støvhviler i smagløse, hinanden aldeles lignende Stenkister. Foruden Marchal Lannes og forskellige andre af dennes Standsfæller findes her egentlig kun to store Mænd

jordfæstede: Rousseau, paa hvis Sarkofag læses: „Ici repose l'homme de la nature et de la vérité“, og Voltaire, hvis Gravmæle pranger med ikke mindre end fire pompøse Indskrifter.

Festen i Notre Dame Kirken.

I Følge et under en svær Sygdom aflagt Løfte indstiftede Ludvig XIII den 15de Avgust en aarlig Kirkefest, som højtideligholdtes lige indtil Revolutionen. I Napoleonstiden fejredes Dagen som Kejsereens Fødselsdag. Efter Bourbonnernes Genindsættelse er man vendt tilbage til den oprindelige Bestemmelse.

Kl. 11 den nævnte Dag begav jeg mig i Selskab med en Del Landsmænd til Notre-Dame, og allerede da var man i fuld Gang med Messen, skøndt den egentlige Fest først begyndte Kl. 4. — For en Frc. fik vi Adgang til Galleriet, hvorfra man ypperlig kunde se alt, men ked af at vente saa længe, gik jeg med Brandt¹⁾ i et Par Timers Tid hen i Panthéon, som man vanskelig kan besøge for ofte, og derfra til det op til Notre-Dame stødende ærkebiskoppelige Palads, der af Bonaparte blev udstyret med sand kejserlig, endnu vel bevaret Pragt i den Hensigt at gøre det til Residents for Pave Pius VII, og i hvis vældige Sal Nationalforsamlingen en Tidlang holdt sine Møder og bl. a. ved en sælsom Ironi af Skæbnen havde udstedt Dekretet, der forvandlede Gejstlighedens Godser til Nationalejendom. — Men nu var det imidlertid paa høje Tid, at vi atter indtog vore Pladser i Kirken, og vel lykkedes dette os ikke paa Grund af den stærke Trængsel, men vi vare saa heldige at faa en endnu

¹⁾ Vistnok Kenne Vilhelm Sofus Brandt, 26de Marts 1814 Premierlieutenant a la suite. 1819 karakteriseret Kaptajn, død i København 1827 i sit 38te Aar.

bedre Plads i Omgangen om Koret, hvorfra alt med Bekvemmelighed kunde iagttages.

Henimod Kl. 4 begyndte Spidserne af Frankrigs civile og militære Embedsmyndigheder med deres Damer at indfinde sig og tilsidst „Monsieur“ og „Madame“ samt Hertugen af Berry med Gemalinde, hvilke indtog de dem forbeholdte Pladser. Kongen selv var ved Sygdom hindret i at være nærværende. Fra Koret ned gennem hele Kirken og ud paa Gaderne i en Rundkreds om Kirken dannedes Espalier af Tropperne; Gaderne vare bestrøede med Sand og Blomster, mange Huse behængte med brogede Tæpper, og fra alle Etager vajede den hvide Fane med de tre gyldne Lilier.

Saa snart Hoffet var kommet tilstede, tog Højmessens sin Begyndelse, og endog afsét fra den herlige Musik, udført af de bedste Sangere og den bedøvende Vellugt af Røgelse og Virak, gjorde det et gribende Indtryk, da ved Klokkens Signal de flere tusinde nærværende lige fra Fyrstens nære Frænder og Tronens Tillidsmænd indtil de ringeste Borgere og alle de i Kirken opmarscherede Krigere, de smukke og straalende Damer ikke mindre end Mændene, kastede sig paa Knæ. Efter endt Messe drog Forsamlingen ud gennem Kirkens Hovedindgang og forsvandt fra Kirken. Vi Tilskuere ilte ud paa Tagaltanerne og maatte vente omtrent tre Kvartér, inden Processionen paa sin afmaalte Vandring var kommen ud for os. Først viste sig en Skare fint uniformerede Borgere og Nationalgardister, derpaa Klærker ledsagede af Kordrenge med brændende Voksllys og Krusifikser, i røde Kapper med hvide Messesærker over; dem fulgte en saare talrig Skare af unge Piger i Alderen fra 6 til 15 Aar, alle hvidklædte og med lange Slør, fra de forskellige Skoler og Pensionater under deres Lærerinders Ledelse. Derefter kom en Sværm i Guldmorskaaber hyllede

Domherrer, saa Generaler og Hofmænd i højeste Galá. Nu kom til Syne i Generals Uniform „Monsieur“ med stort Følge og umiddelbart efter ham paa samme Maade Hertugen af Berry; efter disse fulgte „Madame“ og Hertuginde af Berry i glimrende Dragter med lange Sløb, baarne efter hver af dem af en Kammerherre. Derpaa kom en Mængde Hofdamer i bedaarende Toiletter, blandt hvilke ikke faa vare store Skønheder, atter en Suite af Hofkavalerer, høje militære, gejstlige og civile Embedsmænd, blandt hvilke sidste Dommerne og Advokaterne fra de øverste Retter med deres røde Kapper løst kastede over Skuldrene, ydede et prægtigt Skue. Toget sluttedes af et talrigt Militærkommando.

I alvorlig Tavshed vandrede Processionen gennem Gaderne, og da den var passeret forbi os, skyndte vi os tilbage til vore tidligere Pladser og naaede netop tidsnok til at se den vende tilbage til Højalteret, hvorpaa Hoffet efter en ganske kort Messe gennem Koret forføjede sig ind i det ærkebiskoppelige Palads. Underligt lød det under dette Opbrud at høre hele Kirken drøne af Raabene: „vive le roi! vivent les Bourbons!“ og det gav visselig Stof til Betragtninger den 15de Avgust 1816 at bivaane et religiøst Pragtoptog af Bourbonnerne paa det Sted, hvor faa Aar i Forvejen Fornuftens Gudinde var bleven hyldet, og hvor Bonaparte lidt over et Decennium forinden havde paasat sig Kejserkronen.

Louvre og dets Musæer.

Fire regelmæssige Fløje omslutte en Slotsplads, saa regulær, saa imponerende, at Øjet intet skønnere eller fuldkomnere kan ønske sig. Frants I og Kongerne efter ham opførte den Del af Slottet, som kaldes „gammel Louvre“, Resten, navnlig Fløjen ud imod

Kirken St. Germain l'Auxerrois, er fuldendt under Ludvig XIV og kaldes „ny Louvre“. Det er især Kirkefløjens Façade, efter Medicineren Claude Perraults Tegning, som har vakt almindelig Beundring, og hvis Beskuelse foranledigede en af Italiens navnkundigste, af Ludvig XIV indkaldt Arkitekt til at udbryde: „Hvad skal jeg her, naar Frankrig har Kunstnere, som kunne udkaste og fuldføre et saadant Værk!“

Hvor gammel nu end Louvre er, saa er det dog endnu langt fra at være virkelig fuldført, endskøndt Bonapartes Smigrere 1808 lod Evropa vide, at „ti Konger i 300 Aar have arbejdet paa Louvre uden at komme til Ende dermed; Napoléon har talt, og Louvre staaer færdigt!“ Ja vel har han ladet det oppudse og istandsat en Del, men der mangler endnu meget, saa som Vinduer og mange Steder ordentlige Døre, og indvendig lade Værelsernes Indretning og Udstyrelse endnu meget tilbage, selv for de allerbeskedneste Krav. Der vil i Virkeligheden gaa Aar hen og mange, mange Penge med, før Louvre bliver „færdigt“, selv afsét fra Napoleons gigantiske Plan at bygge et Galleri — sva- rende til Henrik IV Galleri, som i en Længde af 700 Alen forbinder Louvre og Tuillierierne — lige overfor paa den modsatte Side, hvorved der vilde skabes den maaske største og pragtfuldeste Plads i Verden, en Plan, som nu vel aldrig kan tænkes at ville blive realiseret; thi den vilde udkræve Nedrivelsen af mang- foldige Huse, ja en hel Bydel med maaske mere end 10,000 Mennesker; og hvorfra skulde de hertil fornødne Millioner nu komme!

Samlingerne i Louvre vare destovære lukkede; thi man er endnu i fuldt Arbejde med at udfylde de Huller, som opstod forrige Aar, da hver af de allierede Magter fordrede og fik tilbage, hvad der under Fran-

krigs sejrige Krige var hidslæbt eller udskrevet fra det øvrige Evropas Musæer og Kunstsamlinger. Vor Gesandt, General, Grev Waltersdorff forskaffede os dog ved sin Indflydelse Billetter og var saa elskværdig selv at ledsage os did; men vort Ophold var indskrænket til tre Timer, og vi naaede kun til at modtage et endog temlig overfladisk Totalindtryk af alle de uvurderlige Kunstskatte, som her ere til Huse; thi hvor meget der end har maattet afgives, er der dog blevet mere tilbage, end hele det øvrige Evropa til sammen kan opvise.

Temple og Madeleine.

Paa Fundamentet for Tempelherrernes gamle Slot, opført Aar 1200, har der paa Bonapartes Bud rejst sig et nyt stilfuldt Palæ, som man i og for sig ikke kan andet end beundre, men samtidig vil Elskeren af det historiske og antike dog bitterlig beklage den „politiske“ Beslutning, som førte til det ældres Nedrivelse. Portneren viser de besøgende en meget maadelig Træmodel af den gamle Borg, som den forud var. Modellen lader sig aabne, og man sér nogle lige saa slette Efterligninger af de tidligere Værelser og de under det sidste tragiske Drama optrædende Personer. Sin Forevisning ledsager Portneren med en hjerteskkærende, men i sædvanlig Ciceronetone holdt Beskrivelse af de kongelige Fangers, særlig den lille „Dauphins“ Behandling, og har han Ret, maa Simon, den ham af Konventet forordnede Plejefader have været et sandt Uhyre i Menneskeskikkelse. Der var ganske vist en fransk Tilhører, som tilfældig havde sluttet sig til os, der mente, at der var en hel Del Overdrivelser i Portnerens Med-

delelser, men det har maaske været en hemlig Tilhænger af Republikken; thi at der af dem endnu findes ikke saa ganske faa, have vi baade i og udenfor Paris haft Lejlighed til at erfare.

Madeleine Kirkegaard, der nævnes saa hyppig under Revolutionens Begivenheder, har nu i den Grad tabt ethvert Spor af sin tidligere Bestemmelse, at den maaske slet ikke findes mere. Først udgav man den store Plads rundt om Kirken af samme Navn for at være Kirkegaarden, men ganske uden Føje; thi her har i umindelige Tider ingen Jordfæstelse fundet Sted. Kusken, der kørte omkring med os, paastod imidlertid, at han nok skulde bringe os til den rigtige Madeleine-Kirkegaard, hvor Ludvig XVI.'s og Marie Antoinettes Lig efter deres Henrettelse bleve nedlagte, og han havde sandsynligvis Ret, thi vi traf en Mængde Arbejdere paa den af ham opgivne Plads, sysselsatte med at opføre et Kapel, i hvilket der bestandig skal læses Messer for de heden-gangnes Sjæle. — Med Beskuelsen af disse Arbejder, der endnu kun vare lidet fremskredne, maatte vi lade os nøje; thi det var ikke muligt hos nogen der paa Stedet at faa nærmere Oplysning om det, vi ønskede at vide.

Père la chaise.

Tilgangen til denne vidtudstrakte og vidtberømte Kirkegaard er yderst tarvelig, næsten upassende, og intet bebuder dens højtidelige Bestemmelse. Lader man sig imidlertid ikke afskrække heraf, men skrider trøstigt videre frem, bliver Indtrykket snart et helt andet, og for mig blev de 3 à 4 Timer, jeg tilbragte i det døde Paris, lige saa interessante som de bedste, jeg har nydt i det levende.

Kirkegaarden strækker sig opad Skraaningen af et temlig højt Bjerg, hvorfra man har en impone-

rende Udsigt. Det store Riges store Hovedstad med alle dets Taarne, Kupler, Spir og Paladser, ligge som et uhyre Maleri, dybt under ens Fødder, da jeg var der, netop belyst af en straalende Sol. Bag Byen hæve sig Mont Calvaires og Meudons skovklædte Høje, og i den fjerneste Baggrund dølger sig i graablaa Taage den sammenhængende Kede af Bjerge, som omgive Paris fra Sydost til Sydvest. Til højre har man det maleriske Mont Martre og i Ryggen en Række Vinhaver, hvis Smaahuse titte frem som smaa hvide Prikker. Dæmpede Lyd af Klokker, Vognraslen og den tusindfoldig forvirrede Larm fra Staden smelte heroppe i Ensomheden sammen i den sælsomste Harmoni lig den Brusen, man hører fra Havet i stille Vejr.

I fransk Smag er Kirkegaarden gennemkrydset af lange, regelmæssige Alléer, mellem hvilke brogede Blomsterpartier, Sirbuske og kunstfulde Marmorminder afveksle med hinanden; men dens største Tiltrækning er og bliver dog den dejlige Udsigt, som i den Grad tog mig fangen, at jeg næsten glemte at se paa Gravene, der iøvrigt gennemsnitlig ere nydelig holdte og vidne om stor Pietet og Familiehengivenhed for de afdøde.

Blandt en Samling Grave traf mit Øje under en Taarepil et simpelt Sandstens Monument, hvorpaa læstes: „Ci git le maréchal Ney, duc d'Elchingen, prince de la Moscova“. Faa Dage forinden havde jeg i Luxembourgs Have staaet paa det Sted, hvor han, „le brave des braves“ sank for sine egne Landsmænds Musketkugler, efter at han saa ofte havde trodset Frankrigs Fjenders. — Fra Graven slyngede sig ned efter en Akasieallé i fuld Blomstring, udbredende en aromatisk Vellugt i Luften, og ved at følge den kom jeg til en Dal, mellem hvis Træer i nogen Afstand det gamle Vincennes, St. Louis' Kongeborg uventet og over-

raskende skønt kom til-Syne. En mørk Avnbøgsallé førte atter videre fra denne Dal og bragte mig til et stort, i ren og ædel Stil holdt Mindesmærke, paa hvilket jeg læste Navnet „Jacques Delille“. Jeg skammer mig, naar jeg bagefter tænker tilbage derpaa, inderlig over, at jeg fra denne de dødes Have, hvor der dog hvile saa mange, der have spillet en fremtrædende Rolle i deres Fødelands Historie, i Erindringen kun har kunnet medbringe disse to Navne, men til min Undskyldning maa tjene, at det mere blev Haven end de døde, som kom til at lægge Beslag paa min Opmærksomhed.

Tuilierierne.

Det lønner Umagen at forskaffe sig en Billet til Søndag Formiddag mellem Kl. 11 og 12 at overvære Messen i Tuilieriernes Kapel, men uden en saadan maa ingen, i det mindste ingen civilklædt, tænke paa at bryde gennem den prægtige Schweisergardes og den endnu prægtigere Nobelgardes dobbelte Rækker. — Musikken derinde er aldeles bedaarende og Trængslen af Paris' beau monde ganske enestaaende, men dette sidste gør det jo netop saa meget interessantere for den fræmmede. To Drabanter i Dragter à la Henri quatre med blanke Hellebarder holde Vagt ved hver Side af den aabne kongelige Stol. Skøndt jeg temlig jævnlig under mit Ophold herinde har haft Lejlighed til at se Kongen og den kongelige Familie, har jeg dog ikke tidligere skuet dem paa saa nært Hold, som da vor altid opmærksomme Gesandt en af de sidste Søndage i August havde sendt os Billetter til Messen. Portræterne af Kongen, som de almindelig ses i Husene og Kunsthandlernes Vinduer, ligne fortræffeligt, kun at hans Ansigtstræk ere endnu blidere og mere tiltrækkende end paa disse. Hans Broder „Monsieur“ er en smuk, munter udseende Herre paa omkring de

halvtreds med et mandigt, militærisk Ydre. I Hertugin-
inden af Angulême sér man tydelig en ulykkelig Fa-
ders og Moders ulykkelige Datter, og de uhørte Grusom-
heder, hun saa tidlig har været udsat for, have efter-
ladt uudslettelige Spor i hendes forgræmmede Ansigt,
hvor der aldrig viser sig et Smil. Hertugen var under
hele mit Ophold hernede fraværende i Provindserne.
Derimod har jeg oftere sét og én Gang havt den Ære
at tale med Hertugen af Berry, der er lidt undersætsig
og ikke videre betydelig af Udseende, hvad ogsaa gæl-
der om Hertuginde.

At ogsaa selve Slottets Indre fortjener Beskuelse
siger sig selv. Bonaparte har virkelig sat Slottet i
Stand til værdigt at modtage dets retsmæssige Be-
siddere (!) og forsynet det med Bohave, der i enhver
Henseende staar ved Siden om ikke over Udstyrelsen
af Versailles. Længe dvælede jeg i det aldeles hen-
rivende Theater, hvis Lige i Skønhed og Smag man
vist forgæves skal lede om, og i den saakaldte Mar-
skalks Sal, der gaar gennem 2det Stokværk og er
prydet med legemsstore Billeder af Frankrigs Mar-
skalker fra de senere Dage, hvilke skulle være over-
ordentlig lignende og ere af høj Kunstværd.

Om Tuileriernes Have, der ér anlagt af den be-
rømtre Le Notre, paastaa Pariserne, at det er den
skønneste i Verden. Dette er dog en latterlig Over-
drivelse. Selvfølgelig er det i og for sig al Ære værd
at have en saa stor og i Virkeligheden smuk, i ægte
fransk Stil gennemført Have midt i en saa uhyre By,
men med denne Ros maa den ogsaa lade sig nøje.
Den har skønne gamle Alléer og giver fra sine Ter-
rasser og Altaner et lyst og livligt Nedblik over
Færdslen i Paris og den forbiilende Seine, og især om
Eftermiddagen, men allermest dog i smukke Sommer-
aftener pulserer her et Liv, som ikke lader sig beskrive.

Ludvigsdagen (25de August) saa jeg i den begsorte Aften hele Haven feagtig oplyst. Udsigten fra Ludvig XV's Plads op gennem den lange Hovedallé, illumineret med høje, brede Lysparamider var af stor Virkning, og sét fra selve Slottet faldt fortrinsvis i Øjnene: Æreslegionens Kors, der i brilliant Ild og kæmpemæssig Størrelse flammede fra et Taarn paa den anden Side af Floden, og som, da Taarnet paa Grund af Mørket var usynligt, fortonede sig, som om det svævede paa Firmamentet. Storartet tog sig ogsaa en Krands af flerfarvede Lamper ud paa Spidsen af Søjlen paa Vendômepladsen, højt ragende op over de omgivende Bygninger og kastende et ejendommeligt Lyskær op i Luften.

Udenfor de kongelige Værelser's Vinduer udførte et talrigt og udmærket Orkester Musik, til hvilken de her til Lands almindelige Runddansere gik nok saa vakert under Deltagelse af Børn og voksne, Militære og Civilister, unge Piger, ja endog ældre Matroner, og hver Gang hans Majestæt eller nogen af den kongelige Familie viste sig ved Vinduerne, lød det tusindstemmig gennem Rummet: „Vive le roi! vivent les Bourbons! vive Madame!“ o. s. v. Kunde Ekkoet fra nogle faa Aar tilbage vækkes til Live, hvilke skurrende Leveraab vilde da ikke have blandet sig med denne Aftens!

Umiddelbart fra Tuilerihaven fører en pragtfuld Udgang til Ludvig XV's Plads, hvor — man kunde fristes til at antage netop dette Sted valgt med raffineret Grusomhed — Ludvig XVI, Marie Antoinette og Prindsesse Elisabeth maatte lade deres Liv, med den nære Udsigt til det Slot, i hvilket de havde til bragt saa mange, om end ikke alle lykkelige Dage, efterfulgte senere af Ofre i tusindvis, mange uskyldige, men dog ogsaa adskillige, rammende af den hævnende

Nemesis, deriblandt især Philippe Egalité, og den blodigste blandt de blodige, Robespierre.

Den 15de Avgust 1815 lod Kejsler Aleksander paa det Sted, hvor Kongen og Dronningen havde blødt under Guillotinen, rejse et Alter og afholde en højtidelig Sjælemesse efter den græske Kirkes Ritus under en uhyre Tilstrømning af Mennesker.

Pont de Jena, et af Bonapartes herligste Værker, fører fra Ludvigspladsen over Seinen til Marsmarken. Om denne Bro fortalte man mig — for Sandheden tør jeg dog ikke indestaa —, at Blycher i Harme over et Navn, der altfor meget mindede om hans Fædrelands Ulykker, og for at revse Parisernes Overmod, havde besluttet at sprænge den i Luften. Allerede havde Krudtpramme lejret sig under den pragtfulde Bue, og man afventede kun den endelige Befaling. Men Ludvig XVIII, som til Lykke i Tide blev underrettet om Forehavendet, sendte øjeblikkelig en Adjutant til Blycher med Anmodning om at opgive sig Dagen og Timen for Sprængningen; thi Kongen vilde da paa selve Broen overvære denne. — Det kunde Blycher forstaa, og Broen forblev, hvor den er.

Vendôme Pladsen.

hed tilforn Ludvig XIV's Plads og dønnens Rytterstatue i romersk Imperatordragt indtóg dens Midte. Den danner en fuldstændig regelmæssig Ottekant, omgivet af symmetrisk hinanden aldeles lignende Palæer, som for Tiden anvendes til Kaserner. Pladsen har faaet sit nuværende Navn efter Henrik IV's uægte Søn, Hertugen af Vendôme, som her havde sin Bolig. Den 10de August 1792 blev Statuen omstyrtet af Pøbelen, og Bonaparte har senere ladet oprejse en Bronze-Støtte efter Model af Trajans Søjlen i Rom. Fodstykket er ligeledes af Bronze, smykket med Basreliefs, forestil-

lende Trofæer og Emblemer for alle Vaabenarter. Til Altanen øverst oppe slynger sig indvendig i Søjler en Trappe i Slangegang, paa hvis Vægge er anbragt en Række fortrinlige Basreliefs, som efter Tidsfølge fremstille Begivenhederne under Felittoget 1805, derunder Slaget ved Austerlitz. Bonaparte selv og hans Marskalker ere afbildede flere Gange, og Kejser Frantz og forskellige af hans Stormænd finde sig her i en alt andet end lystelig Situation. Alligevel have Østerrigerne, som tvende Gange senere have været med til at besætte Paris, skaanet dette, den franske Nationalfølelse saa smigrende, og deres egen saa saarende Minde. Øverst paa Søjlen, fra hvis Altan, der haves et vidt Udblik over Byen, stod tidligere Napoléon selv i kolossal Størrelse, men efter de Allieredes Indmarsch i 1815 forsvandt han, og siden den Tid vajer her den hvide Fane. Man fortæller, at der i Februar Maaned (25de) 1811 paa Støtten fandtes klistret en Seddel med de Ord: „Passez vite! car il va tomber“.

Invalide-Hotellet.

Det var den fjortende Ludvig forbeholdt at bringe til Udførelse Henrik IV's Tanke at skabe en rolig, for Næringsborg friggjort Tilværelse for de Mænds Alderdom, som havde vovet Liv og Blod for Fædrelandet, og efter 30 Aars Arbejde og mange Millioners Udgivelse stod dette kongelige, til en saa ædel Bestemmelse viede Værk fuldendt.

Selve Palæet, fire Etager højt, karakteriserer sig ved sit simple, mandige, hensigtssvarende Ydre og løftes ved Domkuppelns elegante, ophøjede Arkitektur. Hovedgaarden danner en Firkant, omringet af Buegange til Værn mod Sol og Regn, og træder man fra Esplanadeanlægget foran Hotellet ind gennem den høje Portaabning, har man lige foran sig den smagfulde

Indgang til Kirken. Foruden den store Gaardsplads er der en Del mindre, paa lignende Maade omgivne af fire Etages Bygninger; men det maa herved ikke glemmes; at Hotellet i det hele skal yde Opholdssted til 5000 Krigere.

Jeg besøgte Hotellet ved Spisetid og overtlyede mig om, at Invalidernes Kost svarede til, hvad Bygningen lovede. I lange Sale samlede sig unge og gamle og syntes med god Appetit at fortære de renligt og pænt serverede Retter. Enhver erholder daglig en Flaske Vin, men der er ingen Forpligtelse til at spise i de fælles Sale; hvo, som foretrækker det, kan faa Maden bragt op paa sit Værelse for der at nyde den i større Ro. Fra de godt ventilerede Spisesale gik vi op i de høje rummelige og luftige Værelse, i hvert af hvilke fra 8 til 20 Invalider have hver især sin Seng, sit Bord, sin Stol og fornødent Tilbehør, alt net og rent. Hos mange bemærkede jeg en lille Bogsamling paa en Hylde ved Sengen, hos andre Redskaber til et eller andet Haandværk eller Kunstfærdighed, alt opstillet i den punktligt Orden, man gerne træffer hos militære. Vi mødte ingensteds nogen Invalid uden i hans Paaklædning at spore Sands for Velanstændighed og Properhed. Træffer man end enkelte i luvslidt Klædning, træffer man dog ingen med Smuds eller i Pjalter.

Officererne af de lavere Grader bo to og to paa et Værelse, og først fra Major af faa hver af dem sit eget alene. Deres Spisesal er en meget lang og lys Sal, hvis Vægge ere behængte med Malerier, forestillende Sujetter fra Ludvig XIV's Tid. Et umaadeligt stort Bord stod dækket med nydeligt Service og skinrende hvid Dug som til et Gæstebud. At Officererne spise bedre end de subalterne, og at af hine atter de

højere og fornemmere Grader nyde nogen bedre Forplejning end de lavere, vil ikke findes paafaldende.

Vi vare ogsaa nede i Køkkenerne, og jeg antager, at enhver Husmoder vilde beundre den Renlighed, hvormed, og det System, hvorefter de sunde og vel-smagende, i hvor vel tarvelige Næringsmidler tilberedes til saa mange Mennesker. Men Invalideofficerer af de højere Grader, jeg tror fra Major af, have ogsaa daglig efter Omgang Vagt og Overtilsyn med det hele; og Gud naade den Kok eller Køkkensvend, som turde tillade sig den ringeste Skødesløshed eller Malproperhed. Selv i Forraadskamrene var der Orden og frisk Luft, Køkkentøjet blinkede og Tinservicerne ikke mindre.

Det Maaltid jeg saa de brave Veteraner nyde, bestod af Kødsuppe med Ris, Oksekød med Grøntsager, hvidt Brød og en halv Flaske Vin; om Aftenen serveres atter en varm Ret og Vin som om Middagen. Der leveres enhver af Invaliderne Linned af alle Sorter, Mundering; thi alle ere i Uniform, Hatte, Fodtøj og maanedlig efter Grader en Lommesum til Smaaafornødenheder.

Af denne korte Skildring vil det skønnes, at Ludvig XIV har Ære af sit Værk. Herved maa dog ikke glemmes, at ogsaa Bonaparte har virket meget for denne Stiftelse, til hvis Beboere han rigtignok har føjet et saare betydeligt Antal. For at udfylde deres mange ledige Timer har han saaledes bl. a. skænket Invalidehotellet et udsøgt Bibliothek paa 20,000 Bind: Skøn-Litteratur, Rejsebeskrivelser, Historie, Krigskunst og Mathematik udgøre, som naturligt, Hovedfagene, men ogsaa andre Grene af Litteraturen ere repræsenterede. Ved Siden af Bøgenes Opstillingssal var der en anden stor Sal, i hvilken jeg saa mange baade Officerer og Soldater fordybede i Læsning, omkring

større og mindre Borde i magelige Stole. Paa en op-højet Plads i den ene Ende af Salen stod en Officer, just som vi passerede, og læste for en talrig Klynge Tilhørere højt af en Avis og slig Oplæsning, sagde man os, foregaar daglig, under Tiden oftere; thi Invaliderne ere, lige som alle Parisere, ivrige for at høre Dagsnyt. Ved en kejserlig Haandskrivelse er der sikret Bibliotheket de fornødne Midler til Fornyelse, Forøgelse og Indbinding m. v., til Journaler af passende Art og til en Bibliothekar. Den hele Gave er bedre og nyttigere og vil forhaabentlig vise sig af længere Varighed end Foræringen af Frederik den stores Kaarde, Skærf og sorte Ørns Orden, hvilke Prøjsserne med fuld Føje atter have ført tilbage, og langt betydningsfuldere end Forgyldningen af Kuplen, hvilken har været overordentlig kostbar og efter min og fleres Dom ikke en Gang er forskønnende.

I Kirken ere de talløse, gamle Faner, som forhen vajede ned fra dens Loftshvælvinger, nu forsvundne, og hvad der saaledes muligen er tabt i historisk, er mere end genvundet i kunstnerisk Interesse, i det Øjet nu uhindret og uforstyrret kan dvæle ved dens arkitektoniske Skønhed. Hvor end Blikket vender sig mod den høje Kuppel eller mod Kapellerne mellem Søjleraderne, fortrylles og henrives det ved den fuldendte Harmoni mellem Bygnings-, Billedhugger- og Malerkunst. Pragt, Majestæt og dog Simpelhed smelte sammen under disse ophøjede Tempelbuer. Har man endelig i samlet Overblik indprentet sig den hele Herlighed, standser man ved tvende lige over for hinanden staaende Gravmæler og læser paa det ene den udtryksfulde Indskrift: „Turenne“ og paa det andet den ikke mindre talende: „Vauban“.

Lige fra Invalidhotellets Portal og indtil Seinens Bredder strække sig, som alt berørt, en dejlig Esplanade

med skyggefulde Alléer og mange Bænke, hvor man træffer Invalider enkeltvis eller i ivrig samtalende Grupper. Uden om Alléerne er der nydelige, indrammede Blomsterpartier, og til en Del af Officererne er der til egen Dyrkning anvist mindre Havelodder med aflukkede Lysthuse, hvor de kunne læse og nyde Tilværelsen i uforstyrret Ro.

Paa en aaben Plads mellem Esplanaden og Hotellets Façade ere de Kanoner opstillede, som Invaliderne ved visse Lejligheder have Ret til at løsne. At de selv besørge Vagthold og Overholdelse af Politioorden i deres vidtløftige Bygningskompleks, følger af sig selv, men dette er ogsaa deres eneste befalede Syssel, ellers have de det fuldkomneste Otium.

Det kunde iøvrigt i de tre til fire Timer, vi tilbragte herinde mellem Invaliderne, ikke undgaa vor Opmærksomhed, hvorledes Erindringerne om Kejsertiden og den sidste Snes Aars store Begivenheder endnu levede hos dem. Overalt paa Smaabordene i Fællesstuerne saa vi Billeder eller Statuetter af Napoleon og Tabletter med Ordene: „Vive l'empereur“ eller Navnene paa et eller anden berømt Slag i store Bogstaver. Min Ledsager ved denne som flere andre Lejligheder, Brandt, spurgte en gammel Graaskæg, der sad og skar i noget Træ, idet han pegede rundt paa de i Værelset synlige Sager af den nævnte Slags, om det nu ogsaa gik an, at lade alt dette saaledes staa fremme til almindeligt Skue. „Hvad skulde det vel skade, var Gubbens venlige Svar; desuden er der ingen herinde, som vil angive os; thi vi elske alle den lille Korporal; og skulde nogen falde paa alligevel at angive os, saa vil den gode Kong Ludvig ikke bryde sig det allermindste derom“. Disse simple Ord forekom mig i Virkeligheden at indeholde et langt kraf-

tigere Vidnesbyrd om Befolkningens Tillid til Kongens Hjærte og Forstand end alenlange Spalter i de officielle Aviser.

Palais Royal.

Midt i Paris tæt ved Tuilerierne ligger Palais Royal, Hovedstaden i Paris, som man ofte træffende nok hører den betegnet. Slottet blev fuldendt under Richelieu 1636 og kaldtes da Palais Cardinal, men da denne i sit Testament havde skænket det til „Dauphinen“ og Ludvig XIV havde taget det i Besiddelse fik det sit nuværende Navn. Gennem den under Ludvig XV's Mindreaarighed bekendte Prindsregent, der havde faaet det til Gave af Ludvig XIV, er Slottet kommet i Familien Orleans Besiddelse, hvilken nu efter den bourbonske Restavration atter her har taget Bopæl.

Hovedfaçaden vender ud mod rue St. Honoré og indeholder den hertugelige Families Residentsværelser. I Palæets 2den Gaard holder for Tiden Børsen sine daglige Møder. Herfra kommer man gennem den saakaldte „camp des Tartares“, en Buegang af Træværk med 125 simplere Butikker, til den 3die, 320 Skridt lange og 150 Skridt brede Gaard, Palæets Have, som den hedder. De gamle Kastaniealléer ere nu tildels borthuggede, og den ny Plantning vil af Mangel paa Luft og Lys ikke rigtig trives. Haven er paa de tre Sider omgiven af symmetriske, ganske ens udseende Bygninger, som med de beboede hvælvede Kældere, i hvilke Dagslyset aldrig trænger ned, Messaninerne og de ligeledes beboede Loftsrum, indeholde seks af Mennesker tæt befolkede Etager, skøndt man tilsyneladende kun kan opdage tre. Indad mod Haven er der en flygtig Lighed med Ridebanen paa Kristjansborg Slotsplads; thi lige som Buegangene

dér springe frem foran Staldene, saaledes hvile her de tre uhyre Fløje paa 180 Søjlerækker, mellem hver af hvilke der er indrettet et nydeligt Udsalg med Kunstens og Smagens Værker, ordnede paa det skønneste og om Aftenen pragtfuldt oplyste. I Messaninetagen indbyde vidtløftige Spillehuse, fine Restaurationer og brillante Kaféer den forbigaaende, der imidlertid ikke maa lade sig afskrække af de mærkelig nok i Reglen temmelig lurvede Opgange. Tredje Stokværk bebos gennemgaaende af galante Damer og de Kvinder, under hvis Ægide de offentlig og uden Skydrive deres indbringende, skøndt dem selv aldrig bringende Haandtering. I fjerde Etage høre hjemme alle Slags Kunstnere, Malere, Silhuetklippere, Tanddoktorer og Markskrigere, om hvis ualmindelige og ubegribelige Dulighed trykte Anvisninger og talløse i Buegangene neden under opslaaede Plakater og Billeder afgive Vidnesbyrd. Højest oppe i Loftsetagen ere Falskmøntnere, Tyve, Mordere og deslige Menneskehedens Velgørere til Huse, og i Kældervælvingerne endelig findes tarveligere Værtshuse, Tobaks-, Øl- og Vinstuer. Det var, som bekendt, i Palais Royals Have, at de første Forsamlinger under Revolutionen afholdtes, og at nogle af dens vildeste Planer, for hvilke Historien har væltet Ansvarret paa Philip Egalité, bleve udklækkede.

Uagtet alt i Virkeligheden sælges dyrere i Palais Royal end i de øvrige Kvarterer i Paris, saa er der dog et uhyre Tilløb til Butikerne. Lejens ublu Dyrhed ruinerer dog i Længden Størstedelen af de handlende og forøger Bankerottørernes Tal, men desuagtet ser man aldrig noget ledigt Butikslokale.

Hemmeligheden ved Palais Royals Tiltrækning er den, at her indenfor snævre Grændser er samlet, hvad der enten tiltrænges af virkeligt Behov eller

eftertragtes af dem, som jage efter Luksus og sandse-
lige Nydelser.

Kom man nøgen som Adam i Paradis eller Eva før Syndefaldet herved, kunde man dog efter et Par Timers Forløb forlade et hvilket som helst af de mandlige eller kvindelige Beklædningsmagasiner omskabt efter det 19de Aarhundredes allernyeste Mode, og Mellemtiden vilde ikke falde lang; thi man vilde i Ventesalonerne kunde underholde sig med Dagens Blade, Billedværker og anden Tidsfordriv, og ikke mindre kulante ere Skotøjsbutikerne, hvor der i et Nu udbredes Fodtøj af al Slags Læder, Façon og Størrelse, saa man ikke kan undgaa at finde et Par, som passer, med mindre man har Fødder som en Elefant. Om Juvelerernes Pragt vil jeg slet ikke tale; man kan faa Smykker til mange tusind Frcs Værdi, men vil den tarvelige rejsende hjembringe en eller anden liden Erindringsgave, kan han for ganske faa Frcs. købe Sager, som trods den billige Pris udmærke sig baade ved Smag og Finhed.

Forlanger man en simpel Middag af Suppe og Kød, eller vil man svælge i Svalereder, Østers, Hummer og Champagne eller hvilket som helst tænkeligt Lækkeri, alt staa rede og serveres med lige Høflighed og lige Hurtighed.

Søger man Ensomhed, saa givës her mere end en Snes cabinets d'aisance, hvor der hersker en Komfort, som intet lader tilbage at ønske.

Vil man indvies i Kunster og Videnskaber, saa træffer man her „professeurs“ i alle Fag, ja man kan endog overvære lærde og interessante Forelæsninger, og er det endelig Skuespillet, som drager en, nu vel, saa har man Valget imellem Théâtre Français, Théâtre Montausier og Farcerne i Kaffehuset under „Camp des Tartares“, hvor de bedste Skuespillere daglig kunne

tjene 30 Sous, 1 Pot Øl og 1 Glas Kognak, men de af anden Rang maa lade sig nøje med 1 Flaske Øl.

Jeg har sét dette Kælderrum propfuldt af Mennesker, som begærlig afventede Tæppets Opgang for at skue en Scene 3 à 4 Alen i Kvadrat, men paa denne Scene, hvor ussel den end er, have dog adskillige af Thalias og Melpomenes senere navnkundige Dyrkere høstet deres første, visselig lidet lønnende Lavrbær. Nej, da er Vildmanden i „Café du sauvage“ langt anderledes og bedre situeret. Der er en virkelig Tambur, som her hver Aften tjener 6 Frcs. ved i Vildmands Kostyme omtrent hvert Kvarter at komme frem af en dunkel Grotte og slaa paa Pavke. Denne, som man skulde synes det, i Længden noget ensformige Idé, der har givet Kælderen dens Navn, trækker Aar ud, Aar ind Børn og barnlige Sjæle i store Masser. Samme Lykke næsten gør „Café des aveugles“ med et Orkester af blinde fra det offentlige Blindeinstitut. I disse tvende Kaféer mødes især Kæltringer og Glædespiger i stort Udvalg, og det forstaaer sig af sig selv, at disse Huse med deres forpestede Luft og forpestede Sæder kun søges af Folk, der i den borgerlige og moralske Verden staa paa de laveste Trin, og en enkelt Gang af fremmede, som komme af Nysgærighed og ikke sjelden maa bøde for denne ved at give Drikkevarer paa Omgang til Publikum.

Menneskevrimlen i Haven, Buegangene og Gallerierne ved Camp des Tartares er over al Beskrivelse stor og uophørlig vekslende, henad Aften trykkende og efter Forestillingens Slutning paa de forskellige Theatre ligefrem frygtelig. Løse Kvinder af alle Aldre i fantastisk udmejede Dragter kredse legionvis frem og tilbage, og ingen anstændig Dame vover henimod Aften at betræde denne Mordergrube for Sædelighed og Dyd. Under Buegangene i Regnvejrr og i selve

Haven i godt Vejr finder man de i Palæet hjemme-hørende Nymfer opstillede lig Slagtekvæg, og Abedisserne, under hvis Tugt og Opdræt de henhøre, ere idelig nærværende og virksomme og give sig i al deres raa Frækhed Mine af at udfylde en vigtig Plads i Samfundet. Af Undseelse gives her ikke Spor; uden Blu kigge de den forbigaaende under Øjnene, med Kaadhed gribe de ham i Armene og tigge ham om Følgeskab, men naar de mærke, at al deres Paatrængen har været forgæves, slippe de Dig løs med Foragt for med en anden at begynde det samme Uvæsen. At affærdige dem efter Fortjeneste vilde ikke have gode Følger; de talrige Søstre i Gudindens Tempel, ja jeg tror det hele store Publikum vilde tage Vestalindernes Parti.

Det fortrinligste, det i Sandhed se- og høreverdige i Palais Royal er det herlige Théâtre Français med Talma og Lafond, med „mes dames Georges et Duchesnois“. Jeg saa „Tempelherrerne“, Voltaires „Oedipe“ og Racines „Andromaché“. Talma aftvang mig Beundring, næsten lige saa stor som den, jeg i en tidligere Periode af mit Liv har følt for „vor eneste Rosing“, hvis „Manes“ jeg haaber ikke vil vredes, fordi jeg dømmer Talma værdig til en Plads ved hans Side, men ikke over ham. At de to nysnævnte Damer, skøndt store og fortrinlige Kunstnerinder, dog blegne, naar de stilles ved Siden af den Skuespillerinde, der hjemme i København saa uovertruffen og uovertræffelig har givet os Jutta eller Madam Sigbrit, tror jeg næppe vil bestrides af nogen, der har haft Lejlighed til Sammenligning. Men for at komme tilbage til Talma; da han som Oedipe i det sidste Møde med Jokaste (M^{de}. Georges) udbryder: „Lapis etait mon père, et je suis votre fils“, da gjennemisnedes hele Theatret af Rædsel; jeg ilte hjem, og endnu flere Dage efter tonede den ulykkelige Jammer for mit Øre.

En af de sidste Dage af mit Ophold fik jeg Lejlighed til at besøge

Institutet for døvstumme,

hvoraf der hjemme i Danmark er gaaet saa meget Ry. Dets Lokale er rummeligt nok, men uden Skønhed og, som det syntes mig, hverken vel vedligeholdt eller videre renligt. Salen, hvori Séancen holdtes for saa mange Tilhørere, der kunde være i den, var meget tarvelig og blot smykket med tvende store Portrætter det ene af Abbé l'Épée, det andet af Abbé Sécard, hvilket sidste, som vi snart fandt Anledning til at overbevise os om, var saare lignende. Af Institutets 120 Elever vare, foruden de to bekendte, hvis Præstationer pleje at opvises, Massieu og Clerc, en halv Snes Stykker tilstede, alle sunde, muntre og velklædte. Forinden Abbedens Ankomst havde de under Clercs Opsigt paa en stor sort Tavle tegnet en Mængde Figurer, bl. a. et draget Sværd og en Luftballon, som hævdede Sécards af en Glorie omstraalede Billede til Himlen. Imidlertid indfandt Hr. Abbeden sig, og Mødet begyndte nu med, at adskillige af de yngre Elever meget theatralsk og energisk forklarede Figureernes Betydning, alt under lydelige Bifaldsklap fra Tilhørerne. Min Forlegenhed derover kunde jeg have sparet; thi det viste sig kun altfor tydeligt, at Abbeden betragtede disse Meningstilkendegivelser med meget Velbehag. Massieu, en Mand paa omtrent 30 Aar med et skarpt skaaret Fysiognomi, traadte nu med et Stykke Kridt i Haanden op ved Sécards Side, og Abbeden opfordrede en af Tilhørerne til at fremsætte en Tanke, hvilken Massieu da skriftlig paa Tavlen skulde udvikle.

Efter nogen Tøven og Raadførelse med de nær-

mest siddende foreslog den opfordrede følgende taktløse Thesis:

„Monsieur l'abbé Sécard est le bienfaiteur de l'humanité“. Istedenfor at blive flov og afvise denne Kompliment dikterede Abbeden med synlig Selvfølelse denne Lovtale ved Tegn, og Massieu nedskrev den med en ganske udmærket Haandskrift paa Tavlen og gav sig derefter i Lag med at udvikle den omtrent saaledes:

Monsieur = sieur de moi.

Sieur est plus agé, riche en physique et metaphysique, et plus puissant que moi;

seigneur est supérieur à sieur,

sire est sieur à seigneur.

L' = le; le = il indique.

Abbé = chef d'une congregation des religieux ou moines.

Bienfaiteur = faiteur bien; donneur des oeuvres corporelles (manger, boire, loger etc.) et spirituelles (bon conseils, instruire, consoler, prier Dieu, assister etc.).

De: cette préposition à 50 differents usages; ici elle marque la reception que l'humanité fait des bienfaits de monsieur l'abbé Sécard (med et Buk for denne, der svarer med et Nik).

Humanité a deux acceptions: dans la première elle signifie le genre humain; dans la seconde l'inclination de l'âme à faire du bien aux hommes.

Langvarigt og velfortjent Bifald, under hvilket Abbeden smilende ser sig om til alle Sider, lønnede denne Præstation.

En anden Tilhører opgav: „qu'est ce que l'âme?“ Svaret lød: „c'est un esprit destiné à être le principe de la vie du corps, dont il règle les fonctions vitales et qui a trois facultés principales: l'entende-

ment, la mémoire est la volonté“. Atter lød stærke Klap.

Samme Tilhører spurgte videre: „Quelle difference y-at-il entre l'âme et l'instinct“, og uden Tøven skreves paa Tavlen: „L'âme pense, juge, raisonne, compare, parle; l'instinct ne fait que chercher ce qui est convenable et éviter ce, qui n'est pas agréable. Il est sourd et muet, n'ayant pas de mémoire, ni l'usage de la parole.“

Tordnende Bifald, Tilhørerne rejse sig.

Til Uheld for Massieus og Abbedens Triumfer fremsatte en ny Tilhører til Udvikling: „Le crime fait la honte et pas l'échafaud;“ thi her begyndte det at rable lidt for den førstnævnte; først skrev han: „l'échafaud ne fait pas la honte,“ derpaa fulgte en lang Betænkning, hvorefter han atter skrev: „Je me suis trompé; le crime fait la honte et non l'échafaud la fait pas.“

Her fulgte ingen Bifaldsklap, men et vredt Sideblik fra Abbeden.

Séancen sluttede med, at et Par af de unge tilstedeværende døvstumme fremsagde nogle Ord efter Abbeden, idet de, medens han talte, berørte hans Strube og stirrede paa hans Læber. Abbedens Ord blev ogsaa rigtig gengivne, men i sørgelige, dumpe Toner, næsten som dyriske Hyl.

At man, inden man gik fra hinanden, atter paa det lydeligste hyldede Menneskehedens Velgører, Hr. Abbed Sécard, behøver næppe at tilføjes. Iøvrigt er det paa ingen Maade min Mening at ville frakende Manden betydelige Fortjenester paa det Felt, han har viet sin Virksomhed, men det er kun Skade, at virkelig Dygtighed her skal være parret med saa megen Forfængelighed og Selvglæde.

Escaillon, Marts 1817.

Se nu er Vinteren gaaet, og det yndige franske Foraar har indfundet sig, medens jeg, siden jeg tog fat i November Maaned f. A., har syslet med af og til, som Aanden var over mig, at fæstne mine Pariser-minder paa Papiret. Mit daglige Liv er gaaet sin rolige, uforstyrrede Gang, delt imellem Udførelsen af min Embedsgærning, Brevveksling med mine kære i Danmark, Læsning og Studering, behagelig Omgang med mine stedse lige elskværdige Værtsfolk og nu og da en alvorlig l'Hombre, naar gode Venner fra Nabo-kvarterene hjemmesøgte mig eller jeg dem.

Af ydre Begivenheder har den for mig mærkeligste været min Optagelse i Frimurerlogen i Bouchain den 24de Februar under den brave Høeghs¹⁾ Ægide. Ceremonierne ved denne Akt ere jo baade smukke og betydningsfulde, men dog kun Ceremonier, og selve Broderskabets Grundsætninger kender jeg selvfølgelig endnu langt fra nøjere, men det kommer mig imidlertid fore, hvad naturligvis blot kan glæde og berolige mig, at de paa det nøjeste stemme med dem, som jeg har agtet hellige, saa længe jeg har kunnet tænke.

15de April 1817.

Toldsvig synes, her i Escaillon i det mindste, at høre til det sædvanlige og næsten at blive betragtet som noget selvfølgeligt. Jeg sagde forleden til en af Husets Døtre, at jeg behøvede en Top hvidt Sukker,

1) Kristjan Frederik Høegh: 1808 Premierlieutenant, 1814 Stabskaptajn og s. A. R. af Dbg, 1820 Kompagnichef, 1826 Kammerherre, 1832 Major i Dronningens Livregiment, 1834 Bataillonskommandør, 1835 Oberstlieutenant, afskediget 1842, 1854 fik han Obersts Karakter og døde 1857 i Altona 73 Aar gammel.

og i Dag kom den ellers saa rettænkende Pige ganske grædefærdig og fortalte mig, at nu havde de havt Bud til alle Smuglerne („contrabandiers“) i Byen, men der var for Tiden ikke et eneste Pund at opdrive. Jeg brast i voldsom Latter; thi hendes Broder, min Vært, er som „maire adjoint“ netop sat til at vaage over god Orden og hindre Smugleri og til at drage de vedkommende til Ansvar; men efter den her gældende Kathekismus maa altsaa Smugleri falde udenfor de i det 5te Bud omhandlede Synder. Jeg meddelte senere Broderen det foréfundne, men han trak blot paa Skuldrene: „De ved nok, Hr. Pastor, at Fruentimmerne i de Dele tænke anderledes end vi,“ var hele hans Svar. — Jo lur ham!

30te Maj 1817.

Med den unge, intelligente, men yderst kongelig-sindede Paul Heroquet, som har modtaget sin Uddannelse ved Kollegiet i Cambrai, har jeg hyppig interessante Samtaler om Forholdene og Partiudsigterne.

Forgangen Dag kom vi ind paa et Emne, hvis Betydning maa paatrænge sig enhver, der færdes her nede, og som jeg alt tidligere har haft Opmærksomheden henvendt paa — den grændseløse herskende Armod og Uvidenhed hos de arbejdende Klasser. Han mente, at ingen anden evropæisk Stat i saa Henseende stod lavere end hans eget Fædreland, hvor et ordnet Fattigforsørgelsesvæsen og regelmæssig Skoleundervisning for Landalmuens Børn saa at sige ere ukendte Begreber. — Al den Trang og Elendighed, af hvilken den til alle Sider omgives, rører imidlertid, efter hans dog maaske for pessimistiske Anskuelser, kun lidet den mere velhavende Landbostand; forsigtig og som Regel uhyre mistroisk lukker den helst sit Hjærte som sin Port og lader Armoden sukke uden for de følelses-

løse Mure; — hvad Under da, om denne stundom griber til voldsomme Midler for at stille sin Sult.

Til Belysning om sin Udtalelse om de bedrestillede gennemgaaende Egoisme fortalte han mig følgende, ikke længe før vor Ankomst der paa Egnen forefalden Begivenhed: „Da en velhavende Forpagter i sidst afvigte Efteraar var paa Vej til nærmeste Købstad, mødte han uformodet en yngre Broder, hvem det var gaaet mindre godt i Livet, og som nu havde opsøgt ham for at bevæge ham til at hjælpe sig og tre moderløse Børn i deres Elendighed. Han havde altid elsket denne Broder, men ikke hørt om ham i lange Tider og blev dybt rørt over hans sørgelige Kaar. „Jeg kan ikke følge med Dig nu i Øjeblikket,“ trøstede han ham, „men gaa hjem til min Hustru og sig hende fra mig, at hun straks medgiver Dig Hvede og Kartofler, Flask og Smør efter Behov.“ Med venlig Huskelses skiltes Brødrene, og den fattige ilte til sin Svigerindes Hjem for at røgte sit Ærinde. Men Svigerinden, som havde bragt sin Mand hans Penge, nægtede Svogeren blot en Brødskorpe og jog ham i sine Tjenestefolks Nærvarrelse med Haan paa Porten, idet hun forsikrede ham, at hverken han eller hans Tiggeryngel skulde faa en Hvid, saa længe hun levede. Da Manden sent kom hjem og spurgte til Broderen, fortalte hun ham med øjensynlig Selvtilfredshed, hvorledes hun havde handlet. Men Manden forstod Uret; han lod øjeblikkelig, trods al Hustruens Protest, sin Vogn belæse med alle mulige Livsfornødenheder og kørte afsted til Broderen i flyvende Fart for at bringe Hjælp og Trøst. Men da de omsider naaede den fattige Hytte, var der ingen derinde, og efter lang Tids Søgen fandt han Broderen med hans tre smaa Børn livløse i en Brønd i Nærheden. Da hastede han optændt af Forbitrelse og Fortvivlelse tilbage til sit Hjem, greb

en ladt Pistol, jog Kuglen igennem den ufølsomme Hustrus Hjærte og overgav sig selv i Ørighedens Hænder.“

I Gaar faldt vor Samtale paa Bonapartisternes og Bourbonnernes gensidige Stilling. Her hersker nemlig for Tiden en ganske overordentlig Dyrhed; Prisen paa Brød er stegen til 9 Sous pr. Pund og i samme Forhold alle andre Livsfornødenheder. Nøden er derfor ubeskrivelig, og Misfornøjelsen griber om sig daglig. I Douay var der for tre Dage siden et stort Opløb; flere tusinde Mennesker fra By og Land havde sammenrottet sig og begyndt at plyndre Slagter- og Bagerbutikerne, saa at der maatte tilkaldes regulært Militær, hvilket dog heldigvis fik Ordenen genoprettet, uden at det blev nødvendigt at ty til de fremmede Okkupationstropper, hvad saare let vilde have kunnet fremkalde blodige Sammenstød. Bonapartisterne skyde Skylden for Dyrtiden paa Ludvig XVIII og hans Hof og paa de allieredes Nærværelse. En firsindstyveaarig Præst, der ikke har kunnet bekvemme sig til i Kirken at bede for Kong Ludvig, og som man hidtil kun har skaaet paa Grund af hans høje Alder og patriarkalske Dyder, udtalte i forrige Uge fra Prædikestolen, at „man kunde takke de bourbonske Snyltegæster og de forsultne allierede for den nuværende Tids Pinagtigheder. Men Taalmodighed! Inden føje Tid vil Folkets sande Ven, Napoléon, atter vise sig iblandt os; da ville Bourbonner og de allierede forsvinde som Dug for Solen, og Kejseren tilbageføre gode Aaringer og Herredømmet over Evropa.“ Saa vidt kan Fanatisme drive en Mand, der ellers nævnes med Højagtelse og Hengivenhed! Fra den modsatte Side raaber man, at det er Bonapartisterne, som lade Kornet opkøbe for at drive Priserne i Vejret og vække Had og Splid, for selv at kunne fiske i rørt Vande.

Heroquet er fordomsfri nok til hverken at paa-vælde det ene eller det andet af Partierne Ansvar for de høje Priser, der, som han paaviste, ogsaa tilforn jævnlig have indfundet sig med visse Mellemlum, om de end ikke tidligere have holdt sig saa længe som nu. Men naar han alligevel paaistaar, at det dog før Revolutionen gik langt bedre end nu, thi da sørgede Klostrene og Abbedierne rundelig for de syge og nødlidende, da kan dette maaske være sandt, men en med slige Institutioner købt Fattigforsørgelse bliver i Længden hvad der forøvrigt kan siges imod den — tilvisse altfor dyrekøbt.

Om Kejserdømmets ustandselige Udskrivning af Mandskab til Hærene og den Jammer, den udbredte i Familierne, udtalte Heroquet sig med lige saa megen Harme som Berettigelse. Han viste mig under en Spadseretur nogle af vidtudstrakte Tørvemoser til alle Sider omgivne, tætte Kratskove, hvor mangfoldige konskriberede flere Aar i Træk skulle have skjult sig for at undgaa Udskrivningen, og den nødtørftige Føde i største Smug nu og da bragtes dem, medens de især ved Vintertide maatte udstaa de værste Savn. I hans egne Forældres Hus i Bouchain havde en ung Slægting i næsten halvandet Aar vidst at forblive uopdaget, indtil han ved et Tilfælde blev røbet og maatte afsted. Efter hans Paastand vare endog hele Familier paa denne Maade gaaede til Grunde, idet alle Sønerne bleve kaldte under Fanerne og vare faldne, men Forældrene af Kummer derover havde græmmet sig til Døde.

En anden uheldig Følge af Bonapartes Regimentes Indflydelse paa den franske Nations Væsen og Tænkemaade, har efter Heroquets og flere andre kompetente Iagttageres Vidnesbyrd været Tabet af gensidig Tillid og Ophør af utvungen, gemytlig selskabe-

lig Omgang mellem Familier, som tidligere have været venskabelig knyttede til hinanden. De mere velhavende i en og samme By møde hinanden daglig i Messen og hilse hinanden i al Høflighed, men hertil indskrænker sig ogsaa deres hele indbyrdes Velvilje og Samkvem. Hvor helt anderledes det efter Beskrivelsen maa have været før Revolutionen under „l'ancien regime“, vil jeg slet ikke tale om. Da samledes paa smukke Sommeraftener alle en Bys eller Egns Beboere af samme Stand, unge og gamle af begge Køn uden forudgaaende Indbydelse ligesom efter en samtidig Indskydelse paa et eller andet bekvemt Sted i en Have eller Lystskov, medbringende Spise- og Drikkevarer til fælles Fortæring, og hvor Lejlighed gaves, afsluttende med en Runddands, hvori alle, som kunde det, deltog. Og paa samme Maade afholdtes der jævnlig om Vinteren improviserede Samlinger eller Selskaber i Familieerne, hvor enhver var velkommen, og hvor man morede sig — forøvrigt i yderste Tarvelighed med Hensyn til Beværtningen — de ældre med Konversation og Kortspil, de yngre med Musik, Dands og Kurtisering. De selskabelige Skikke, saaledes som vi finde dem fremstillede hos de ældre Malere, havde til dels endnu holdt sig, om end den saakaldte „Hyrdetid“ forlængst var forbi. Terrorismens Epoke fjernede vel Menneskene fra hinanden, men da dens værste Periode var overstaaet, begyndte man atter at finde hinanden og at optage de gamle Traditioner. Men Bonaparte hyldede baade i og udenfor Frankrig, baade i det store og i det smaa Grundsætningen: „Divide et impera“, og det lykkedes kun altfor vel hans vidtdrevne Spioneringssystem at udsaa Mistillidens og Utryghedens Dragesæd i Samfundet og i større eller mindre Grad at isolere Individerne. Man turde i hine

Tider end ikke nævne Bourbonnerne. I Heroquets Barndom var det en almindelig Tro, at alle Medlemmer af denne Familie vare omkomne under Revolutionen, og først i sine senere Aar erfarede han, at begge Ludvig XVI.s Brødre og flere andre af den kongelige Familie endnu vare i Live.

At høre saadant maa tilvisse vække Forbavselse, og man forestiller sig vanskelig Muligheden af et saa vidt drevet aandeligt Despoti. Hvilken Modsætning her til danner ikke den ædle og vise Ludvig XVIII., som lukker sine Øre for Smigrere og stopper Munden paa Politispioner og Angivere¹). (!)

Juli 1817.

Som ikke for første Gang drømme mine kære Landsmænd hernede om Gæringer, voldsomme Forandringer og Gud ved hvad, og jeg ser af Breve fra Danmark, at Rygter derom ogsaa have naaet Hjemmet; men nu, da Dyrtiden er i Færd med at ophøre, er der ogsaa overalt indtraadt Ro, og der viser sig ikke længere noget Spor af Forstyrrelse.

1) Hvor god Royalist man end er, maa man dog baade i det daglige Journalsprog og især ved højtidelige Lejligheder døje adskilligt, som bringer en vammel Smag i Munden. Her er en liden Prøve blandt flere: i en meget læst og rost Ligtale over den purunge Hertuginde af Berry hedder det: „Faa Dage ere svundne, siden Rosen fødtes mellem alt, hvad der er stort og herligt paa Jorden. Dens Skønhed og Friskhed syntes at borge for dens Vedvarighed. Ak efter 12 Timer afløstes det fuldkomneste Liv af Lidelser, som fremskyndede dens Død.“ „Mademoiselle, genfødt ved Daabens hellige Vand, er fra nu af Fædrelandets Engel, en Engel, som i Himlen forenet med alle de hellige af sin Stamme, skal nedbede den Eviges Velsignelse over sit Fædreland.“

31te Juli 1817.

Allerede i Decbr. f. A. havde Lieutenant Schöller¹⁾ med sædvanlig Livlighed skildret mig sine Indtryk af Ruinerne af det prægtige gamle Herresæde Ochy og derved i den Grad vakt Lysten hos mig til at se det, at jeg en smuk Dag i denne Maanedes Midte besluttede mig til at foretage Rejsen did hen i Selskab med den af mig oftere nævnte Lieutenant Storch, som med saa meget Talent for Malerkunsten forener Sands for alt skønt og interessant. Jeg lod altsaa Kusken spænde for, min Værtinde forsynede os med lækre, kolde Sager, for et godt Flaskefoder sørgede Storch, og afsted kørte vi med store Forventninger.

Der knytter sig til Ochy et uhyggeligt Sagn, som jeg, forinden jeg beskriver Ruinerne, skal forsøge at gengive, saaledes som det en Gang i Vinter er blevet mig fortalt af min Værts 80-aarige Moder overensstemmende med, hvad hun i sin Barndom vil have hørt af sin Bedstemoder.

Under en af de senere Ludvigiers Regering var Ochy faldet i Arv til en yngre, ugift Mand, Grev Robert, der ligesom de fleste af sine Forfædre var en lidenskabelig Jæger og havde Ord for at være den første blandt alle Datidens udmærkede Fægttere i Frankrig. Af Karakter var han stolt og haard og frygtet af sine undergivne, og endskøndt den fortrinlige Jagt i hans vidtstrakte Skove og den storartede, overdaadige Gæstfrihed, han udfoldede i sin Borg, der i Omfang og Pragt kunde kappes med selve Kongen af Fran-

1) Thomas George Schøller, født 1793, blev 1809 Sekond-lieutenant i fynske Infanteriregiment, 1827 Kaptajn og i 1838 Stabschef ved Nørre-Jyllands Generalkommando, hvorved han kom i Forbindelse med senere Kong Frederik VII.; 1842 Oberst-lieutenant, 1848 Generaladjutant, 1856 kommanderende General i Holsten med Sæde i Kiel, hvor han døde den 17de Juni 1863.

krig, skaffede ham Omgangsvener og Gæster nok Aaret rundt, var der dog en vis Sky for ham hos hans Standsfæller, og der sneg sig underlige, ubestemte Rygter omkring om Personer, som Tid efter anden skulde være dragne ind paa Slottet uden nogen-sinde atter at være komne ud derfra.

En Gang lidt før Juletid i de Aar fik Paris Besøg af en engelsk Gesandt, en Marquis af Ormond, der var lige udmærket som Diplomat og behagelig Selskabsmand, og som forbavsede sin fornemme Omgangskreds ved sin ualmindelige Færdighed i al Slags Vaabenbrug, særlig i Fægtning. Det lykkedes Greven af Ochy hurtig at komme paa en venskabelig Fod med den fremmede, som med Glæde modtog hans Indbydelse til i Julen at gæste ham paa Ochy og deltage i de store Jagter, der paa denne Tid plejede at afholdes dér under Tilstrømning af hele Omegnens Adel.

Her gik nu et Par Uger i Herlighed og Gammen, men Aftenen før den til hans Afrejse bestemte Dag, blev Gesandten, der var den sidste af de fremmede Gæster og befandt sig paa sine Værelser for at føre Tilsyn med Indpakningen, af Grevens Kammertjener anmodet om at vise sin Vært den Velvilje at indfinde sig i dennes Lønkammer, da han ønskede at vise ham nogle Dokumenter vedrørende en vigtig Sag af særdeles delikat Natur, i hvilken Gesandten's Mellekomst kunde være af allerstørste Betydning for ham. Noget forundret, men uden at ane mindste Uraad følger Gesandten øjeblikkelig Tjeneren, som førte ham ad forskellige Trapper og Korridorer til en Del af Slottet, hvor han ikke tilforn havde været, og som, efter at have aabnet en massiv, jernbeslaaet Dør med de Ord: „Her er Stedet, naadige Herre,“ ærbødig trak sig tilbage og lukkede Døren. Men hvad skildrer Gesandten's Forbavselse, da han saa sig i en dyb, af Fakler oplyst

Hvælving, omgiven af aabne Ligkister, i hver af hvilke et vel balsameret Lig med stive Glasøjne stirrede ham i Møde. Han havde endnu ikke fundet Tid til at samle sig efter dette rædselsfulde Syn, da en Dør i Baggrunden aabnede sig, og hans hidtil saa muntre og opmærksomme Vært stod for ham mørk og truende. „De har min Herre! ytrede han, vundet Berømmelse som den første Fægter i Frankrig og dermed i Evropa; før deres Komme var denne Berømmelse min. Paa dette Omraade taaler jeg ingen Medbejler. Vi maa fægte 'til en af os finder Døden“. Paa Gesandstens kraftige Indsigelser og Bebrejdelser fik denne kun til Svar: „Spar Deres Tale! Alt hvad De kan indvende om Overfald, skuffet Venskab, krænket Gæstret er overflødig. Her er tvende Kaarder, De vælger først, og falder De, kan De være forvisset om en hæderlig Begravelse. De staar her midt imellem Ligene af Personer af forskellig Rang og Stand, men som alle have vovet at gøre mig Forrangen stridig. Nu til Sagen uden videre Udflugter; kun en af os forlader denne Hvælving levende“. „Nu vel genmælede Gesandten, jeg skal kæmpe, uagtet De mere optræder som Morder end som Adelsmand. Men jeg er bleven overrumplet. Giv mig i det mindste et Kvartér til i Enrum at fatte mig“. „Aah ja, et fuldt Kvartér skal De faa“, sagde Greven og fjernede sig ad samme Vej, han var kommen. Gesandten var en baade modig og snarraadig Mand. Efter at have forvisset sig om, at den Dør, gennem hvilken han selv var traadt ind, var stænget og aflaset, og at der ikke gaves nogen Udvej til at undslippe, opdagede han ved nøjere at undersøge det nærmest liggende Lig, at det var gennemboret ved et Stik paa et bestemt Punkt i Underlivet og udfandt snart, at det selvsamme var Tilfældet med det næste og det næste igen, og det viser sig ved et skyndsomt

foretaget Eftersyn, at alle ere blevne fældede ved et og samme Art Stød. „Ja saa! tænkte han ved sig selv, Greven har altsaa et bestemt Udfald, som det gælder at vogte sig for; naar det er kendt og afparreret, saa er Spillet vundet“. Efter Kvarterets Udløb kom Grev Ochy tilbage, og Kampen begyndte. Gesandten holdt sig varsomt afventende, og ganske rigtig efter nogle faa Minutter kom det lumske, hidtil aldrig fejlende Stød, men da hans Modstander var forberedt, lykkedes det denne let at afparrere det, og, efter at et Par Gentagelser havde havt samme Udfald, slog Gesandten ham Kaarden ud af Haanden, raabende: „Lumske Morder! Dine Lig have røbet Dine Rænker; dog jeg skænker Dig Dit Liv i Skændsel!“ „Nej aldrig i Evighed, tordner Greven, griber atter til Kaarden og styrter som rasende ind paa sin Modstander, der nu ikke skaanede ham længere, men efter et Par Omgange strakte ham død til Jorden til Forfærdelse for Tjeneren, som han ved sin Banken paa Døren fik tilkaldt, og som havde ventet at se en ganske anden levende forlade Mordergruben.

Saaledes lyder i Korthed dette iøvrigt kun lidet troværdige Sagn, som jeg dog ogsaa fra anden Side har hørt berette i det væsentlige paa samme Maade, blot med den Forskel, at den fremmede Gesandt skal have været en Baron Longeat.

Selve Ruinerne, som vi naæede efter et Par Timers behagelig Kørsel, ligge paa et Bakkedrag mellem Douay og Cambray, synlige i lang Afstand, ikke langt fra en stor velbygget Landsby. Gennem en Slags Rotonde af høje, endnu temmelig ubeskadigede Mure under en af de fire tilbagestaaende Porthvælvinger træder man ind i den egenlige Slotsgaard, der danner en stor langagtig Firkant, og ret foran os laa Levningerne af den mægtige Hovedbygning og paa begge

de kortere Sider af Rektangelen anselige Bygninger, der have udgjort Sidefløje til Slottet, som var i forholdsvist moderne Stil. Gennem en temmelig lav Port i Sidefløjen til højre traadte man ind til en anden, ligeledes overordenlig stor Gaardsplads, omringet af lavere, til Økonomi benyttede Længer, der alle saa ud til at være langt ældre end Slotsbygningen. Især syntes Staldene at have været pragtfuldt udstyrede; vi forefandt endnu den hvælvede Midtergang vel bevaret med dens Spiltove og Krybber af grovkornet graat Marmor. Ved Siden var en dyb Brønd, hvorfra Vandet kunde pumpes ind i Staldene. Foruden de allerede omtalte, var der endnu 4—5 mindre Gaardsrum mellem forskellige Bygningslevninger, hvis Bestemmelse nu vanskelig lader sig afgøre, og længst i Baggrunden, idet man passerer et Stykke af den næsten forsvundne Slotshave, skjuler sig et ældgammelt af Vedbend omkranset meget malerisk Taarn, der endnu, skøndt noget forvitret, lod sig bestige og hvorfra man nød en saare vid Udsigt ud over den yndige Omegn, i hvilken der, hvad der hører til Sjeldhederne i Flandern, mellem Skovene fremblinkede talrige, vistnok ved Kunst tilvejebragte Smaasøer.

Foruden Messaninen havde Slotsbygningen, efter hvad vor snaksomme Fører, en gammel Krigsinvalid, forklarede, havt tvende høje Stokværk, som havde været glimrende udstyrede med Vægmalier, Gobelinstapeter og indmurede Marmorbasreliefs; men heraf var der end ikke Spor mere; Taget var for en stor Del borte, Skillerummene sammensunkne, Gulvene møre og trøskede, og selve Ydermurene truede med snarlig Nedstyrtning. Med Ossian maatte jeg udbryde: „Falden er Ochys Borg, Tavshed hersker i dens øde Haller!“ Men Greverne af Ochy havde stedse været en forhadet Race, og deres gamle Stammesæde blev

derfor et af Folkeforbitrelsens første Ofre, da Revolutionens Uvejrlighed brød løs over Landet.

Efter at have tilfredsstillet vor første Nysgærrighed slog vi os ned paa en ærværdig Stenbænk i Haven og lod vore medbragte Sager smage os fortræffeligt, forfriskede i den stærke Varme ved ypperligt, iskoldt Drikkevand fra den tidligere nævnte Brønd. Og da vi grundig saaledes havde tilfredsstillet ogsaa vor Maves Krav, spurgte Storch Føreren, hvem vore gode Drikkevarer havde gjort end yderligere meddelsom, om der nu ikke var mere at se, og til vor Glæde, thi vi havde begge Sagnet in mente, skøndt vi halvvejs skammede os ved at lade os mærke dermed, fik vi det Svar, at vi endnu havde de store Kælderrum tilbage.

Med fornyet Interesse fulgte vi den gamle til en Dør under en langstrakt Bygning, der ved et Galleri var forbundet med Hovedslottet. Ad en bred og rummelig Sandstenstrappe steg vi ned i nogle — jeg tror 3—4 — store, hvælvede Rum, baarne af svære Granitpiller med smukt udhugne Kapitæler, men Rummene vare aldeles øde, hist og her var der en Niche i de favnetykke Mure, men iøvrigt intet mærkeligt. Fra det sidste af Rummene kom vi gennem en uhyre solid Egetræsdør nogle faa Trin nedad gennem en forholdsvis høj flisebelagt Løngang; foran gik vor Fører med en medbragt Fakkell, som han havde tændt; thi selv ved fuldt Dagslys var her mørkt, og nu var det allerede begyndt at skumre. Gangen gjorde et Par store Sving, og paa én Gang standser Manden foran en Døraabning, — nu kommer det, tænkte vi — som imidlertid til vor store Skuffelse og Ærgrelse var tæt tilmuret, saa vi ikke kunde komme et Skridt videre, men temmelig slukørede maatte gøre omkring. Tilmuringen var sket for mange Aar siden, men hvorfor og efter hvis Ordre, vidste Føreren ikke; men efter

hvad han havde hørt, skulde der tidligere have været Tilgang til en dyb og overordenlig stor Hvælving, — langt større end dem, vi havde passeret — der strakte sig ind under den umiddelbart op til Haven stødende Landsbykirkegaard. Paa det Spørgsmaal, der uvilkaarligt slap os ud af Munden, om det da var derinde, at de myrdedes Kister stod eller havde staaet, svarede han, at han nok kendte Sagnet, og at Bønderne ofte om Nattetid vilde have hørt sønderrivende Skrig fra Ruinerne og set blodige Genfærd forsvinde i Gangene; „men jeg,“ tilføjede han med et Smil, „og min Hustru have nu bot her i saa mange Aar og aldrig set eller hørt noget. Jeg kan dog fortælle Herrerne en virkelig sand Historie om den næstsidste Greve af Ochy før Revolutionen. Han var som alle Greverne saare nidkær paa sin Jagt og traf en skønne Dag min Bedstefader, der ikke var fri for nu og da at skyde et af hans Dyr, med Bøsse i Haanden i en af sine Skove. Greven for løs paa ham og vilde gribe ham, thi det var jo den Gang en stor Forbrydelse mod hans Højhedsret og halsløs Gærning; men min Bedstefader, som vidste, hvad det gjaldt, veg hastig et Skridt tilbage og lagde sin Bøsse i Anslag med de Ord: „De er Naadig-Herren og Dem tilkommer det første Skud, men det næste er mit, og jeg har endnu aldrig fejlet!“ Det Væddemaal syntes Greven ikke om; han lod min Bedstefader gaa videre i Fred og foretog sig — det være sagt til hans Ære — aldrig senere noget imod ham i den Anledning; men min Bedstefader lod ogsaa siden stedse Grevens Dyr være i Fred.“

Det var imidlertid blevet Aften, og vi skiltes fra vor flinke Fører i gensidig Tilfredshed. Paa Tilbagevejen til Landsbyen kom vi forbi en ret anselig, men yderst forfalden Bygning. Det havde tidligere været en Stiftelse for trængende Enker paa Godset, oprettet

af en af de hedengangne Grevinder. Jeg kunde over Portalen skimte et Aarstal, begyndende MDC, men Vaabnet og den videre Indskrift var med Vold gjort ukendelige. En fattig, gammel Kone, den eneste nuværende Beboerske af disse vidtstrakte Rum, syntes ved sin Rok at begræde Ødelæggelsens Vederstyggelighed, men vidste i øvrigt liden eller ingen Besked.

7de September 1817.

I Gaar passerede vort Kontingent tillige med 20 Batailloner engelsk Infanterie og en stor Artilleripark Revy for Kongen af Prøjssen i Nærheden af Landsbyen Prouvu omtrent $1\frac{1}{2}$ Lieus fra Valenciennes. Vejret kunde ikke være bedre, og Tilstrømningen af Tilskuere var umaadelig.

Med Herzbruck kørte jeg derover allerede Kl. 5 om Morgenen, men Vejene vare, skøndt saa tidlig paa Dagen. sorte af Mennesker, der, lige som vi, vilde nyde det smukke militære Skuespil, trods de alvorlige Tanker, det hos Landets Børn maatte fremkalde her i Frankrig i det Herrens Aar 1817 at se to fremmede Hære at blive mønstrede af den Fyrste, som de franske Arméer 10 Aar forinden havde skilt ved Halvdelen af hans Stater.

Kongen af Prøjssen er en høj, velvoksen Mand i sin kraftigste Alder; hans Aasyn udtrykker en høj Grad af Godmodighed, parret med nogen Melankoli; maaske er han dog for en saa mægtig Monark en Smule for stille og tilbageholdende. Hans Paaklædning var yderst tarvelig, og havde han ikke været prydet med Hosebaands- og Elefantordenen, kunde man gerne have antaget ham for en almindelig Officer. Elberg¹⁾ sagde, at han paa lidt Fedme nær, var

1) Kaspar Elberg, født i Norge, blev 1814 Stabskaptajn i fynske Infanteriregiment; 1840 karakteriseret Major; han døde 1855 i København.

uforandret den samme, som da han saa ham i 1807. Prinsen af Oranien, Ziethen, Lord Percy, Woronzoff, den sachsiske General, som afgjorde Slaget ved Leipzig ved uformodet at forlade de franske Rækker, og Murray vare, foruden Wellington og vor Prins, nogle af de mærkeligste tilstedeværende Personligheder. Det engelske Artilleri forekom mig uindviede saa vel som alle de sagkyndige mageløst; men ogsaa vore Tropper hævdede med stor Hæder deres Plads. Paa de britiske Faner læstes Navnene: „Waterloo“, „Albufera“ o. s. v., mange af dem hang i Laser, ja af nogle var neppe mere end Stangen tilbage. Det var en Fornøjelse for os danske at bemærke den Anerkendelse, der ydedes vore Soldaters udmærkede Marsch, og efter Revyen blev Prinsen omfavnet og takket af Hertugen, lige som ogsaa Kongen af Prøjsen, om hvem det forøvrigt forekom mig, at han saa ud, som om det glimrende Skue ikke udelukkende havde lagt Beslag paa hans Opmærksomhed, i varme Toner udtalte sin Tilfredshed saavel med Englændernes som med de danskes fortrinlige Holdning og Deployering.

Til Middag vare Spidserne af Kontingentet til Taffels hos Kongen; de øvrige samledes til et muntert Gilde i vor for halvanden Dag trukne Lejr paa Bredden af Schelden. Vore brave Soldater oplivedes ved Ekstraforplejning og Punsch.

Om det skulde være en Demonstration mod Englænderne eller virkelig var et Udtryk for den, som det paastaas, hos Franskmændene slumrende Sympathi for Danmark, véd jeg ikke, men fra Tilskuerne lød der, da vore Tropper drog forbi, et kraftigt: „vivent les Danois!“ medens Englænderne fik passere i Tavshed. Kongen af Prøjsen hilstes af Publikum høflig med blottede Hoveder, men uden at der lød noget Hurraraab.

Hennin-Liétard, Novbr. 1817.

Her har jeg nu været installeret siden Maanedens Begyndelse. Mig har det været meget imod efter højere Ordre at maatte forlade mit hyggelige Kwartér i Escaillon og tage Afsked med de sjeldne, elskværdige Mennesker, hvis Kaar jeg saa længe har delt, og jeg véd, at det ogsaa har været dem en Sorg at miste mig, efter næsten halvandet Aars fredeligt og underholdende Samliv, uden at der nogensinde har været en Kurre paa Traaden imellem os. Men der fandt en Omlægning Sted af en Del af de til den danske Menighed henhørende Tropper, og det blev da fundet hensigtsmæssigt ogsaa at lade mig skifte Station.

Jeg bor her hos nogle høflig tilbageholdende Folk, over hvem jeg iøvrigt paa ingen Maade kan beklage mig, i en Kommune, som er en Slags Mellemting mellem en Landsby og en Købstad. Dens oprindelige, rette Navn er „Hennin“ eller „Henin“, men fortælles der, om i Spøg eller Alvor skal jeg ikke kunne sige, under de urolige Tider i forrige Aarhundredes Begyndelse besluttede man at omgive den hidtil aaben liggende By med Mure for at beskytte den mod Overrumpling. Dog denne Beslutning var bleven fattet altfor sent; Fjenden indfandt sig og indtog Byen midt under Murarbejdet, og fra nu af fik den Tilnavnet „Liétard“, hvilket er en Forkortelse af de franske Ord: *lié trôp tard* o: for sent befæstet.

Dette være nu, som det vil, men ringe er Byen; tarvelige og træge dens Beboere, og Egnen saare flad og ensformig. Skov, Bakker og Dale, Vandløb kender man ikke her; derimod er her frugtbare Marker og Agre, ret hvad jyske og franske Bønder, hvor forskellige de end forresten ere, ville kalde „skønt“, men enhver anden, som har nogen Natursands i yderligste Grad „kedsommeligt“. Paa Torvet findes to høje

Træer med en Bænk under, om hvilken der i den hede Sommertid skal være megen Rift; andre Mærkværdigheder har jeg hidtil ikke kunnet opdage. Held mig, at min Vogn og mine Heste hurtig kunne bringe mig til Escaillon, Bouchain og andre lykkeligere Egne, og at jeg har Udsigt til at kunne i alt Fald til næste Aar foretage en længere Udflugt ogsaa udenfor Frankrigs Grændser, og Held mig, at mine gamle Venner, til hvilke have sluttet sig adskillige ny, saasom Fischer, David¹⁾, Michaelsen²⁾ o. fl., jævnlig vide at finde Vej ud til mig.

Hennin Lietard, Decbr. 1817.

I Gaar afhentedes jeg af et Par Officerer til en Tur ind til Byen Lens, for at se til en paa det daværende, danske Sygehus liggende Kammerat. Byen er ringe baade som Købstad og Fæstning og spiller ingen Rolle i Nutiden; men i Krigshistorien har den vundet Navn; thi det var paa dens Sletter, at den store Condè reddede Frankrig og tilintetgjorde den hidtil som uovervindelig ansete spanske Hær. Man paaviser endnu den Eg, under hvis Skygge Helten udhvilede efter Slaget. Byens Kirke er lys og smuk, men Gaderne temmelig grimme og snavsede, og de fleste Privathuse uanselige og lave. Kvinderne i Byen ere bekendte for deres ualmindelige Skønhed, men meget lette

1) Kristjan Georg Nathan David, født i Kjøbenhavn 1793; Student 1809; 1826 Dr. phil. i Göttingen; 1830 Professor i Statsøkonomi, 1849 Overinspektør for Fængselsvæsenet, 1854—73 Chef for statistisk Bureau; 1858 Nationalbankdirektør; 1864—65 Finansminister; død 1874.

2) Gustav Joakim Michaelsen; 1801 Kaptajn; 1808 Major; 1816 Oberstlieutenant og Bataillonskommandør ved fynske Regiment, Kommandant paa Kronborg, Generalmajor; død 1847, 83 Aar gl.

Sæder; for de faa, vi mødte, vilde imidlertid sandelig ingen Josef have behøvet at fly.

Som vi efter en frugal Middag havde lejret os omkring Kaminilden i Byens eneste Gæstgivergaard, afbrødes vi af Trommehvirvler fra Torvet og en Stentorrøst opfordrede alle dannede Mennesker i Lens til at overvære et offentligt Skuespil paa Raadhuset mod en Entré af to Sous. For Løjers Skyld fulgte vi denne Appel til vor Dannelse og kom ind i en langstrakt Sal, halv fyldt af Tilskuere, der øjensynligt tilhørte de lavere Samfundsklasser, men opførte sig stiltfærdigt og anstændigt. Det var en Marionet Forestilling, og først skulde der efter Udraaberens Forklaring opføres en Tragedie. Men hvad var det for en Tragedie! da Tæppet gik op, saa man paa Skuepladsen Frelseren, kostymeret som fransk General, men med en guldbroderet, rund Hat paa Hovedet. Han forblev dog ikke længe alene; thi straks efter indfandt sig Djævlen i sort spansk Kappe med Kaarde og en vajende Fjederhat for at tilbyde Kristus al Verdens Herlighed, repræsenteret paa Bagtæppet af et højt Hus med rødt Tag og nogle Træer med en Del Kør og Heste under sig, hvis han blot vil bekvemme sig til at gøre ham sin Kompliment og bukke. Det vil Kristus imidlertid ikke og bag Scenen høres en gyselig Jubelsang, me'ns Djævlen forsvinder under Knaldet af et Pistolskud. Derefter forestilles Indstiftelsen af den hellige Nadvere, Judas' Forræderi og St. Peters Fornægtelse, under hvilken Galet af en levende Hane sønderriver vore Trommehinder, men vækker inderlig Deltagelse hos det store Publikum, af hvilket flere henflød i Taarer. Derefter paraderede Herodes, Pilatus, Ypperstepræsterne og andre af Jesu Fjender i lange blaa Bluser, rigelig behængte med Guld og Sølv, og tilsidst saas Frelseren paa Korset, mellem de

tvende Røvere, af hvilke den ene, den ubodfærdige naturligvis, var sort som en Neger, og man hørte, til Forargelse for os Protestanter, de skønne Ord: „Mon Dieu, mon Dieu! pourquoi m'as Tu abandonné“ udgaa fra Marionetdukken. Dybeste Rørelse griber endelig Tilskuerne, da Kristusfigurens Sider blive gennem-borede af en romersk Soldat, uniformeret som en Gensd'arm, og det udstrømmende Blod af en nedsvævende Engel i en lang, lysegul Kavaj med mange Slag, det ene mjndre end det andet opfanges i en stor forgyldt Kalk og konsakreres.

Dermed havde vi faaet nok og forlod Theatret uden at oppebie det bebudede paafølgende muntre Stykke.

Som man vil se, synes der ikke at stilles store Krav til den dramatiske Kunst i den gode Stad. Selv er den som ommeldt, ikke videre oplivende, og dens Omegn uden synderlig Tiltrækning, men dog vilde jeg langt foretrække at være indkvarteret her fremfor i Hennin, der vist er et af de utaaleligste Opholdssteder paa Jorden.

Der er nu et langt Spring i Forfatterens Opteg-nelse lige ind til Midsommeren 1818, da han omsider fik Lejlighed til at realisere sin længe nærede Tanke om en Rejse udenfor Frankrigs Grændser, men i denne Mellemtid forefalder en Begivenhed, hvorom han selv ganske tier. Da den imidlertid i sig selv har Krav paa at blive mindet og tør gøre Regning paa Interesse hos dem, som muligen gennem disse Blades Læsning maatte have vundet Sympathi for Forfatterens Personlighed, skal den her blive gengiven efter samtidige Kilder.

Det hedder da herom bl. a. i Fyns Stiftstidende af 18de Maj 1818 (Nr. 68) under Meddelelser fra Frankrig:

„Følgende udmærket ædle Daad af en af vore Landsmænd i Frankrig fortjener ved en Mallings Pen at bringes til den sildigste Efterslægt. Feltpræsten ved det danske Kontingent, Pastor Nyholm, en Søn af Sognepræsten i Nyborg, skulde holde Gudstjeneste i Bouchain Kristi Himmelfartsdag (30te April). Vejen gik over et smalt Dige langs med Schelden, hvilket paa Grund af Regnen var meget glat, For at støtte Vognen stod Kirkesangeren af, hvorved Vognen ogsaa kom vel over, men Manden gled ud og styrtede ned i Floden. Den stærke Strøm fører ham mod nogle Vandmøller, som true med hvert Øjeblik at knuse ham. I samme Nu kaster Præsten sin Ordensdragt, springer ud i den rivende Strøm, griber den forulykkede og bringer ham til Bredden, hvor de tililende Soldater hjælpe begge op. Med Jubel ledsager Forsamlingen sin Lærer til hans Hjem. Vel blev der for denne Dag intet af Gudstjenesten, men man var ligefuldt bleven opbygget ved at se ham i Gærningen udøve den Lære, han forkynder, at man skal elske sin Næste som sig selv“.

Saa vidt Stiftstidenden. — Den paafølgende 19de Juni samledes derefter i Følge Prinds Frederiks Befaling den danske Garnison i Bouchain og Omegn paa den saakaldte Kirkebastion, hvor Prindsen overensstemmende med et af ham selv¹⁾ personlig givet Referat talte saaledes:

1) Under dette Referat findes følgende egenhændige Tilføjelse af Prindsen: „Disse faa Ord sagde jeg i Bouchain den 18de Juni 1818 i den saakaldte Kirkebastion i Nærværelse af den forsamlede Garnison. Efter Anmodning af Pastor Nyholm

„Jeg har forsamlet i Dag Garnisonen i Bouchain for at bekendtgøre Dem Hs. Majestæt, vor allernaadigste Konges Resolution i Anledning af Pastor Nyholms ædle Handling. Det vil nemlig være Dem bekendt, at sidstafvigte Kristi Himmelfartsdag, da Pastoren skulde holde Gudstjeneste her for Garnisonen, havde hans Degn den Ulykke at falde i Scheldefloden, hvorefter Pastoren med snarraadig Selvopofrelse styrtede sig ud efter ham i Strømmen, hvor Degnen allerede var næsten fortabt, og bragte ham med egen øjensynlig Livsfare lykkelig i Land.

„Det har været mig en sand Fornøjelse at kunne indberette dette til vor allernaadigste Konge, som derefter under 17de Maj har givet mig følgende Befaling:

. . . . Deres Durchlauchtighed haver at tilkendegive bemeldte Feltpræst Nyholm Vor særdeles Tilfredshed med denne hans Handling, og til udvortes Bevis her paa, skal ham blive tilstillet Medaillen for ædel Daad med en Øsken udi, da vi tillade ham at bære denne Medaille udi rødt Baand med hvidt Kors, som er det, hvor udi 2den Aprils Medaillen bæres“.

Under Oplæsningen af den kongelige Ordre præsenteredes Gevær, hvorefter der skuldreredes.

„Denne Begivenhed, Kammerater, giver os Stof til vigtige Betragtninger:

Først, at en Mand, dér opfylder sine Pligter som Embedsmand og Menneske ved enhver Lejlighed med saa megen Troskab og ufortrøden Iver som Hr. Pastor Nyholm, ogsaa er den, som i Bevidstheden af en god Samvittighed føler sig styrket af Mod og Kraft i Farens Øjeblik, det er en Kendsgærning, som mine ældre

har jeg bragt dem paa Papiret for efter hans Ønske at overlevere ham denne korte Tale til Erindring om min Agtelse“. Hovedkvarteret Lewarde den 20de Juni 1818.

Friederich Pr. z. Hessen.

Kammerater blandt Eder fra 1813 vil have fundet Lejlighed til at sande med mig.

Dernæst: at vor gode Konge med Glæde griber enhver Anledning, hvor han kan lægge sin Tilfredshed for Dagen, naar en af hans tro Undersaatter gør sig fortjent dertil ved Handling.“

Vendende mig til Pastor Nyholm!

„Jeg henvender mig til Dem, Hr. Pastor Nyholm, for at takke Dem for den Daad, De udførte ved med egen Livsfare at redde en af Kongens tro Undersaatters Liv.“

„Tillad mig, at jeg paahæfter Dem Medaillen for ædel Daad, som De saa fuldkommen har fortjent.“

„Forinden vi skilles ad, Kammerater, ville vi lade leve højt vor gode Konge!“

„Længe leve vor allernaadigste Herre, Kong Frederik VI!“ (Tre Gange Hurra).

Ved en festlig Sammenkomst samme Dags Aften i Bouchain blev der omdelt et Digt, hvis Forfatter underskeve sig „en fynsk Soldat“, men som efter nogles Formening var Nathan David, efter andres Kaptajn Abrahamsson, og hvis Slutningsstrofer lød saaledes:

„Vor Præst det er en Hædersmand, det har jeg nu forkyndet;

„Min Røst var helt oprigtig sand, hans Daad vil blive mindet.

„Rymp ikke saa med Næsen, Pilt, der brovter højt med Aner,

„Thi vid, mer værd end Adelskjold, er Daaden, som i hvert et Land

„Man Adelskjold forlener,

„Et herligt Adelsnavn! som man for mandig Daad fortjener.

Fra Regimentet Fyns Officerskorps blev der gennem Oberstlieutenant Michaelsen tilsendt Pæsten en særdeles smagfuld, i Paris forarbejdet Sølvsukkerskaal med en Skrivelse, hvori det bl. a. hedder: „Officerskorpset, som ogsaa ønsker at forblive i Deres Velærværdigheds Minde, har bedet mig at oversende Dem medfølgende Genstand, og have vi alle trot at

burde vælge et Stykke, som efter flere Aars Forløb vil erindre Dem om de svundne Dage og om den Deltagelse, enhver af Bataillonens Officerskorps har følt for Deres lige saa kække som religiøse Handling af 30te April d. A.⁴

Ogsaa Frimurerlogen i Bouchain, i hvilken han, som tidligere anført, Aaret forud var bleven optaget, hædrede ham med en Tilskrift og senere med en smuk Højtidelighed.

Efter denne Afbrydelse, som jeg haaber vil blive tilgivet, har atter Forfatteren Ordet.

Paris, den 12te Juli 1818.

Jeg har fundet Paris ganske som for to Aar siden; alt er mig ganske velbekendt herinde, og jeg finder Vej ganske som i København. Bagateller løber jeg ikke mere efter; derimod dvæler jeg gjerne flere Timer daglig i Louvres Sale, som nu til al Lykke ere fuldt tilgængelige. Der traf jeg i Gaar en gammel kær Universitetsven, Frederik Smidt, nu Sognepræst i Eger i Norge, en Mand med aabent Øje og Øre for alt godt og skønt i Livet. — Han stod ligesom jeg i Begreb med at rejse til Schweiz, men desto værre havde han allerede valgt en anden Rute end jeg, og desuden truffet Aftale om at vente paa Ingemann. I Følge med Smidt var en yngre Mand, Dr. Lemming, af hvem jeg i høj Grad følte mig tiltrukken. Han fortalte mig bl. a., at jeg rimeligvis i Zürich vilde kunne møde min kære forhenværende Discipel fra Nykøbing lærde Skole, J. H. Bredsdorff, hvilket tilvisse skal være mig kært. — Malte Brun og P. A. Heiberg har jeg paa Landsmandsskabets Vegne besøgt og fundet en venlig Modtagelse hos. Varm Interesse ytrede de begge for

Danmarks Folk og Land, men ikke for vor Regering og Forfatning, og deri kan vel egentlig ingen fortænke dem.

Paris, den 17de Juli 1818.

Skulde Efterretningen fra Kontingentet ogsaa naa Falster og vidtløftigt og hemmelighedsfuldt melde om et nylig i Fødslen kvalt Oprør og dertil knytte Formodninger om Okkupationshærens forlængede Ophold, saa vær ganske rolig; det er kun grundløse Rygter. I Paris bekymrer man sig ikke derom og omtaler det knap mere. Efter hvad der i vor Legation fortælles, var det hele en Plan, som aborterede, forinden den kom til Udførelse. Monsieur, Kongens Broder, havde, som det hedder sig, forenet sig med de andre Medlemmer af den kongelige Familie og det ultraroyalistiske Parti om at afsætte Ludvig XVIII og gøre sig selv til Regent. Planen blev imidlertid røbet og trende meget betydelige Personligheder, derimellem Hertugen af Laroche-Jacquelin, fængsledes. Hertugen af Berry skal ogsaa have haft Husarrest, men Kongen har forbudt Politimesteren, Mr. de Cazes al videre Undersøgelse, og dermed vil den Sag snart dø hæn og de fængslede vorde løsladte.

19de Juli 1818.

Jeg havde i Gaar den Fornøjelse, at bivaane et offentligt Møde i „Academie des inscriptions et belles lettres“, til hvilket den ovenfor nævnte Dr. Lemming, der allerede har erhvervet sig et anset Navn, og som paa sine Rejser fortrinsvis agter at studere Orientens Sprog, havde forskaffet mig Adgangsbillet. Vor Plads i Akademiets smukke, med mange Portrætbyster af berømte Mænd smykkede Rundsal, var meget gunstig for Overskuelsen af den anelige Forsamling, i hvilken et betydeligt Antal Damer bemærkedes. Flere fremmede Ministre vare her tilstede; særlig interesserede

det mig at se den tyrkiske Gesandt, en udmærket smuk Mand i Livets bedste Kraft med et aandfuldt Ansigt og iført sit Lands maleriske Dragt. De Herrer Medlemmer selv bare deres Embedskostyme, mørkegrøn, snæver Livkjole med lysegrønt Silkebroderi og hvid Atlaskes grøn- og guldbroderet Vest, næsten alle med flere eller færre Ordenstegn. Dette var nu i sig selv temlig ligegyldigt, men i høj Maade imponerende var det at finde sig i Sal sammen med Mænd som: Humboldt, de Saçy og andre af Videnskabens Heroer, hvis Navn kendes over hele den civiliserede Verden. Mødets Indhold var ikke synderlig betydeligt, men Foredragene, som holdtes af den bestandige Sekretær Mr. Dacier, en yngre, intelligent udseende Mand, af Mr. Walckenaar og Mr. Tochon d'Anneçy — af denne sidste om Ægyptens ældste Mynter — hilstes alle uden Forskel med livlige Bifaldsklap, som om det havde været en Teaterforestilling.

Efter en let, lille Middag i Palais Royal med Lemming, spadserede vi i et Par Timer i Champs Élysées, og jeg for min Del havde langt mere Udbytte af min Samtale med ham end af alle de lærde Foredrag fra om Formiddagen i Akademiet.

Medens jeg skriver dette, bragte Waltersdorffs Tjener mig mit Rejsepas, paategnet af den franske Politimester, de østerrigske, helvetiske, wyrtembergske, badenske og prøjsiske Gesandter. — Det koster mig en Napoleond'or ($4\frac{1}{2}$ Rdlr. D. K.) foruden Drikkepenge, men nu kan jeg da for saa vidt uhindret færdes gennem det halve Evropa.

I Morgen begynder jeg Rejsen i Selskab med Hagemann¹⁾, med hvem jeg alt tilforn har gjort adskillige Udflugter.

¹⁾ Se om denne foran Side 24.

Chalons, 23de Juli 1818.

Den 20de dennes Kl. 6 Eftmdg. indfandt vi os paa den Plads, hvorfra Posterne afgaa til næsten alle Frankrigs Egne, og det var interessant over al Maade at være Vidne til den utrolige Færdsel og det brogede Liv, som her rører sig holdt indenfor de rette Grænser af et lige saa paapassende som hensynsfuldt Politi. Hagemann havde allerede taget Sæde i den for os bestemte Kabriolets ene Hjørne, og jeg vilde just sætte mig til Rette i det andet i den Tro, at Konduktøren skulde sidde i Midten, da en Fyr med en skingrende ubehagelig Røst begyndte nede fra at overvælde mig med Grovheder, fordi jeg efter hans Paastand havde indtaget hans Plads, hvilket ogsaa viste sig at være Tilfældet, idet jeg skulde sidde i Midten og Konduktøren paa Imperialet. Jeg veg da naturligvis Sædet, men han vedblev under hæftige Haandbevægelser at bruge Mund og raabte tilsidst med udfordrende Blikke, at han var Franskmand og ikke kendte til Frygt. Jeg forsikrede ham, at jeg, som var Dansk, heller ikke kendte til Frygt; men nu begyndte han at give gode Ord, thi han havde, som saa almindeligt her i Frankrig, antaget os for Englændere og ansaa det ligesom mange af sine Landsmænd for Tiden, for en patriotisk Pligt at vælte sig ind paa Albions Sønner, hvor Lejlighed maatte gives. Sine lange Udgydelser sluttede han med at betyde os, at vi som Danske overalt vare at betragte som de Franskes Venner. Hagemann, som var bleven endnu mere forbitret end jeg, lod ham vide, at hans Venskab var os lige saa ligegyldigt som hans Fjendskab, og fra nu af vekslede vi ikke et Ord, ikke en Mine med ham, uagtet vi i tre Nætter og to Dage kørte Side om Side. Diligenceselskabet bestod desuden af fire Franskmænd, som Folk er flest, og to Engelskmænd, af hvilke den ene, skøndt over 40 Aar,

nu for første Gang satte Foden udenfor sin Fødeø, og, sagtens derfor, ved hver Station fandt Anledning til Forbavselse, medens den anden var en særdeles belevn og fintdannet Mand, hvis behagelige Væsen vandt ham alles, selv Franskmændenes Hjærte.

Hele Rejsen herved havde vi tilbagelagt i fire Døgn, derunder et 8 Timers Natteophold i Auxerres. Vejen gaar gennem de berømte Vinlande Burgund og Champagne, men Landet er i Begyndelsen noget bart og tilsyneladende goldt, og til Vinen mærkede vi lidt eller intet i de temlig middelmaadige Værtshuse, i hvilke vi bedede. Hvad der derimod vakte vor Opmærksomhed vare de vældige Alléer af italienske Popler og den uhyre Mængde Gæs og Ænder, der ere saa sjældne i Nordfrankrig, men her færdes overalt paa Markstubberne, især hvor der findes en Vandpyt. Efterhaanden blev dog Landskabet skønnere, og omkring Autun var der ligefrem romantisk dejligt.

Genève, 1ste August 1818.

I Chalons gik vi efter nogle Timers højst fornøden Hvile om Bord i den saakaldte Vanddiligence, der skulde bringe os til Lyon, og mellem høje Skrænter, bedækkede med Kratskove og Vinhaver, stundom afbrudte af ru Fjælde og Klipper, hist og her af Ruiner og venlige Lystslotte, nærmede vi os med jævn Fart denne Frankrigs 2den Stad.

Omtrent en Lieu fra Byen Trevoux, hvor Dili-gencen skulde have Middagsophold, bleve vi bordede af Udsendinge fra Byens trende Hoteller med Indbydelse til at tage til Takke hos deres henholdsvis Herskaber — naturligvis mod Betaling. Disse Udsendinge vare nogle Stuepiger eller Opvartningsjomfruer, hvis Udseende ikke egentlig kunde kaldes tiltalende. I Mangel af bedre kastede vi Lod om, hvis

Indbydelse vi skulde modtage, og Loddet traf „Hotel du Sauvage“, hvorhen vi da rettede vore Fjed og virkelig, mod Forventning, fik en ganske ordentlig Middag.

Tre Dage i alt ofrede vi til de lyonnaisiske Herligheder, efter at være tagne ind i det store, prægtig indrettede Hôtel du Nord, der ligesom udgør en hel lille Verden for sig selv, ikke alene med egne Badeindretninger, egne Barberer og egne Frisører, men ogsaa med egne Skrædere, Modehandlerinder o. s. v. til Gæsternes særlige Betjening. I den store Spisesal, der kunde rumme 150 Personer, indtog vi for 3 Frcs. et ypperligt Maaltid med saa megen Landvin dertil, som vi vilde. Om Aftenen besøgte vi Theatret, men forlod det ti Minutter efter, kedede til Døde af det yderst elendige Spil, der var endnu slettere end selve eet opførte Stykke, hvis Titel jeg har glemt. Det morede os saa meget mere at spadsere frem og tilbage paa Rhone-Kajen, hvor Lyons fine Verden sværmede forbi os, dog stærkt opblandet med de i Frankrig uundgaaelige Damer af mere end tvivlsom Karakter.

Den næste Dag, som vi hovedsagelig viede til Besøg i Kirker og andre offentlige Bygninger, blandt hvilke navnlig Biblioteket, uvendigt hæsligt, men indvendig lyst og hyggeligt og meget rigt forsynet, vakte vor Interesse, viste Barometret 32 Gr. Réaumur i Skyggen, en Hede, som man ikke vil have kendt her i de sidste 56 Aar, og allevegne saa man Folk søge langs med Husene gispende efter Luft. Men denne var opfyldt med Støvflug, og Rhonen udsendte en alt andet end behagelig Lugt, medens ikke et Vindpust rørte sig. Vi forbleve da efter vor forholdsvis korte Vandring i vort Hotel, fra hvis Balkon vi nød den herligste Udsigt over de vidtstrakte Sletter mod de savojske Alper som Baggrund, og henad Solnedgang

behagede det Mont Blanc at vise sig i sin fjærne Maje-stæt. Dette var ikke alene et smukt og imponerende Skue, men tillige under de forhaandenværende Om-stændigheder et saare glædeligt, thi det bebuder efter alle herværenhe vejrkyndiges Profeti ufejlbarlig Regn, naar Bjerget paa denne Maade lader sig tilsyne i Lyon, og dermed tillige Udsigt til Afkøling.

Og ganske rigtig, Mont-blanc var en god Spaa-mand! Næste Morgen vaktet vi behagelig ved Reg-nens Pidsken paa Ruderne og sval Luft, og kunde atter frisk drage Aande. Henad Eftermiddagen benyttede vi Vejrets Opklaring til en Køretur i den nærmeste Omegn. Paa Kajerne holde Lejevogne i lange Ræk-ker og fra alle Sider blev vi overfaldne med velvillige Tilbud om Kørsel. Efter med Nød og Næppe at have faaet Lov til at træffe vort Valg steg vi op og kørte ad en ærværdig gammel Poppelallé ud til det Punkt, hvor Rhonen og Saonen forene sig, hvilket vi dog havde forestillet os som langt interessantere, end det i Virke-ligheden var. Thi alt, hvad her var at se, var en i en nøgen Spids udløbende Landtunge, aldeles flad, uden Beplantning eller nogetsomhelst, der kunde fængsle Øjet. Til Erstatning lagde vor Kusk Hjem-vejen forbi nogle ganske vel bevarede Lævninger af et Theater fra Romertiden, fra hvis højeste Punkt der havdes et glimrende Rundskue over Staden og alle dens Omgivelser i Belysning af den nedgaaende Sol. Da vi passerede Pladsen ved Port St. Claire, havde en Gøgler samlet sig et stort Publikum, i hvilket vi efter at have afskediget vort Køretøj, blandede os.

Aldrig har jeg sét Charlataneriet morsommere. Med en halv gejstlig, halv theatralisk Deklamation og tilsvarende Minespil foredrog han paa selvlavede Rim alle sin Kigkasses Overraskelser for Tilhørerne. Han havde ogsaa uafbrudt Tilløb, og jeg begreb kun ikke,

hvorledes han kunde udholde saaledes i et væk at lade Munden løbe. Flere kunde se ad Gangen gennem Kassens Aabninger, og Adgangen kostede blot en Sous. Som Refræn lød det derfor stadig fra ham: „Venez, venez! un soup n'est pas beaucoup!“ og i denne Tonart rejste vi med ham gennem alle Aarhundreder og alle Lande. Afrikas Menneskeædere, Konstantinopels Haremsdamer, Avgustus Broen i Dresden, London, hvor Lorderne fede sig med stegte Kapuner,

„Copenhague où les ours de Norvège
Se battent dans la neige.“

o. s. v. alt havde han at forevise og indførte sig selv som talende med de paagældende Personer eller Dyr. Var der et Øjeblik, hvor han ikke havde Tilskuere ved sine Kighuller, gav han et lærerigt Kursus i Verdenshistorien til øjensynlig Opbyggelse for de forbigaaende. Han gav i Sandhed Smæk for Skillingen.

Banende os Vej ligefrem med Anvendelse af vore Stokke gennem den Hærskare af over al Beskrivelse paatrængende og for alle Sandser lige frastødende Betlere, der havde indfundet sig, endte vi Aftenen i en elegant udseende Kafé for at nyde en Forfriskning, men besynderligt nok i et Land, hvor de ædlest Væin have hjemme, og hvor den almindelige vin du pays neppe nok betales, blev der her — efter hvad man sagde os — ligesom i Lyons øvrige Kaféer kun serveret Øl. Hvor man andensteds rekvirerer Champagne, Likør, Punsch eller Is for at traktere sine Venner, maa man her lade sig nøje med Øl, ganske vist godt og velmagende, men dog kun Øl; ja vi bemærkede til vor Forbavselse, at de indfødte endog brugte at spæde det med Vand, et Eksempel vi dog vel vogtede os for at følge.

Den 28de Juli om Morgenen forlod vi Lyon i en aaben, mindre Char-à-banc, saaledes kaldes her nogle Vogne af en Konstruktion, der var os ukendt, med et Sæde paa langs gennem Vognen, hvor de kørende sidde med Ryggen mod hinanden og Fødderne vendte ud efter. Vi kørte saa hele den Dag og den følgende Nat og naaede Genève den 29de Eftermiddag Kl. 5, hvilket, man maa indrømme, var ganske godt gjort. Og dog havde vi fundet Tid til at staa af Vognen og gøre mindre Afstikkere, hvor der uden for den egentlige Alfarvej var et eller andet Punkt særlig værd at skue, og af slige Punkter var der ikke saa ganske faa, efter at vi havde forladt Rhonens Sletter og vare trængte op i det henrivende Bjerglandskab.

Vort allerførste Gøremaal her i Genève bestod i at sikre os Plads i et nogenlunde godt Hotel, og det var ikke saa let; thi her vrimler for Øjeblikket af rejsende. Da dette var lykkedes os, foretog vi endnu selvsamme Aften en Spadseretur uden for Byen, for efter gammelt Løfte at opsøge Hr. v. Brandt, med hvem jeg for to Aar siden havde færdedes meget i Paris, og som nu var Kavalér hos den her under Mr. Dufours Vejledning Artilleri-Videnskaberne studerende Storhertug af Mecklenburg. Vi traf ikke Brandt hjemme, men i Stedet for Baron Blycher, og medens vi passiarede med ham, kom selve den unge Hertug tilstede og havde den Opmærksomhed at indbyde os til et Bal, han agtede at give anden Dagen efter, altsaa den 31te Juli.

Næste Dag fulgte vi den herskende Mode og tog Vogn til Ferney, uagtet Hagemann saa lidt som jeg nærede synderlig Sympathi for Hr. de Voltaire. Slottet er net, men tarveligt; interessantest en Sal med

1) Se ovenfor Side 65.

Portræter af hans to monarkiske Velyndere: Frederik II. af Prøjssen og Kejserinde Katarine II. af Rusland, af George Washington, Delille og flere berømte samtidige, samt af et Par Medlemmer af Familien Calas, hvem han som bekendt og til hans Ære være det erindret, skaffede Oprejsning, om den end kom sent. Straks uden for Slottet ligger Kirken, som han var saa naadig at unde Vor Herre og forsyne med den berømte eller berygtede Indskrift: „Deo erexit Voltaire“. Den ligger foran nogle Udhuse, og var den ikke forsynet med et Kors over Portalen, kunde man godt antage den lave, uanselige Bygning for en Stald eller Vognport. Som hans Kristendom, saa hans Kirke!

Fra Ferney drog vi til det under Navn af „Campagne de l'impératrice“ bekendte, tidligere af Kejserinde Josefine og Dronning Hortense beboede Lystslot for at hilse paa den unge Hertug Kristjan af Augustenborg og hans Broder Prinds Emil¹⁾, hvilke begge i over et Aar have studeret hernede under Ledsagelse af den af mig tidligere nævnte Kaptajn de Bretteville. De gøre Indtryk af at være lige saa vel begavede og intelligente som elskværdige Mennesker og modtog os med en Hjærtelighed og Velvilje paa Grund af Landsmandsskabet, som vare vi gamle Venner og bekendte. Særlig var det mig en Glæde at høre Hertugen omtale Pastor Meldal²⁾ i Lysabild, gift med min Faders

1) Det vil ikke undgaa Opmærksomheden, at denne Forfatterens Dom om de augustenborgske Fyrster i det væsentlige stemmer med, hvad ogsaa andre danske, som i hine Aar have lært dem at kende, have udtalt. Udg.

2) Augustinus Meldal, en Præstesøn fra Indviken i Bergens Stift, født 6te Febr. 1755, gift 1788 med Nikolette Oligera Nyholm, Datter af Kristoffer Nyholm, Sognepræst i Slaglille, og Else Brigitte Schrøder, født 1763. Han døde 1826 i ovenførte Embede og har affattet en Selvbiografi, optagen i Rørdams Kirkehistor. Saml. I. S 161 fg.

Søster, som en Mand af den gode gamle Skole, hvem han højagtede som en af de værdigste Sognepræster paa Als. Efter et Par Timers tvangfri og underholdende Samtale tog vi Afsked med de unge Fyrster, som bærede os med en Middagsindbydelse til næste Dag.

Hvor man saa færdes i Genève's Omegn, fængsles man enten af Søen, der breder sig klar og lyseblaa og vidtstrakt som et Hav, eller af de mægtige Bjergkeder: i Vest Jurabjergene, i Nordost Berner Alperne og i Syd de savojske Alper med Mont-blanc, der nu ikke længer som i Lyon skjuler sig i et Taageslør, som kun en enkelt Gang drages til Side, men fremtræder med sine skarpe, hvide Konturer i al sin glimrende Majestæt. For sit eget Vedkommende tæller Byen flere smukke Gader og Bygninger saavel offentlige som private, og den skiller sig fordelagtig fra de franske Byer ved sin store Renlighed og Frihed for Betlere. Skade imidlertid, ubodelig Skade! at den yndige Sø næsten ikke kan ses fra Gaderne. Havde man blot, som saa mange Steder i de franske Byer, Kajer ud mod Søen, hvor henrivende vilde her da ikke være! Nu for Tiden har man kun — med Respekt at sige — sine Priveter, der gaa lige ud til Søen, og de ledeste, Pakhuse lignende Træskure skjule et af Jordklodens allerdejlige Vand¹).

Middagsmaaltidet indtog vi saa den 31te hos vore humane, fortræffelige Prindser og fulgtes derefter med dem i stram Gala Kl. 9 Aften til Hertugen af Mecklenburgs Bal. Værelserne vare elegant udstyrede, men med Undtagelse af Dandsesalen og Banketsalen ikke store; Selskabet var overmaade talrigt og udsøgt: Greverne Bubno og Apraxin med Gemalinder, to mecklenburgske og to danske Prindser, Senatorerne i Ge-

1) Dette er heldigvis i vore Dage selvfølgelig forlængst blevet anderledes.

nève, Englands første, sig her for Tiden opholdende Familier, Spidserne af Byens Noblesse. Herrerne i pragtfulde Uniformer eller sort Kjole med Knæbenklæder, glimrende med alle Evropas Ordner, de mange smukke Damer i brillante, dybt dekolletterede Toiletter. Traktementet var fyrstelig overdaadigt og Ballet yderst livligt og animeret. Musikken stod i Forhold til det øvrige; de Herrer Musici bar en særegen Dragt, omtrent som vore Orlogssluproeres, hvid med rødt Skærf. Musikdirigenten fungerede tillige som en Slags „maitre de danse“, der ledede de Ture, som efter Programmet skulde opføres. Gæsterne skiltes først fra hinanden henad Morgenstunden. Lad mig endnu blot tilføje, at det ret glædede os at være Vidne til, hvor populære vore Prindser øjensynlig vare i denne udvalgte Kreds, og hvor ypperligt de i deres Optræden forstod at forene fyrstelig Anstand med ungdommelig Livsglæde og imødekommende Ligefremhed. De tabte ikke Hagemann og mig af Syne, men sørgede for at gøre os Opholdet behageligt ved at præsentere os for forskellige af de tilstedeværende, saavel Herrer som Damer.

Milano 13de Avgust 1818.

Øsende Regn giver mig idag rigelig Tid til at samle de sidste Par Ugers Rejseindtryk.

Den 1ste Avgust drog vi bort fra Genève i aaben Vogn, følgende Arvens Løb og naaede over Bonneville og Cluse gennem det underskønne Dalføre frem til Sallanches. Mærkeligt nok, at en saa dejlig Natur fostrer en saa ualmindelig grim Menneskerace!

Næste Morgen fortsatte vi i det prægtigste Sommervejr vor Rejse videre frem, men nu til Fods med Randsel paa Ryggen og Alpe stok i Haanden under en

erfaren Førers Ledsagelse. Vi passerede de mægtige Vandfald ved Chéde og Servoz Dalen, hvilken endnu for 200 Aar siden var en stor Indsø, og hvor vi med Deltagelse dvælede ved en over den i Aarhundredets Begyndelse her forulykkede Dr. Eschen fra Eutin rejst Mindetavle, som med Grunden til dette Ulykkestilfælde in mente begynder med, hvad der ellers let kunde tage sig ud som en Slags Reklame —: „Voyageurs, un guide expert vous est nécessaire“! Om Eftermiddagen indtraf vi i Prieuré eller, som det nu ogsaa er begyndt at kaldes, Chamonix og fik Logi i det Sode, nyoprettede „Hôtel de l'Union“. Sit Navn bærer Hotellet med Rette, thi her var i disse Dage sammenstrømmet en Hærskare af rejsende fra saa godt som hele Evropa. Under vort Ophold mødtes med fredelig Hu ved det renlige, velbesatte Bord Englændere, Fransk mænd, Tydkere, Russere og Danske. Under en flygtig Hilsen ved Ankønst og Afgang tilbragte man nogle Timer i fri og dannet Samtale og skiltes saa efter det korte Samvær for rimeligvis aldrig at mødes mere. En ung polsk Greve havde dog ligget her i længere Tid og var just nu i Begreb med, ledsaget af 10 Guider, at forsøge paa at bestige Mont-blanc. Han vakte almindelig Interesse baade paa Grund af sit Forehavendes Dristighed og sin vindende Personlighed. Gerne havde vi oppebiet Udfaldet af hans Forsøg, men vi havde forbundet os til at være i Martigny, hvorhen vort Tøj var blevet forudsendt, til en bestemt Dag og maatte næste Morgen bryde op ved Solopgang.

Mont Brévent lige over for Mont-blanc var vort beskednere Maal. Efter 5 Timers besværlig og uafbrudt Stigning naæde vi til en Châlet eller Sæter, som ligger omtrent 4,000 Fod over Arvens Leje. Her forfriskede vi os med den os fra Hotellet medgivne

gode Frokost, hvortil Hyrden, som med en halvvoxen Dreng tilbringe Juli og Avgust heroppe, skilt fra Dalen og alt andet Selskab end sit Kvæg, føjede iskoldt Kildevand og udmærket Melk. Hans Opholdssted bestaar af nogle Skurc, opførte af løse Sten med skraatliggende Granstammer, hvorover Græstørv, til Tag, hvilket kun giver ringe Ly mod Regn og Blæst. De fleste af Skurene benyttes til Stalde for Geder og Kør; i et af dem har han sin Bolig. Her er intet Skillerum; Køkken, Melkestue og Sovekammer, alt gaar i ét, og Møbler kendes her ikke noget til. Nogle sammenslaaede Brædder, fyldte med Hø og Halm med en tynd Dyne over udgør Fællessengen for ham og Drengen, og en Sten eller en omvendt Melkebøtte deres Stole. Kildevand, Ost, Valle og tørt, fra Dalen medført Havrebrød er deres Føde, og som disse saaledes leve tusinder af Sæterkammerater trindt om i Bjergene den hele Sommer. Renlighed maa ikke ventes her; med Renlighed behandles ej heller den berømte Schweizerost, som dog i Smag er saa aromatisk og enestaaende; det er heldigt, at de færreste af Selvsyn kende, hvorledes det gaar til med dens Lavning.

Efter en Times Hvile havde vi atter samlet Kræfter til at stige videre op gennem Sne og Islag, vekslende med løsrevne Sten og Klippestykker og efter et Par Timers Anstrengelser befandt vi os paa Brèvents højeste Tinde, 6,470 over Havfladen. Herfra sæt fremtraadte Montblanc ret i al sin Vælde for vore Blikke, tilsyneladende dobbelt saa høj som Brèvent, saa man lærer at fatte, hvilken Kæmpe det i Grunden er, og dybt, dybt nede for vore Fødder havde vi Chamonix Dalen i al dens Skønhed med Skove og Bygninger, gennemstrømmet af Arven, der tog sig ud som en smal, hvidgraa Stribe.

Længe dvælede vi heroppe og maatte tilsidst næsten med Magt løsrive os fra dette, aldrig forhen i den Grad storartet nydte Skue for at give os i Lag med Nedstigningen, der skøndt trættende nok, dog faldt ulige lettere, og ud paa Eftermiddagen kom vi ned til vort Bestemmelsessted, udmattede og hungrige, men fulde af Begejstring over en Fjeldvandrings Herligheder.

I Martigny, hvor vi havde overnattet, afhentede den Veturin, med hvem vi allerede i Genève havde tinget, os for efter Aftale i sin magelige, sekssædige Karet at bringe os til Milano. For ni Napolieonsd'orer skulde han ikke blot give os Kørsel den lange Vej, men ogsaa forskaffe os anstændigt Natteophold og et ordentligt, godt Maaltid med Landvin dagligt, saa at vi selv blot havde at sørge for Frokost og Aftensmad. Det maatte jo kaldes billigt, og Manden opfyldte sine Forpligtelser samvittighedsfuldt; det eneste, hvorover vi kunde beklage os, var den langsomme Fart. Men dette er nok Tilfældet med de fleste Veturiner, uagtet Vejene i Reglen ere gode, og til Gengæld faar man jo saa megen bedre Tid til at se sig om.

Henad Aften holdt vi vort Indtog i Sion eller Sitten, denne interessante paa tre Bjerge opførte By med et befæstet Bispesæde og tvende Slotte i middelalderlig Stil, men desto værre alle tre i Ruiner, som Følge af en forfærdelig Ildsvaade, der for 30 Aar siden hærgede Byen, og man har ikke mægtet eller ikke villet genoprejse dem. Jeg klavrede, just som Solen var i Begreb med at dale, op til den af Ruinerne, der syntes mig mest tilgængelig, og opholdt mig længe mellem de øde Mure. I et Sidekapel var Alteret med et lidet Krucifiks endnu bevaret, og i et af Taarnene steg jeg ad en dyb Stentrappe ned i et stort Kælderum, hvor der endnu saas svære Jernkæder, fastgjorte

i Væggene. Her har vel sagtens Borgfængslet været, og kort før vort Komme havde man tilfældig opdaget en Løndør, som førte til et mindre, endnu dybere liggende Rum, i hvilket fandtes et kæmpestort Skelet i siddende Stilling, lænket op til Muren. For hvilke Rædsler har her været Skuepladsen, og hvo har den navnløse været, som her, hvem formaar at oplyse hvornaar, har hensukket sit Liv.

Der var iøvrigt stort Røre og Liv i den ellers saa stille By, hvis Indvaanere i talrig Mængde og under Illumination samlede sig paa Torvet omkring tolv blanke Metalkanoner, som Kejseren af Østerrig havde skænket Walliserlandets brave Beboere som Paaskønnelse af deres kække Færd under de seneste Kampe mod Franskmændene. Ogsaa vi deltog i den almindelige Feststemning og tømte med Glæde med Byens Borgmester, der sikkerlig antog os for Englændere, skøndt vi efter bedste Evne søgte at gøre ham vor Hjemstavn begribelig, et Bæger paa den ophøjede Givers Sundhed.

Kørslen over Simplon glemmes aldrig af den, der blot èn Gang i sit Liv har haft den Lykke at kunne foretage den.

Man véd ikke, hvad man her mest skal beundre! Er det selve den fortræffelige Vej, et rent teknisk Kunstværk, saa sindrig banet, at man næsten ikke mærker de stærke Stigninger, og, hvor de bratte, forfærdelige Afgrunde af og til aabne sig, ved massive Stensætninger og Brystværn føler sig fuldt betrygget og sikret mod at blive slynget ned, medens atter stærke Granitundermuringer styrke Klipperne, hvor de altfor truende lude ud over Vejen, og omskabe dem til lange Gallerier, fra hvis Aabninger man skuer viden ud over de svimlende Dyb og larmende Vandfald? Eller er det de glimrende Naturscener, først smilende

med skyggende Skove af Kastanier og Ege, gennem hvilke hist og her en venlig lille By eller en Hytte, en Kirke eller et smukt Landsted titter frem, senere barske og alvorlige med al Alpenaturens rædselsfulde Storhed — foran de umaadelige Klipperifter og bruisende Elve, omgivne af mørke Graner, og langt ude i Baggrunden „Jomfruen“, „Munken“ og „Fensteraarhom“ med de tvende Kæmpegletschere ved Siden? Eller er det endelig den dybe Ro og Stilhed, som hersker her oppe paa Højderne, hvor man ikke øjner andre levende Skabninger end nu og da en kongelig Ørn eller en Lammegrib kredsende fjernt over ens Hoved, tilsyneladende uden at ændse de rejsende eller de udmåttede Muldyr?

Med Forbigaaelse af de smaa, saakaldte „Vagthuse“, der findes i passende Afstande fra hinanden, beboede af en enkelt Familie og anlagte paa de for Sneskred mest udsatte Punkter for at give Vandreren Ly og Beskyttelse i de lange Vintermaaneder, bedede vi i Hospitiet, hvor nu en anselig, ja endog prægtig Bygning, opført efter Bonapartes Ordre, men som saa mange af hans Værker endnu ikke helt fuldført, uden Forskel modtager alle rejsende, fattige som rige, og yder dem Forplejning og Natteophold uden andet Vederlag, end hvad man frivillig giver. Paa den modsatte Side af Vejen staar den gamle Hospitiebygning med Taarn; i denne have Munkene — af Franciskanerordenen — deres Bolig, og omkring den strækker sig en udmærket, dyrket Urtehave, medens de betydelige Gran- og Fyrreskove, som tidligere fandtes ved Klostret, ere gaaede til Grunde under Russernes og Franskmandenes Kampe og vistnok ville behøve Aarhundreder for atter at blive til noget, om saadant overhovedet er muligt.

Et Par Timer efter Solnedgang naaede vi det lille, venlige Domo d'Ossuolo, hvorfra vi tidlig næste Morgen hastede videre, og nu fornå vi paa Vegetationen, Byernes Ydre og især paa den smukkere Mennesketype, der mødte os, at vi vare komne ind i „la bella Italia“. Til højre og venstre pippede mellem Skovene mangfoldige, nyskelige Smaahytter frem, hvilke, efter, hvad Veturinen fortalte, fortrinsvis huse de talrige Handelsfolk, som under Fællesnavnet „Italienere“ strejfe Evropa rundt og falbyde Gemmer, udskaarne Stene, Koraller, Halsbaand, Agatsager og deslige, og som begyndende med en saare ringe Driftskapital ved utrolig Slid og Savn samle sig store Formuer, men næsten stedse alle vende tilbage for at ende deres Dage i deres Hjemstavn.

Ved Fariolo først aabenbarede den fortryllende Lago Maggiore, hvis Skønhed ingen rejsende lettelig overdriver, sig for vore henrykte Blikke, og vi fulgte fra nu af dens Bredder lige til Baveno, hvor Veturinen efter Aftale for denne Dag standsede.

Med et fladbundet, af en gammel Mand og en ung Pige roet Baad gav vi os straks efter ud paa den krystalklare, let krusede Sø, og Maalet for vor Fart var, som man begriber, „Isola bella“, denne berømte Ø, hvor man i Sandhed ikke vèd, om det er Naturens Skønhed og Ynde eller Kunstens og den menneskelige Udholdenheds Magt, som mest fortjener Beundring. Thi oprindeligt var Øen blot en gold Klippe ude i Vandet, men omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede begyndte Kardinal Boromeo sit Værk. Klippens Overflade var altfor ringe; saa hidslæbte man fra Land de fornødne Opfyldningsmaterialier, omgav Klippen med vidtrækkende Murdæmninger, indenfor hvilke Vandet udpumpedes; kort man udvidede den paa alle Ledder og Kanter — endnu den Dag i Dag

fortsætter man dermed — og paa denne Grundvold skred man da til at opføre et Slot, der i Storhed og Pragt kan sættes St. Cloud ved Siden, om det ikke overgaar dette. Desto værre er Bygningen ufuldendt. Midtersalen, en Rotunde eller rettere Oktogon staar mellem de øvrige Værelser endnu som en Slags Ruin uden Tag, uden Vinduer, ganske udsat for Vejrligets Omskiftelser, men blev eller, jeg vil hellere sige, bliver den en Gang fuldført efter Planen, hvor vil man da selv i Kongeborge, finde dens Mage! Blandt de øvrige Rum imponeres man i nederste Etage mest af de høje Hvælvinger med deres af simple Sten, men med stor dekorativ Virkning dannede Mosaikindlæg, og i Hovedetagen af Salene, hvor Nutidens Smag veksler med den Mode, som fremherskede i de Dage, da Slottet paabegyndtes. Fra begge Etager er der umiddelbar Udgang til Slotshaven. Skøn kan jeg egentlig ikke kalde den, saa lidt som overhovedet nogen af de stive Anlæg i fransk Stil; men den er i højeste Grad interessant ved sine Terrasser, sine tusender af sælsomme Træer og sjeldne Planter fra alle Verdens Hjørner, sine Orangerier, anlagte over Hvælvinger, der række ud over Søen, men ere dækkede med tilført Muldjord af mest nærende Beskaffenhed, og ikke mindst ved sine vidunderlige Udsigter til de omgivende Kyster, i Nord og Øst tre Rækker Klipper, den ene dukkende op bag den anden, i Vest et jævnt opad skraanende Land med skinnende hvide Huse og slanke Kirkespir, indstrøede mellem ældgamle Kastanie- og Elmeskove, og i Syd Søens blanke, skinnende Spejl. Dette sidste indbød mig i den Grad, at jeg ikke kunde modstaa Fristelsen, men lidt senere, efter at Solen var gaaet i Bjerge, lod mig ro ud paa Dybet af en rask lille Gut og der til dennes store Morosvømmede rundt efter Hjærtens Lyst.

Den følgende Morgen fortsatte vi halvt uvillige Fremrejsen. De samme Skønheder, vi i Gaar havde beundret, fulgte os ogsaa i Dag, kun at nu dertil føjede sig de herlige Vinbjerge, som her ere anderledes maleriske end i Frankrig; thi her skyder Ranken højt i Vejret og danner ved Hjælp af Stolper og Trægittere idelige Løvhytter, man kunde næsten kalde det Hvælvinger, hvorunder man bestandig finder kvægende Skygge. Hvorledes maa her dog ikke være i Vinhøstens Tid, „i kølende Skygger, i Mørke som Druer udbrede“!

Ved Foden af en ud mod Søen heldende Klippe forlod vi Vognen. En bred Ridesti, paa hvis højre Side saas fire ganske anselige Kapeller, som nu imidlertid alle mere eller mindre vare lagte øde under de sidste Krige og sammenfaldne og vel snart helt ville forsvinde, slyngede sig op ad til en liden Bjergslette, hvorfra atter en videre op ad skraanende Kastanieallè førte os til St. Carlos (Boromæos) kolossale Broncestatue, der hviler paa en Grundvold af Granit og Marmor. Det hele har vel en Højde af omkring 56 Alen, og da det er oprejst paa et fremragende Fjeld, sès det i vid Afstand. Efter min Mening er Statuen mesterlig; dyb Alvor og Ro hviler over det aandfulde Aasyn; i venstre Haand holder han en Bog, medens den udstrakte højre Arm synes at pege i Retningen af Rom. Det var en Søndag Formiddag henad Messetid, at vi vare heroppe, en sagte Vind for hen over Søen og bar Klokkernes højtidsfulde Klang over imod os, som laa lejrede ved Statuens Fod, og havde det ikke været for Ruinerne tæt nedenfor, vilde vi have forsvoret, at Verdens Larm og Ufred nogensinde kunde nærme sig dette Sted.

Den smukke, men lummerhede Dag skulde dog ikke ende saa godt, som den begyndte. Efterhaanden

som Dagen skred, blev Luften tungere og disigere, saa vi kun kunde se nogle faa Alen frem foran os, og tilsidst overfaldtes vi af en Torden og Lynild, hvis Lige jeg ikke tilforn har oplevet. Man kan ikke sige, at det lynede; thi hele Himlen var saa at sige et uafbrudt glimtende Lyn, saa længe Vejret stod paa i sin Vælde; Tordenen drønedes uafslædig om vore Ører og skræmmede de ulykkelige Muldyr, og et forfærdeligt Skybrud forvandlede i et Nu Vejen, saa syntes det os til et rivende Strømløb. Heldigvis var vort Nattekvartér ikke fjernt; vi kom snart did og glædede os ved i godt Ly og ved en god Flaske Vin at betragte det ophøjede Skuespil, de løsladte Naturkræfter gav til bedste, og som vedvarede til langt ud paa Natten, men til Gængæld bragte frisk og kølig Luft for vor Kørsel den næste Morgen.

Vi havde denne Dag kun en kortere Strækning at tilbagelægge, og snart nærmede vi os gennem et fladt og mindre interessant Landskab Milano, denne det lombardiske Riges Hovedstad, men i Modsætning til de fleste andre store Byer, hvis Bekendtskab jeg har haft Lejlighed til at gøre, lod intet os ane denne Nærmelse; thi frugtbare Marker paa begge Sider af Vejen strakte sig næsten helt hen til Byen, og først i dens umiddelbare Omgivelse skønnede vi, at vi nu vare komne til vor Rejses foreløbige Endemaal.

Vor Veturin, til hvem vi efterhaanden vare traadte i et meget venskabeligt Forhold, afleverede os efter mange Taksigelser i „Albergo Tedesco“, hvis Vært Hr. Reichmann modtog os med en Belevenhed og Forekommenhed, som kun sjelden findes hos Folk af hans Stand. Han havde faste Priser paa alt, saa man var fri for det ellers i Italien saa gængse Optrækkeri, og selv de i hans Hotel benyttede Lejetjenere og Kudske

vove ikke at forlange noget ud over den for dem satte, moderate Takst.

Endnu før Middag blev der Tid til et kort Besøg i det ambrosianske Bibliothek, som af den forevisende Pedel angaves at indeholde over 90,000 Bind, hvad jeg dog ansér for en Overdrivelse. Blandt dets mange Sjeldenheder saa vi en Virgil med egenhændige Randbemærkninger af Petrarca, en Pergaments Plinius, fra det 10de Aarhundrede, et rent Pragtværk af Udpensling, og en Papyrus Haandskrift af Josephus' jødiske Historie. I et Skab fandtes samlet en Mængde Haandtegninger af Leonardo da Vinci for det meste af Maskiner og vedkommende matematiske Problemer. Deres Værdi formaar jeg ikke at skatte, men den maa være stor, saafremt Pedellen ikke farer med Usandhed, naar han forsikrer, at Prindsregenten af England forgæves skal have budt 10,000 Napoleonsd'orer for dem. I et andet Glasskab, som ikke en Gang turde aabnes, opbevares forskellige Kuriositeter, for os fremmede af mindre Interesse, saasom forskellige Sager, deriblandt endog Legetøj, som har tilhørt St. Carlo Boromæos i hans Barndom og Opvækst.

I vort gode Hotel fik vi en velsmagende Middag og spadserede, da Køligen begyndte, ud til den store offentlige Promenade i Nærheden af „forø Bonaparte“. Denne stolte, brede Allé er anlagt paa de nu sløjfede Volde og her samler sig mellem Kl. 6 og 8 alt, hvad Milano ejer af beau monde, i pragtfulde Ekvipager, — stundom tælles indtil 200 — til Hest, eller til Fods. Vi fulgte med Strømmen og indfandt os med den Klokken henad ni paa „la scala“, Byens vidtbekendte Skuespilhus. Det er uhyre stort; over Parterret har det seks Logerækker; brede Vestibuler føre til Parkeerterne, hvor man finder magelige Bænke med udpolstrét Sæde og Rygstød. Logerne ere rummelige

og smukt monterede, og ligesom i det øvrige Italien modtager og aflægger man der Visitter, og spiller ofte i et Par Timer eller længere Kort. Om Sangen og Balletten bekymrer man sig lidet eller intet; kun naar der foredrages en Yndlingsarie, eller en berømt Gæst optræder, eller noget nyt gaar over Scenen, vækkes Opmærksomheden; thi man har den underlige Skik Aften paa Aften, ofte i to à tre Maaneder, at spille de samme Stykker, og man kan sige sig selv, hvor slappende og al Interesse dræbende dette maa indvirke baade paa Skúespillere og Tilskuere. Vi hørte den Aften en meningsløs Opera med et klingende Navn, som jeg havde Vanskelighed med at udtale, men let ved at glemme. Spillet var slet, Sangen middelmaadig, men Orkestret godt, og Maskineriet og Udstyrelsen kunde vi ikke andet end rose, i hvor vel vi havde sét begge Dele bedre i Paris. Scenen selv er saa stor, at en gammeldags Stadskarosse, forspændt med levende Heste i Trav kunde bevæge sig henover den. Mindre heldig er den slette Belysning, naar Tæppet er nede; de private Loger bekoste selv deres Belysning, og vare ej Kejserens og Vicekongens Loger saa godt oplyste, vilde man næsten sidde i fuldstændigt Mørke.

Vi vare komne noget tidlig og fik Plads ved Siden af et Par italienske Herrer, af hvilke jeg for et Par Aar siden havde truffet den ene i Paris, og kom hurtig i en livlig Samtale. Lidt senere indfandt der sig nogle østerrigske Officerer i Uniform, der iblandt en Major, der boede i samme Hotel som vi, og med hvem vi havde passiret ved table d'hôte. I sin Forbipassering besvarede han venlig vor Hilsen, men til vor Forundring kunde vi ikke undgaa at bemærke, at vore nys saa meddelsomme Sidemænd blev sky og tilbageholdende, og vi opdagede snart af flere Tegn, at Uniformerne ikke vare populære i Theatret. Samme

Erfaring gjorde vi forøvrigt ogsaa næste Dag i Kaféerne og andensteds. Da vi efter Middagen nød vor Kaffe sammen med Majoren, kunde jeg ikke tilbageholde en Ytring desangaaende, og han bekræftede ganske vor Iagttagelses Rigtighed. For sit Vedkommende gengældte han oprigtig de indfødtes Følelser og fortalte os ikke uden en vis Malice, hvilken Bevægelse der i Forsommeren havde hersket i Anledning af et Rygte om, at Bonaparte var undvegen fra St. Helena, og hvilken Flovhed, da det viste sig at være blind Allarm. „Men,“ tilføjede han alvorlig, „ganske sikker er Jordbunden ikke, det gærer i Befolkningens forskellige Lag over hele Italien; mange hemlige Selskaber arbejde paa at udhule Grunden under os, og man holder fra Wien det skarpeste Øje med alle Rørelserne hernede.“

Om den herlige, umaadelige Domkirke fatter jeg mig i al Korthed, da den saa ofte af andre har været beskrevet. Som bekendt er den bygget af Marmor, men Tidens Tand har gnavet paa dette, saaledes at det efterhaanden har antaget en smudsig, graalig Farve, men naar man ser den i klart Maaneskin, som vi den første Aften vare saa heldige at gøre det, genvinder Marmoret et hvidligt Skær, der virker forunderlig betagende. — I Kirkens Indre gjorde især den Hvælving, hvor St. Carlo Boromæos Helgenskrin henstaar, et overvældende Indtryk paa mig. Her er alt støbt Sølv i fortræffeligt Arbejde, endog Loftet. Selve Skrinet, ligeledes af massivt Sølv, kan aabnes ved Skruer, og man sér da gennem et Krystaldække det balsamerede Lig i en pragtfuld af Maria Theresia og Kongen af Spanien bekostet Ordensdragt med Krone og Kors, prydede med Diamanter og dyrebare Ædelstene. Om denne Helgen berettes naturligvis mangfoldige Underværks-historier, som man kan lade gaa ind ad det ene Øre

og ud ad det andet, men hvad der i mine Tanker har gjort ham til en Helgen, hvis noget kan gøre et Menneske til dette, er det heroiske Mod, hvormed han under den store Pests Rædsler færdedes blandt syge og døende paa Hospitalerne og i deres Hjem uden at ændse Smitte eller Døden, bringende Trøst og Husværelse for Sjælen og Næring og Lægedom for Legemet, alt uden nogensinde at trættes lige fra Sygdommens Begyndelse til dens Ophør.

Blandt andre offentlige Bygninger fængslede især et Hospital vor Æpmærksomhed. Det er af enorm Størrelse, har en Façade paa tre Etager ud mod Gaden, et Omfang omtrent som Kristiansborg Slot. Den midterste store Gaard er baade i Stueetagen og paa 1ste Sal omgiven af brede, paa Søjler hvilende Buegange. Paa denne Maade skærmer man sig mod Solens brændende Straaler, og man sér hyppig Senge opstillede under Arkaderne for de Patienter, der trænger til frisk Luft. Hospitalet skal, om fornødent, kunne modtage 3000 syge.

Mejringen, 20de August 1818.

Opholdet i Milano blev os sandt at sige i Længden lidt kedsommeligt, vel nærmest paa Grund af den uafdelige Regn, som indfandt sig Dagen efter vor Ankomst, og det var derfor uden megen Sorg, at vi den 14de August Kl. 5 Morgen sagde Staden og vor venlige Vært Farvel og i køligt, næsten koldt Bygevejr, indstuede med to medrejsende Italienerne i en tæt tillukket Kalechevogn gennem frugtbart, men ensformigt Sletteland vendte os mod Komosøen.

Men hvor vi kom frem, var Vejret os til Hinder, og vi maatte videre uden at have modtaget andet Indtryk, end at her i Solskin maatte være fortryllende,

og denne Vanskæbne fulgte os med liden eller ingen Afbrydelse lige til Capo lago.

Her tog dog Solen heldigvis atter Herredømmet. Vi forlod vor snævre, kvalme Rumlekasse og gennemskar under den klareste Himmel den lige saa klare Lugano Sø, hvis høje, mørke, skovklædte Bakker gjorde et melankolsk, men dog i høj Grad fængslende Indtryk. Idet vi bøjede om et Forbjærg, paa hvis Top øjnedes et skinnende hvidt Kapel, til hvilket der kun syntes at være Tilgang for Himlens Fugle, laa Lugano lige for os, og vanskelig skal nogen By kunne træde skønnere frem end denne lille Stad, hvis Huse fra Bjærgsiden skraanede helt ned til eller maaske snarere ud i Vandfladen, omgivne af lave, terrasseformig tilbagevigende Fjælde med ungdommelige Skove af Kastanier, Oliven, Vinstokke og andre Frugttræer. I Byen selv og dens Omegn træffer man en Menneskerace, kraftfuld og skøn i Harmoni med Naturen at se til, men i moralsk Henseende, i Retning af Pengegridskhed og Snuhed synes den ikke at kunne lade sine øvrige Landsmænd noget høre.

Over Bellinzona, som vi naaede meget sent, og meget tidlig om Morgenen, tildels i Mørke, atter maatte forlade, gik vor Vej videre til Giornico, og fra denne uanselige Flække, i hvis smudsige og forfaldne Kro, hvor væmmelige Rotter løb om Fødderne paa os, medens vi nød nogle højst uappetittelige Forfriskninger, ikke desto mindre alt maatte betales med højere Pris end i Milano, videre til Aviolo. — Man arbejder her for Øjeblikket paa en Chaussé, der kan ventes færdig i Løbet af et Par Aar, og som i Bredde og Bygningsmaade tegner til at blive et Sidestykke til Simplon Vejen. Den nuværende Vej følger Ticino, som brusende ruller frem under Vandrernes Fødder, saa snæver og støj uden Rækværk eller Støtte, at et

eneste Fejltrin af Hesten vilde styrte os redningsløse i Afgrunden, og saaledes gaar det, idet Kløften dog af og til udvider sig til en Dal med frugtbare, smilende Marker og venlige Landsbyer for atter at indsnævres i sin forrige Vildhed, i nogle Timer, indtil man med et befinder sig foran en Port. Her er Grændsen mellem Landene; her begynder Kanton Tessin, og efter at man har fortsat i nogen Tid gennem lignende Egne, men i nordlig Retning, har man foran sig St. Gotthard og ved Bjergets Fod Airolo.

Efter en kort Hvile tog vor Fodvandring over St. Gotthard sin Begyndelse.

I Førstningen gik vi gennem jævnt aftagende Granskov, men snart saa vi os til alle Sider omringede af golde Klipper. Stigningen var slet ikke besværlig; hist og her god Græsgang, men ikke et Træ, ejheller nogen Udsigt. Under Vandringen henledte Føreren vor Opmærksomhed paa en Inskription udhugget i Klipperne til Erindring om en af Suvarow over Fransk-mændene vunden Sejr og til Amindelse om de ved denne Lejlighed faldne Russere. Omsider havde vi arbejdet os op paa Højden, men Hospitiet, dette ædle og menneskekærlige, katolske Munkes Værk ligger i Ruiner, og kun et mindre Skur, hvor til Nød kan overnattes, staar nu igen.

Hvilket Øde, hvilken Ensomhed hersker ikke her oppe! I den Ruinerne omgivende af takkede tildels snedækkede Fjældtinder begrændsede Slette opdagede vort Øje lidt efter lidt ialt fem Smaasøer, fra de tre af hvilke Ticino og fra de to andre Reuss have deres Udspring, og tæt i Nærheden findes ogsaa Rhinens Kilder, som vi dog ikke fik Lejlighed til at se. Kun i en af Søerne var der Fisk, ellers var der „natura morte“, forstenende Død. Mørket begyndte at falde paa, tykke sorte Skyer trak forbi, nogle over, nogle

under os, og kun Nattevindens Susen var den eneste Lyd, som naaede vore Øren. Uden at mæle et Ord til hinanden og sælsomt grebne af den hele Situation foretog vi Nedstigningen, og først da det gammeldags, men hyggelige og gode Herberge i Byen Hospital havde aabnet sine Døre for os, vendte vor sædvanlige, frejdige Stemning tilbage.

Efter en sund og kvægende Søvn gik jeg om Morgenen ind i Gæstestuen for at drikke Kaffe. Der sad allerede en smuk, ung Mand, som jeg ansaa for en fransk Officer; han besvarede yderst elskværdigt min høflige Hilsen, vi kom snart i Passiar og udvekslede en Pris Tobak med hinanden. Imidlertid havde ogsaa Hagemann og et Par andre militærisk udseende Herrer, af hvilke især den ældre med Baand i Knaphullet talte udmærket Fransk, indfundet sig. De fortalte, at de vare Russere og lige ankomne fra Genève, vi, at vi vare Danske, der ogsaa havde været i Genève, og det viste sig, at de havde sét os paa Hertugen af Mecklenburgs Bal. — Under vor videre Samtale udtalte den ældre Russer sig overordentlig anerkendende om de danske Troppers Kampe i Holsten i 1813 og deres fortræffelige Ledelse under vor kære Prinds Frederik, hvilket naturligvis vakte stor Sympati hos Hagemann og mig. Han mente iøvrigt, at vi lidt for hovedkulds havde sluttet Kielerfreden; thi vor Stilling var netop paa det Tidspunkt i Færd med at forbedres, og Ven-skabet mellem Kejser Aleksander og Bernadotte at kølnes. Vi beklagede oprigtig, hvis det maatte forholde sig saaledes, men turde selvfølgelig ikke inklade os paa at modsige en Mand, der øjensynlig besad stor Sagkundskab til de Forhold, hvorom han udtalte sig.

Da de fremmede vilde til Alttorff, og vi over Djævlebroen til Meiringen, enedes vi med Fornøjelse om at følges, saa længe vor Vej var den samme. Me-

dens Hagemann og de to andre Herrer drog foran, fulgte den unge Mand, af hvem jeg fra først af havde følt mig tiltrukken, og jeg bagefter, og vi kom snart i en saa dyb Konversation, at vi halvvejs glemte at se os om. Han berettede meget interessant om Moskous Brand og dens fabelagtig hurtige Fremstigning af sin Aske og om Ruslands stadig stigende Handels-samkvem med Indien over Paropamisus. Med synlig Kærlighed dvælede han ved Kejserens ædle Bestræbelser for at ophjælpe Ruslands Velstandskilder og navnlig løfte Bøndestanden, hvis Kaar han forresten fremstillede som langt blidere, end fremmedes flygtige Iagttagelser pleje at afmale dem. Paa denne Maade og medens jeg, saa godt jeg formaaede, skildrede ham den danske Landbostands Stilling efter Stavnsbaandets Løsning og de store Reformers under vor nuværende Konge, gik Turen hurtig og behagelig til Andermatt, denne nette By med sin skønne Kirke, sin lille trekantede Granlund og det 200 Fod lange gennem et vældigt Granitfjæld udhuggede Galleri.

Skøndt Solen allerede stod højt paa Himlen, forsvandt dog Dagslyset hernede, medens en fugtig, klam Kulde rystede vore Ledemod, og da vi kom gennem Galleriet ud paa den anden Side, følte vi os i Sandhed hensatte i saa vild og forladt en Natur, som nogen Indbildningskraft kan udmale sig. Lodrette, umaadelig høje Klipper knuge sig sammen over Vejen, og ved en pludselig Bøjning af denne fremtraadte for vore stirrende Blik den dristige Bro over Svælget, hvor igennem Reuss med tordnende Buldren fraader sig frem. Ja, vi maatte sande, at Djævlbroen ikke bærer sit Navn for intet. Dybt, dybt nede under ens Fødder skummer den rivende Strøm, hvor dybt fik vi først en Forestilling om, da Russernes Fører med herkulisk Styrke løsnede nogle Granitblokke og styrtede

dem ned i Afgrunden, thi til vor Forbavselse svandt der Sekunder, inden vi hørte deres drønende Skvulp i Floden.

Endnu en halv Lieu hinsides Broen fulgtes vi med vore vakre Rejsefæller, hvorefter vi skiltes fra hinanden under hjærtelig Afsked. Stor blev imidlertid min Forundring, da Hagemann fortalte mig, at han havde nedskrevet vore Navne i de fremmedes Notitsbog, og at disse atter havde opgivet ham deres. Den, med hvem han især havde givet sig af, viste sig nemlig at være General Czaplitz, der under sin Kommando i Holsten 1813 var optraadt som en brav og ædel Fjende, og den anden Officer hans Adjutant, medens den unge Mand, i hvem jeg havde fundet saa megen Behag, var en Fyrst Potemkin, en nær Slægtning af Katrine II.s i sin Tid saa mægtige Yndling.

31te Avgust 1818.

Seks til syv Dage tilbragte vi i Meiringen som Udgangspunkt for forskellige, af Vejret kun saare lidet begunstigede Udflugter til Furka, Grimsel, Wengern Alp, Interlaken, Lauterbrunnen, Giessbach o. s. v. og stjal os til at nyde de herlige, storartede Naturscener, saa ofte den strømmende Regn et Øjeblik tillod det.

Et særligt interessant og uforglemmeligt Skuespil blev det os dog forundt at overvære. Paa vor Vandring til Grindelwald over en Snemark med tæt Taage til alle Sider, opskræmmedes vi, halv sløvede som vi vare af Fugtighed og Ærgrelse over vor Vejrfølgelse, pludselig af en dundrende, tordenagtig Larm; just i samme Nu brød en Solstraale igennem og opklarede hele Egnen, og da vort Øje søgte henad den Kant, hvorfra vi havde fornemmet Lyden, havde vi det stolte, aldrig forhen nydte Syn af en nedrullende Lavine. Larmen voksede og blev til uafbrudte Drøn,

dens Fremadskriden var som et vældigt Vandfalds, og paa en Strækning, der umiddelbart forinden havde været grønklædt Mark, viste sig nu kun Masser af Ler og Sten, Is og Sne, der maaske i Aaringer ikke smelter.

Vi havde endnu ikke forvundet Indtrykket af dette ophøjede Syn, før en heftig frembrydende Hagelbyge nødsagede os til at skride frem i stærk Fart og med sænkede Hoveder, Hagemann foran, jeg lidt bag efter, da han paa en Gang standser og raaber: „Se dog!“ og tilvisse var det værdt at se. Selv gik vi her oppe i Slud og Hagel med Taagedække til højre og venstre og over os, men langt nede under vore Fødder bredte sig Dalen, omgiven af Grindelwalds Graner, frugtbar vinkende med de friskeste grønne Farver, rigt bebygget med Huse og Hytter, alt badet i det mest straalende Sollys. Hvilken Modsætning! Det var som et Blik fra Graven ind i de saliges Boliger, og fulde af Haab og Livslyst — al vor Træthed som bortblæst — stræbte vi nedad, men ak, da vi efter 2½ Times Forløb naaede vort forjættede Land, vare ogsaa Regnskyerne naaede derhen, og vi maatte prise vor Lykke, da vi langt om længe fandt Ly under et tarveligt Tag.

Den 26de vaagnede vi til vor glædelige Overraskelse i prægtigt Sommervejr og tog da endelig Afsked med Meiringen, det skønne Oberland og de gæstfri, tjenstvillige Værtsfolk, hos hvem vi nu i saa mange Dage havde havt vort Standkvarter.

Gennem Brünigens fortryllende Skovpartier, forbi den lille dejlige Lungern Sø gik vi trøstig paa vor Fod og indskibede os over den dybt liggende Sarnen Sø til Sachslen, hvor vi steg i Land for i Lighed med tusinder af andægtige at valfarte til dens berømte Kirke. Hvo studser ikke ved i en

Landsby midt i en af Schweitz's mangfoldige Dale at finde en Kirke med tre Taarne, en Portal af Marmor og Hvælvinger hvilende paa Søjler af fint poleret Arbejde, men denne Kirke gemmer ogsaa under sit Højalter de jordiske Levninger af „salig Broder Claus“. „St. Thomæ Aften,“ beretter den gamle Krønnike, „i det Herrens Aar 1481 steg Broder Claus ned fra sin Celle paa Bjerget — hvor han i tredive Aar uafbrudt havde dvælet — og formanede i en kraftig Tale Mændene fra de otte forbundne Kantoner, som vare komne i heftig Uenighed om Delingen af Byttet efter Hertug Karl (den dristige) af Burgundien og stod paa Nippet til indbyrdes Kamp, og hans Tales Magt og hans store Ry for Hellighed forebyggede en Borgerkrigs Ulykker“. Tilfulde fortjener „Broder Claus“'s Minde Ære og Berømmelse; vi skimtede fra Søen hans endnu med stor Pietet vedligeholdte Celle som en lys Prik mellem de skovklædte Bjerge.

Fra Sachslen tog vi atter Fod i Haand gennem en af tungsindige Bjerge indesluttet Dal, i hvis Baggrund Pilatus (mons pileatus) rejste sin mægtige Krop. Ved Alpnach gik vi atter til Søs og ankom sent paa Eftermiddagen til Weggis ved Foden af Rigi, hvis Top det var vor Agt at bestige næste Morgen før Solopgang.

Kl. 1 $\frac{1}{2}$ Morgen eller Nat purrede vor Fører os ud med Lygte og den nedgaaende Maanes svage Skin, for at vi i rette Øjeblik kunde naa did. Det gik paa Grund af den usikre Belysning noget langsomt opefter. Det første mærkelige, vi passerede, var et lidet Kapel, tæt ved Siden af hvilket laa en Eremitshytte, hvor der, efter Førerens Beretning i de sidste tre Aar havde været bosat en Eremit, som „daglig her i flere Timer forrettede sin Andagt og var en saare from Mand“. Hans Fromhed uførtalt kunde han imidlertid, hvis han

virkelig var en saa stor Ven af Ensomhed og Afsondring fra Verden, let have fundet en bedre Plads end denne, forbi hvilken talrige Rigifarerer daglig færdes i Flokke. Tæt Skov fulgte os lige til det første og bedst renommerede Værtshus, derefter en skovbar Strækning til det næste Værtshus, hvis Ydre endog var anseligere end det første og øverst oppe paa „Kulmen“, o: den højeste Bjergkam, det tredje iøvrigt ogsaa upaaklagelige Værtshus, hvilket var vort Maal, som vi ogsaa ved kraftig Anstrengelse naaede nogle Minutter før Solopgang.

I talrig forsamlet Selskab af alle Nationer, hvoraf mange, hørte vi, i flere Dage forgæves havde biet heroppe paa Grund af Taage og Slud, ventede vi i Tavshed paa Dagens Konge, men det Skue, der aabenbarede sig for vort undrende Syn, da den i Glans og Purpur begyndte at hæve sig over Horisonten og at udsende sine første Straaler fra en skyfri Himmel, formaar ingen Pensel at male, saa lidt som nogen Pen at skildre. Mod Syd og Øst Bjerger paa Bjerger med deres æventyrlige Former og snehvide, med et svagt rødtligt Skær glittrende Tinder; mod Nord de jævne, blidere Sletter, og mod Vesten Synskredsen begrændset af Jurabjergene. Hele Schweiz med utalte Fjeldtoppe, Skove, Stæder, Landsbyer og spejlblanke Søer laa under vore Fødder, medens vore Blikke streifede ind i Frankrig, Schwaben, Tyrol, Graubünden og Walliserlandet. Hvor højt man end spænder sine Forventninger, her blive de overtrufne, og hver den, som ikke føler dette, hver den, som uden dybeste Sindsbevægelse kan skue denne Herlighed, ham „have de vrede Guder indpansret Hjærtet i Ærts“.

Længe, saare længe stod vi fortabte i dette op-højede Naturspil; da intonerede nogle tyske Damer og Herrer med smukke Stemmer Luthers højtidelige

Salme: „Eine feste Burg ist unser Gott“, og den stolte, kraftige Melodi, i hvilken vi andre istemmede, som vi kunde bedst, sluttede sig forunderlig til vor grebne Stemning. Men saa kaldte en Kop god Kaffe med friskbagt Hvedebrød os efterhaanden tilbage til Livets Virkelighed. Vore Tungebaand løsnedes, og vi blev alle som gamle bekendte; selv en statelig gammel Svensker, der saa ud som en Genganger fra Gustav III.'s Hof, og som hidtil havde betragtet os to Danskere med en vis Sky, kom paa en Gang i Tanke om, at vi kunde samtale uden Tolk, og blev saare meddelsom og elskværdig.

Efter et Par Timers hjærteligt Samvær drog vi hver sin Vej, men neppe vil nogen af dem, som her i Forening have sét Solen opstaa, nogensinde, hvor de end monne færdes i Livet, forglemme hin Morgen paa Rigi.

For Hagemann og mig gik Vejen til Zürich, som vi naaede i Mulm og Mørke. Næste Morgen tilbragte vi med Glæde nede ved den dejlige Sø, beundrende Renligheden og Velstanden i den smukke By. Medens vi sad ved Vandet, fornyede vi Bekendtskabet med Oberamtmann v. Schütz fra Hohenzollern Sigmaringen, hvem vi tidligere havde truffet i Meiringen, og maatte med Haand og Mund forpligte os til at besøge ham og hans Svoger, saa snart vi kom til Schwaben, hvor han ejede et Gods, et Løfte, som vi selvfølgelig gerne aflagde.

Paa et elegant Hotel beseglede vi om Middagen vort Broderskab, hvorefter Amtmanden tog nærmeste Vej til sit Hjem, medens vi mente, at vi ikke kunde forsvare at forlade Schweiz uden at have besøgt Vandfaldet ved Schaffhausen.

Det kunde vi dog maaske nok have forsvaret; thi oprigtig talt fandt vi os ikke videre imponerede

deraf; men de skønne Naturomgivelser paa Vejen dertil og derfra lønnede i hvert Fald Turen, og Dagen derefter sagde vi med tungt Hjerte og Vemod i Sindet Levvel til det herlige Schweizerland, der har skænket os saa mangen rig og ædel Nydelse og saa mange uudslettelige Erindringer.

Over Bodensøen krydsede vi for stærk Modvind og maatte tilsidst gaa i Land en Milsvej fra vort egenlige Bestemmelsessted; hvor smuk end Søen er, taaler den dog ingen Sammenligning med Genfersøen eller de norditalienske Søer. Kort efter vor Landstigning fik vi en gæstfri og hjertelig Modtagelse hos Oberamtmandens Svoger, Hofraad Scheffel, ret en jævn og velvillig Dannemand uden overflødige Komplimenter og afrejste sent om Aftenen i Følge med begge Svogrene til Oberamtmandens hyggelige Hjem i Sigmaringen. Byen ligger i en Dal ved Bredderne af Donau, og paa en Klippe bag ved hæver sig det fyrstelige Slot. Store grønne Enge med vakre Skovpartier omkredse Byen, som er lille, men gør et saare venligt Indtryk. Alle Indbyggerne synes at kende hinanden ud og ind; i de Dage, vi tilbragte hos vor gemytlige Vært og hans smukke, elskværdige Hustru, kom ogsaa vi paa en venskabelig Fod med alle Byens Folk og følte os næsten ikke mindre som deres end som Oberamtmandens Gæster. Vi gjorde Bekendskab med mange, overordenlig dannede og sympathetiske Familier, og Velstand herskede vistnok hos de fleste, men det forekom os dog, at der i det hele næppe her fandtes saa megen Komfort, som under tilsvarende Forhold hjemme i Danmark.

Den anden Dags Aften blev der afholdt en Slags Høstfest i den ene af Byens Gæstgivergaarde under

stor Tilstrømning af de omboende Landfolk. Traktementet var meget tarveligt; ved smaa Borde serveredes Øl og Landvin med Hvedebrød, i Reglen uden Paalæg, og smaa haarde Kager; men Stemningen var lystig uden at udarte til Raahed. Der blev sunget kønne, schwabiske Sange, hvoraf vi dog kun forstod lidet andet end Melodierne, og dandsset med stor Iver til langt ud paa Natten. Mandfolkene bar trekantede Hatte og vide Benklæder, Fruentimmerne sorte Huer med en Slags Vinger og brede, ud over Brystet faldende, hvide, udskaarne Kraver, under hvilke røde eller grønne Livstykker stak frem. Folkeracens Type er ikke ilde, og der var en vis smidig Bevægelighed over de dandsende, som fordelagtig kontrasterer mod Schweizernes Tunghed og langsomme Vendinger.

Med mange gode Ønsker og venlige Hilsener skiltes vi næste Formiddag fra Oberamtmanden og hans Familie for at afgaa til Würtembergs Hovedstad, Stuttgart, en overmaade pæn By omtrent som Altona. Det kongelige Slot er bygget i smagfuld Stil, men dets Indre var utilgængeligt for os, da der gjordes Forberedelser til at modtage Kejserne af Rusland og Østerrig og Kongen af Prøjsen. — Ved Siden af dette nyere, omtrent 70-aarige Slot ligger den ældgamle, hertugelige Residens, en usymetrisk, middelalderlig, men interessant Bygning med hvælvede Sale, i hvilken forskellige fornemme Hoffunktionærer have Bopæl, og hvor tillige forefindes et Naturalie- eller Raritetsekabinet, noget i Smag med vort Kunstkammer, Over en Staldlænge, anden mere passende Plads har man ikke formaat at forskaffe, er det kongelige Bibliotek med over 50,000 Bind anbragt.

Eftermiddagen tilbragte vi i den kongelige Park og det saakaldte ny Anlæg, der strækker sig lige til Kannstadt, den nuværende Monarks Sommerresidens,

i over en halv Mils Længde. Midt gennem det hele gaar en bred, gruslagt Hovedallé, kun for Fodgængere, med Kørebaner paa begge Sider, ad hver af hvilke der kun maa passeres i en bestemt Retning, hvorved megen Uorden forebygges. Langs Siderne er der smukke, engelske Partier, gennemkrydsede af Kanaler, der vrimle af Fisk, der her synes lige saa tamme som andensteds Svaner. Haven skraaner langsomt op mod Kannstadt og standser tilsidst ved Brinken af et Fjeld med Byen under sine Fødder, omslynget af Neckar i mangfoldige Bugtninger. Fjernt bag Kannstadt hæver sig en Række Bjerge i blaanende Taage, dog træder en enkelt Klippe noget nærmere frem for Beskueren; det er det saakaldte „rother Berg“, paa hvis øverste Spidse knejser det ældgamle Stamslot „Württemberg“, Sædet for den Greveslægt, hvis Ætlinger nu beklæde Schwabens Kongetrone.

Om Familiens Oprindelse fortæller Sagnet, som jeg her gengiver, da det muligen ikke er kendt hjemme, at der langt tilbage i Tiderne i den tyske Kejsers Gaard som Page tjente en Yngling af ringe Stand, men rask og kæk, i hvem Kejserens skønne Datter forelskede sig. Det unge Par flygtede en Nat og bosat sig efter mange Farer for Paagribelse ved Foden af den ovenanførte Klippe, som den Gang laa midt i en stor mørk Skov. Her fristede de Livet, han som Jæger og Skovhugger, medens hun maatte glemme Kejserhoffets Pragt, passe Huset og beværte de sjeldne Gæster, som tilfældig fandt Vej til denne afsides Egn. Saaledes gik nogle Aar, hvori det lykkedes dem at undgaa alle Efterforskninger fra den forbitrede Fader, der havde sat en Pris paa den forhenværende Pages Hoved, og de vare lykkelige ved hinandens Kærlighed, allerede omgivne af flere Børn, da Tilfældet vilde, at Kejseren lod afholde Jagt paa denne Kant af Landet

og derunder forvildede sig til det ensomme Værtshus, hvor han søgte Ly mod et Tordenvejr. Den unge Mand, der troede sig fortabt, var ved Kejserens Komme flygtet ind i Skoven, men Datteren, som vidste hvor højt Faderen havde elsket hende, blev rolig tilbage hos denne, som imidlertid ikke havde genkendt hende. Da han var vaagnet af den Slummer, hvori han, trættet af Dagens Besværligheder, var falden, laa hun knælende for hans Fødder tillige med sine Børn og bad hulkende om hans Tilgivelse. Den fik hun ogsaa i fuldt Maal, og Flygtningen, som snart blev funden, ikke alene beholdt sit Hoved, men blev optagen i Grevestanden, og paa Toppen af det Bjerg, ved hvis Fod han og Kejserdatteren havde drevet deres ydmyge Haandtering, byggede de nu en Borg, som de til Minde herom — thi de skammede sig ikke over deres Fortid — kaldte Würtemberg, det vil sige „Wirth am Berge“.

Fra denne ringe Begyndelse stammer det høje Herskerhus Würtemberg, saafremt man tør tro Traditionen, og det gamle Slot vedligeholdes endnu, saa vidt muligt i dets oprindelige Tilstand til Erindring om Slægtens Udspring.

Den nuværende Konge, Wilhelm I, bebor tillige med sin Dronning et lidet gulmalet Hus paa tre Etager og syv Fags Længde ved Bredderne af Neckar, saa tarveligt i det ydre, at vist mangan Privatmand i København vilde betakke sig for den. En Skildvagt udenfor Indgangen og en inden for er al den militære Dækning, som findes fornøden i den Fyrstes Bolig, der med Ære i Farens Stund har kommanderet Europas Hære. Ved hans daglige Taffel dækkes til 6 à 8 Personer, og Serveringen er lige saa jævn som hans Bolig. Han er meget tidlig paa Færde og arbejder flere Timer daglig, idet han af yderste Evne søger

at raade Bod paa de tidligere uhyre Hof-Udgifter. Under hans Forgænger skal der alene til Voksllys være medgaaet for 30,000 Gylden aarlig. Nu er Belysningsudgifterne ikke større end en almindelig velhavende Families. Her findes fra den tidligere Regering en af de prægtigste Marstaller i Evropa, men Kongens Ekvipage er aldrig forspændt med mere end to Heste, som han i Almindelighed selv kører. En af hans første Regeringshandling var Afskaffelsen af et storartet Menageri, i hvilket bl. a. fandtes tre Elefanter, men det kostede fabelagtige Summer, for hvilke der var anden langt mere paatrængende Anvendelse. Ogsaa om Vinteren, naar Kongen opholder sig i selve Stuttgart, iagttages den samme vise Økonomi, hvis velsignelsesrige Virkninger snart skulle vise sig, og som allerede har vundet ham hans Undersaatters Agtelse og Hengivenhed.

Om den sidst afdøde Hersker gaar der endnu megen Talé. Han var ikke saa afholdt som den nuvæende. Han skal have været meget udsvævende og haard af Sind; men Forstand besad han, og han var upartisk og streng retfærdig uden Hensyn til Stand eller personlig Yndest. Endog Bonaparte forstod han at aftvinge Agtelse. Kejseren havde en Gang paa en af sine Gennemrejser meldt sig som Gæst til Hertugen, men lod sig med sin ikke ualmindelige Hensynsløshed i to Nætter og Dage vente forgæves. Den tredje Dags Aften gik Hertugen til Sengs til sædvanlig Tid; Kl. 1 om Natten ankom omsider Kejseren, men der var ingen Hertug til at modtage ham, og den følgende Morgen kom Kejseren først til denne med Undskyldning for sit sene Komme.

Hvad man paa Vejen fra Stuttgart til Karlsruhe, efter at have passeret Durlach, ikke kan undgaa at beundre, er den over en halv Mil lange Allé af ranke,

italienske Popler. Talrige Stenbænke indbyde Vandreren til Hvile, og trænger man til Forfriskninger, finder man midtvejs et Herberge, der langt mere ligner et fyrsteligt Palæ end et Traktørsted, og hvor der for gode Ord og Betaling udskænkes fortræffelige Neckar- og Rhinskvine med delikate smaa Pølser til. Paa Alléens anden Side ligger et gammelt Slot der nu, som den moderne Tidsaand udkræver det, er forvandlet til en Kaserne. Iøvrigt ser man sig til begge Sider omgiven af nydelige Enge og frugtbare Agre, Baggrunden dannes i det fjerne af store Skove.

Karlsruhe er, som bekendt, bygget i Form af en Vifte med Slottet som Midterpunkt og forekom mig at være Mønster paa en skøn, renlig og vel bygget Stad. Fra Slottet løbe de ni Gader eller Viftestraaler ud i lige Linjer og ere gennemgaaende forsynede enten med Palæer eller smukke stilfulde Bygninger, dog hist og her — just ikke malerisk — blandede med ganske smaa, grimme Vaaninger, der imidlertid lade til hurtig at ville helt forsvinde. Gaderne selv ere meget brede, udmærket brolagte med Flisefortov og ypperlig oplyste om Aftenen. Menneskene, som færdes paa dem, ere kønne, høflige og opvakte. Midt paa det store Torv mellem tvende Springvand var man i Færd med at rejse et Monument for Markgreve Karl af Baden, hvilket efter alle Julemærker at dømme, vil blive en ny Pryd for Staden. Theatret, som af Weinbrenner er opført i de gamle romerske Theatres Stil med særligt Hensyn til alle Akustikens Krav, var indvendig meget tiltalende. Jeg saa Operaen „Dronningen af Golkonde“, men havde ikke ret Øre for Musikkens Værd. En fremmed Skuespiller gav Gæsterolle og høstede stærkt Bifald, Guderne vide hvorfor!

Endnu skal jeg blot tilføje, at Byens offentlige Kaféer og Værtshuse høre til de allerbedste, jeg endnu

har truffet paa min Rejse. Vi logerede i Hotel „Zum schwarzen Bären“ og besøgte under vort 2 Dages Ophold et Par andre, men alle vare de i højeste Grad propre og elegante, med udmærkede Varer og aldeles enestaaende Betjening.

Ogsaa i Heidelberg vare vi heldige med et godt Hotel med et fortræffeligt table d'hôte, der lod til at være særlig patroniseret af Dhrr. Akademici. Det er en mærkelig Race Mennesker, saare forskellige fra deres nordiske Kolleger, Alle møde de med Knebelsbart og Fipskæg efter Evne, i korte, stumpede Jakker, smaa mikroskopiske Huer af forskellige Farver efter de forskellige Landmandsskaber paa Hovedet og vældige Knortekæppe i Hænderne. Stift se de hver Mand eller Filister i Øje, de gaa ikke til Side for nogen, gøre ingen Komplimenter eller Krus og føre et sælsomt for dem ejendommeligt Sprog. Dueller høre til Dagens Orden iblandt dem, og dersom man tør tro vor her studerende Landsmand Brandes, falder der gennemsnitlig en Duel paa hver Dag i Aaret. Men de ere rigtignok som oftest kun lidet farlige, og det er en ren Undtagelse, at en anden, ligeledes her studerende Landsmand, den unge Grev Moltke 4 Uger før vor Ankomst var bleven saa haardt saaret, at det kun var med Møje, at de bedste Læger kunde redde hans Liv. I de fleste Tilfælde vise Duellernes Ofre sig kun i nogen Tid med Plastre over Næsen eller Panden eller med en stiv Arm, men Skrammerne blive jo tilbage, og jo flere af dem en ung Mand kan møde op med, desto større Agtelse nyder han. Universitetet har faaet betydelig Tilgang i Anledning af den seneste Katastrofe i Göttingen, men det er, Professorernes Lærdom og velbefæstede Ry ufortalt, nok mere „das freie Studentenleben“ end „die freien Wissenschaften“, som tiltrækker Flertallet.

Min Forkærlighed for Havevæsenet førte os — Hagemann havde kun liden Lyst dertil — ud til Schwetzingen, for at bese den over hele Evropa renommerede Slotshave, og vistnok havde denne ogsaa tiltalende Partier; men som Helhed var den et Fejlgreb. Den franske og engelske Stil var sammenblandet paa en alt andet end heldig Maade; de samme løjerlige Overraskelser, hvoraf man træffer saa mange i Søndermarken eller Dronninggaards eller Sanderumgaards Parker findes ogsaa her, men den Slags Kunst har ikke synderlig Værd, i alt Fald i mine Øjne, skøndt den koster mange Penge — til Schwetzingens Anlæg skal der være medgaaet over 2 Millioner Gylden — og Vandet, som man med usigelig Møje har banet Adgang for herhid, er slet, ildelugtende og sér ud som Vandet i en oprørt Andemadsdam. Jeg kunde ikke fortænke Hagemann i, at han paa Hjemvejen lo mig dygtig ud og spottede over min „Havegalskab“.

Efter Middagen fandt jeg Trøst for min Skuffelse ved en god Pibe Tobak hos den brave Brandes, og da den vel var røget, førte han os op til Slottet, Tydslands herligste og mest imponerende Ruin. Om den kan man i Sandhed sige, at lige som den har trodset Tiden og forhaabenlig endnu gennem Sekler vil gøre det, saaledes trodser den al Afmaling og al Beskrivelse. Man maa se den selv, selv maa man færdes under dens favntykke Mure, dækkede af hundreaarig Vedbende, selv stige op ad de smuldrende Trappetrin og fra Taarnaltanerne skue vide over Stad og Land, og alt dette helst alene og i tidlig Aftenbelysning, da vil man fornemme ligesom et Pust fra Tydslands kraftigste Middelalder og forstaa den Kærlighed, som enhver af dets Sønner nærer for Heidelberg Slot, og deres Had til deres Haand, hvem dets Ødelæggelse skyldes.

De ældgamle skyggefulde Valnøddetræer langs „die Bergstraze“, som fra Heidelberg fører til Darmstadt have Franskændene med sædvanlig „Skaansomhed“ omhugget og kun levnet et enkelt hist og her, ret som for at vise, hvor længe det vil vare, før de unge nysplantede vilde kunne maale sig med de fældede Veteraner.

Ingensteds vil man finde et rigere Landskab med alt, hvad Naturen kan byde af bugnende Marker, friske Enge, skyggefulde Skove, blomstrende Landsbyer og Stæder, men næppe nogensteds heller vil man finde flere ærværdige Fortidslevninger og Ruiner samlede, end man sér dem, efterhaanden som man drager frem paa denne Vej. Jeg kunde opregne dem snesevis, men skal blot nævne blandt de skønneste og anseligste, Strahlenburg, Auerbach, Starckenburg og Rodenstein. Den sidstnævnte Borg har tilhørt en mægtig Slægt, hvis Ahnebilleder, Riddere i Panser og Plade og afblegede Fruer med Rosenkrandse og Krucifikser, ere ophængte i Frankisch Krumbachs Sognekirke. Den omvisende „Küster“ udpegede os særlig Portrætet af en barsk ældre Mand med graasprenget Haar og langt rødligt Skæg i fuld Rustning med Hjelm og Sværd. Det forestiller Udo eller Uglo v. Rodenstein. Han er, her dæmpede Küsteren uvilkaarlig Røsten, Anføreren for den vilde Jagt, som hver Gang en Krig skal til at bryde løs, med en brusende Skare usynlige Følgesvende fra sit Stammeslot farer ud gennem Dalen. Hans Vej gaar gennem en stor aaben Ladebygning, hvis Ejer bringer de første Krigsrygter om Lande med de Ord: „Der Rodensteiner ist ausgezogen“.

Jo mere vi nærmede os Darmstadt, desto flere Tiggere stødte vi paa; tilsidst trængte de sig næsten i Flokke om vor Vogn og saa hungrige og daarlige saa de stakkels Mennesker ud, at det maatte røre en

Sten. Det skulde just ikke bibringe os videre gode Forestillinger om denne By, der frembød en saare barok Blanding af ny, prægtige Gader og gamle gyselig forfaldne og skidne Smøger, af hvilke man dog, maa jeg tilføje, øjensynlig holdt paa at nedrive de værste. Omtrent midt i Byens gamle Kvartér ligger det storhertugelige Slot, saaledes kaldes en smagløs Samling af uregelmæssige og ganske stilløse Bygninger, men uden om disse er der paabegyndt en statelig Bygning i italiensk Stil og opført tvende Fløje af et Palads, som maaske vilde være blevet et af de anseligste i hele Evropa, hvis det havde ligget i bedre Omgivelser, og nogensinde vilde blive fuldført. Men man tog fat efter en for en saa lille Stat altfor kostbar Plan, og det kan hælde, at det ny, stolte Værk synker i Ruiner før det gamle. I den ene Fløj af det ny Slot er der blevet indrettet et Musæum, i hvilket en righoldig Samling af middelalderlige Vaaben og en uhyre Mængde i Teutoburger Skoven opgravede Sager fra Romertiden især interesserede os, selv om de sidstnævnte, hvad man gerne vilde have os til at tro, ikke netop hidrøre fra Arminius Sejr over Varus Legioner.

Darmstadt havde intet Hold paa os, og vi hastede, saa snart vi kunde, videre til Frankfurt am Main, hvor den store Efteraarsmesse var i fuld Gang, hvad vi fik at fornemme; thi først efter forgæves at have banket paa ved 5, 6 af de største Hoteller, blev vi af Naade og Barmhertighed indladte i „Englischer Hof“, hvor vi maatte lade os nøje med improviserede Sengelejer i Hotellets store Spisesal og først sent kunde komme til Ro, naar der var afspist, afdækket og udluftet. Vi benyttede da Ventetiden til at besøge Theatret, hvis Plakat bød paa „Don Carlos“. Frankfurterne og Messегæsterne græd om Kaps; Hagemann og jeg vare enige om, at Schiller vilde have gjort

det samme. Vi følte os næsten som i et Fjællebods Theater og kun det udmærket gode Orkester og Bevidstheden om, at det ikke kunde nytte at komme for tidlig tilbage til Hotellet, holdt os fra at gaa vor Vej. Dagen efter roste de stedlige Blade Forestillingen som overordentlig vellykket; det skulde man have vovet at byde Københavnerne!

Lidt stive efter det noget haarde Natteleje, som vi tidlig maatte forlade, for at Salen kunde blive ryddet, slentrede vi ud i den livlige By, som Messen gjorde dobbelt livlig. Vi undlod naturligvis ikke at besøge det gamle Raadhus, hvor de tyske Kejserkroningsfester afholdtes. Herre Gud, at man den Gang kunde lade sig nøje med saa ringe Lokalteter til saa ophøjet en Brug. Thi Salene, der vistest os, vare hverken synderlig rummelige eller kønt udstyrede; den saakaldte Banketsal endog snarere lille og simpel. Forøvrigt var her ingen Seværdigheder; thi her til kan jeg ikke henregne den Jernring, hvori den stegte Kroningsokse blev ophængt, eller Skelettet til den Fontæne, ud af hvilken Kroningsvinen plejede at sprudle.

Med langt større Interesse dvælede vi ved „Braunfels“, en stor Bygning, i hvis Gaard Børsen holdes, og hvis første Etage er fuld af Butiker med de skønnest tænkelige Luksusvarer, saasom Porcellæn, Glas, Uhre, Juvelerarbejder og fremfor alt Møbler, hvilke sidste især overgaa alt, hvad jeg andensteds har set af den Slags, baade i Henseende til Former og fint udført Arbejde. „Wallgraben“ kaldes en Række Nybygninger langs Mainen paa de nedbrudte Fæstningsværkers Terræn; de fortjene at tages i Øjesyn paa Grund af deres arkitektoniske Skønhed, og det kan man uden at være Profet forudsige, at hvis man vedbliver med den efter Krigens Tilendebrielse

vedtagne Plan efterhaanden at nedrive de gamle, grimme Bypartier og erstatte dem med ny i Smag som Wallgraben, vil Frankfurt i Løbet af faa Aar blive en af Tydslands prægtigste Byer.

Hvad der giver Frankfurt et Særpræg, er dens fem gamle Porte, som man, skøndt Volden faldt, har bevaret i deres oprindelige Skikkelse, men med Avenues uden om og nydelige Anlæg med Buskads, Blomster og talrige Siddepladser. Bag et af disse Anlæg ligger den Bethmanske Have, et lille Mesterværk i engelsk Smag, og midt i Haven, omgivet af høje Træer et Gratiernes indviet Miniaturtempel, som i en 3 à 4 Værelser indeholder udmærkede Afstøbninger fra Louvre, Florents og Vatikanet og i et Pragtrum for sig selv i Marmor Ariadne af Dannecker. „Alene denne Statue lønner Rejsen til Frankfurt“, udbød Hagemann og vist er det, at der hengik en lang Stund, før vi kunde løsrive os fra Beskuelsen af dette Arbejde, der forekommer mig fuldt ud at staa Canovas og Thorvaldsens ved Siden.

Tidlig anden Dags Morgen gik vi med det bekendte Torveskib, ledsaget af en agter ude tilhæftet Pram med Stykgods og Bagage, ned ad Main til Maintz. Billig er til visse denne Befordringsmaade, men egenlig behagelig kan man ikke kalde den; dertil hersker der altfor megen Uorden og Ubekvemmelighed om Bord. Man kan næppe røre sig for Pakkasser og Fustager, der stundom udbrede en styg Lugt af Ost, fordærvet Sprit o. desl., og forlader man for et Øjeblik sin Plads, kan man være sikker paa ved sin Tilbagekomst at finde den besat. Iøvrigt oplever man her endnu de samme Scener, som Baggesen saa lunefuldt og træffende har skildret i sin Labyrinth. Endnu efter 26 Aars Forløb kappes Liredrejereren med Violinspilleren og den skrattende Harpeslagerske om at sønderrive

ens Nerver — om Personerne ere de samme som i Baggensens Dage, skal jeg lade være usagt, skøndt de nok kunde se ud til det —; endnu efter 26 Aars Forløb lægger Fartøjet daglig til ved Höchst, hvor en Brovægter nogen Tid forinden signaliserer dets Komme, for at Værtshusholderne kunne have deres Lækkerier til Rede, naar Skibet har udspyt sin Sværm af Passagerer; endnu den Dag i Dag paastaa Skibsfolkene, at Skibene synker betydelig i det Øjeblik, da det fra Main glider ind i Rhinen, skøndt selvfølgelig intet andet Menneske kan mærke det.

Medens Hagemann forsøgte at sove nede i Kaghytten, hvor der herskede en ligefrem græsselig Atmosfære, fortrød jeg ikke at være bleven paa Dækket, thi er end Udsigten, saa længe man færdes paa Main, ikke overdreven smuk, saa vinder den dog ganske overordentlig, idet man sejler ind i Rhinen, der breder sig som en stor, aflang Indsø med skovkrandsede Bredder, fra hvilke paa den ene Side Biberich, de nasauske Hertugers fortryllende Sommerbolig, og paa den anden Side det tyske Forbunds stærkeste Fæstning, det stolte Maintz med sin ærværdige Domkirke og sine mange Spir og Taarne, fængsle Beskueren.

Vi vare saa heldige at faa Logis i Kirkens Genbo-Hotel „Zum Kaiser“, og behøvede blot at smutte ud af Porten for at være lige ved en af Kirkedørene. Skøndt Domens Indre endnu bærer alt for tydelige Spor af den Overlast, den har lidt under de seneste Belejringer, gribes man dog, saa snart man er traadt ind i Halvmørket under dens smukke, men uhyre høje Hvælvinger, af en ubeskrivelig Ærefrygt. Det er, som blev man med ét Slag sat tilbage i den fjerneste Middelalder, og medens man skrider frem med sagte Fjed og dæmpet Røst, vilde man næsten ikke blive overrasket, om en af de hensøvede harniskklædte Mark-

grever eller højbiskoppelige Kurfyrster traadte ud af deres Rammer eller ned fra deres Marmorepitafier for at fordre Forklaring over, hvorfor man vover at forstyrre deres Ro.

Som vi, endnu med vore Tanker i Fortiden, atter gik ud af Kirken, blev vi paa en meget aktuel Maade atter kaldt tilbage til Nutiden, idet først et Regiment Østerrigere og derefter et dito Prøjssere trak forbi, begge med meget smuk Musik. Hagemann var fuld af Ros over Prøjsernes gode Marsch og militæriske Holdning, og jeg maatte jo bøje mig for hans sagkyndige Dom, uagtet jeg i mit Hjærte syntes bedre om Østerrigerne, hvis hvide Uniformer ere saa flatterende, ligesom deres Fysiognomier forekom mig intelligentere og mere tiltalende. Vi sluttede Trop med den bag efter følgende Menneskehob og kom derved ud til Rhinen kort før Solnedgang. Hvor var der kønt der nede og hvor livligt, fuldt op af spadserende Damer og Herrer, der ligesom vi lyttede til de tvende Musikkorps, der, snart samlede, snart hver for sig, gav nogle Nummere tilbedste, der iblandt flere fra Frihedskrigens populære Melodier. — Idet vi gik videre, kom vi ogsaa til de interessante Vandmøller, der ere anbragte paa Pramme, der ere fæstnede dels ved Ankere, men dels ogsaa ved de Stenpiller, over hvilke Karl den Store havde lagt sin Bro, hvis Overlag var af Træ, over Rhinen, og som endnu den Dag i Dag have holdt sig støt. I et af Musæets Værelser saa vi den næste Formiddag en udmærket Træmodel af den Bro, som Bonaparte havde haft i Sinde at lægge over Rhinen netop med Benyttelse af de samme Stenpiller. Under selve denne Bros Pavé, men altsaa dog over Vandfladen, skulde der løbe en lukket Hvælving, gennem hvilken Tropper uhindrede skulde kunne passere over. Planen var jo storartet og sindrig; men lige som det vel var

tvivlsomt, om det virkelig vilde være lykkedes at realisere den, saaledes er det dog et Spørgsmaal, om det, hvis saadant var sket, vilde have været nogen Lykke for Tyskland, eller om det ikke snarere var bleven et Led mere i den vægtige Lænke, der skulde nedtyngte tysk Frihed og tysk Kraft.

En af vore Opholdsdage i Maintz benyttede vi til en Sviptur til Wiesbaden. Vi tog ad den lange Rhinbro til Kastel, derfra videre til Biberich, i hvis smukke Slotspark vi kastede et flygtigt Blik, og endelig ad herlig, med Frugttræer beplantet Vej gennem et Landskab, der lignede en eneste stor Have, til en Port, bag hvilken vi havde Udsigt over et betydeligt Parti af den opblomstrende Badestad. Den ny Dels Ydre fortjener det Ry, den allerede har opnaaet for Skønhed og Regelmæssighed. Man finder Bygninger, som vilde pryde selve Paris, f. Eks. det store Palæ, som Fyrsten af Nassau har ladet opføre for blot at forskønne Byen, og som nu skal bortsælges gennem et offentligt Lotteri. Badehotellet selv i græsk Smag i skønne Omgivelser og med store komfortable Forsamlingsale og Læseværelser maa tilfredsstille selv de kræsneste Krav. Den ældre, højtliggende Del af Wiesbaden er derimod lige saa usymmetrisk og grim som den nyere det modsatte; det er imidlertid deroppe, at de varme Kilder have deres Udspring fra en Plads, hvor de ere indringede med en Stenmur, og hvor man kan iagttage Vandets Kogning og Boblen, idet det vælder frem af Jorden. Der var ikke mange Badegæster, medens vi vare der, men den egentlige Badesæson opfører med Avgust Maanedes Udgang. — Tilgangen bliver, hvad der fremgaar af Kurlisterne, stadig større, og hvad der er nok saa vigtigt, finere Aar for Aar, og er blot Halvdelen af, hvad der fortælles om Vandets vidunderlige Evner, sandt, fejler det ikke, at Wies-

baden vil have en stor Fremtid som Badestad. Under alle Omstændigheder vil dens dejlige Beliggenhed altid sikre den stor Tilstrømning om Sommeren.

Med et Rhinfartøj, som dels blev rot, dels og væsentligst dreves frem af Strømmen, indskibede vi os næste Eftermiddag i et meget broget Selskab, af hvilket vi især sluttede os til to yngre, prøjsiske Officerer af net og dannet Væsen, for at gaa til Koblentz; men begge Flodbredder blev destoværre straks efter vor Afgang indhyllede i tæt Taage, saa vi kun havde liden Fornøjelse af denne Tur, til hvilken vi saa meget havde glædet os som Afslutning paa vor Rejse; thi vor Orlov var stærkt i Begreb med at udløbe, og fra nu af maatte vi ile med Syvmilestøvler over Bjerg og Dal for at naa hjem i rette Tid, at jeg som Præst ikke skulde vække Forargelse ved Overhørighed mod min Øvrighed.

Hennin Liétard, Slutningen af Septbr.

Nu er jeg atter her og „de skønne Dage i Aranjuez“ forbi. Det kneb i Begyndelsen med at komme tilbage i de gamle Folder efter det fri og friske Rejseliv og at forson sig med de flade, uskønne Natur-omgivelser her efter at have svælget i Schweiz's, Italiens og Sydtysklands Herligheder. Heldigvis hedder det efter sikkert Forlydende, at vi allerede i Begyndelsen af November kunne forberede os paa Hjemmarschen, og at der saaledes er al Udsigt for os til at kunne holde Jul i Fædrelandet, hvad vi alle, uden Undtagelse tør jeg sige, nære en heftig Længsel efter.

8de Novbr. 1818.

I omtrent 2 Maaneder havde vi ikke alene bestandig havt Tørvejr, men det har tillige været saa blidt og sommerligt, at ingen mindes det stadigere og

bedre. Vi have saaledes havt god Lejlighed til at aflægge vore Afskedsbesøg hos de forskellige nærmere og fjernere boende Venner, som vi efterhaanden have erhvervet os her nede. For mit eget Vedkommende var det med oprigtig Vemod, jeg sagde Farvel baade i Vauvrechin, Bouchain og især i Escaillon.

Den Morgen, da Kontingentets Dragonregiment, med hvis Etappe jeg fulgte — ligesom paa Udmarschen med min egen Vogn, dog med en betydelig større Bagage end den Gang — begyndte at drage hjemad, aabnede Himlens Sluser sig til Gavns. „Det er Frankrig, som græder ved de danskes Bortgang,“ yttrede min Vært, da jeg tog Afsked fra ham og hans Hustru, og dette var de første spøgende-høflige Ord, jeg hørte fra denne ellers saa alvorlige og indsluttede Mand. Jeg betragtede det som et lykkeligt Tegn, at Landmandens inderlige Ønske om Regn opfyldtes netop samme Dag, som hans lige saa inderlige Ønske om Befrielse fra de fremmedes Besættelse bønhørtes.

I Grænsefæstningen Valenciennes, hvor det tidligere havde vrimlet af Englændere, var der nu kun et ubetydeligt Antal tilbage. Borgerne viste adskillige af os danske — deres „kære allierede“, som de tidligere plejede at sige — til Afsked al mulig Mangel paa Gæstfrihed; mig f. Eks, da jeg indfandt mig dyngvaad af flere Timers Kørsel i Regn paa aaben Vogn med min Kvarterbillet, nægtede en af Byens anseligste Købmænd, der forhen, naar jeg under Tiden havde været i hans Hus for at besøge Kaptajn Maitland, havde været Høfligheden selv, under aldeles tomme og urimelige Udflugter at modtage og efter længe at have parlementeret med denne — Slyngel, fristes jeg til at kalde ham — kastede jeg Billetten hen for Fødderne af ham og indlogerede mig for egen Regning i den første den bedste Gæstgivergaard.

Den følgende Morgen var Regnen ophørt, skøndt tunge Skyer vedblev at drive over Himlen, og nok saa muntert gik Rejsen midt i Regimentet, blandt hvis mange vakre Officerer der herskede den allergladeste Stemning. Paa Grænsen mellem Frankrig og Nederlandene meldte sig til vor Overraskelse en hollandsk Toldofficiant, og gjorde Paastand paa at visitere Regimentets og Etappens Vogne. Det blev naturligvis afslaaet, men da den unge Mand med Fasthed, men iøvrigt med megen Høflighed, erklærede, at han handlede efter udtrykkelig kongelig Befaling, og da Oberst Flindt var uden Ordre for dette uforudsete Tilfælde, saa tillod han Visitation af et Par Vogne og Aabning af nogle Rejseskrin, men Officianten kunde eller vel rettere vilde intet toldpligtigt finde, uagtet der næppe gaves et eneste Skrin, uden at det jo indeholdt flere eller færre under sædvanlige Forhold forbudne Sager.

Tilbourg, 17de Novbr. 1818.

Nu ligger ikke blot Frankrig, men ogsaa det egenlige pays bas, Belgien bag ved os, og vi ere efter at have rastet i forskellige Byer nu paa hollandsk Grund. Hidtil har vor Marsch været begunstiget af ganske godt Vejr, og intet Uheld har forstyrret vor gode Stemning. Udenfor den foreskrevne Rute har jeg imidlertid i Forbindelse med Kammerherre Flindt og hans mig saa kære Familie, der jo, som jeg alt har omtalt, for ikke længe siden har lidt et saa uerstatteligt Tab ved den elskeligste Hustrus og Moders Død, foretaget en Afstikker til Bryssel og Antwerpen for at gensé forskellige af de Seværdigheder, som ved vort tidligere Besøg havde vakt vor Interesse, eller som vi ikke dengang havde havt tilstrækkelig Lejlighed til at vie vor Opmærksomhed.

Paa Vejen fra Antwerpen fik vi Lyst til at besøge det midtvejs mellem samme og Turnhout beliggende Trappistkloster, om hvilket vi havde hørt saa megen Tale. Vi lod da Vognen holde i en Kro i Nærheden og travede til Fods omtrent en Fjerdingsvej, indtil vi naaede Klosters Port. Men her maatte de arme Frøkner Flindt blive uden for i et lille for Damer indrettet Venterum med Vindue ud til Vejsiden, da ingen Kvinde tør overskride Klosters hellige Tærskel. Broder Portneren i en bruun stikkelhaaret Kappe paa det blotte Legeme modtog os andre høflig og indlod os i et meget tarveligt, men rentfejset Værelse, medens han fjernede sig for at melde os for Prioren. Efter nogle Minutter, som vi benyttede til at studere forskellige paa Væggene anbragte Sentenser af Salomon, Thomas a Kempis og andre Avtoriteter, affattede paa Latin med vedføjet hollandsk Oversættelse, traadte en rank, yngre Mand, iført hvid ulden Kjortel, ind ad Døren, kastede sig næsegrus ned foran os og blev saaledes liggende et Øjeblik, idet han mumlede noget uforstaaeligt, hvorefter han reiste sig og hilste paa os med en fuldendt Gentlemans Anstand, men betydede os, at vi paa vor Vej gennem Klostret maatte bevare fuldstændig Tavshed. Han førte os derefter gennem den uhyggelig simple og tomme Kirke, gennem Spisesalen, hvor to Brødre nød deres stadige Maaltid: skrælledede Kartofler, sort Brød og Vand — ved festlige Lejligheder tillige en Kumme Melk — uden saa meget som blot at vende Øjnene efter os, skøndt vi gik dem tæt forbi, og endelig gennem Sovesalene, hvor hver Seng var omgivet af et Sækkelærreds Gardin og opredt med en Hovedpude, stoppet med Halm, og et uldent Overtæppe; Underdynen er baade Sommer og Vinter det haarde bare Brædt. I Klostergangen pas-

serede vi mange Munke, som knælede foran der opstillede Helgenbilleder forrettede deres Andagt, idet de bevægede deres Læber, uden at en Lyd hørtes, og uden at nogen af dem havde et Blik tilovers for os. For de 43 Brødre, som Klostret for Øjeblikket huser, er Verden med alle dens Herligheder og Daarskaber forlængst et tilbagelagt Stadium, og fra det Øjeblik, de have klostergivet sig, ere de saa at sige nedtraadte i Graven. Blandt Brødrene, som tilhøre alle Nationer, fandtes en Prinds og flere Medlemmer af de højeste Adelsslægter, Mænd, som have spillet en Rolle i Verden, ja endog Generaler have her fundet den Fred, de forgæves søgte i Spidsen for deres Regimenter. Hver fjerde og ved store Kirkefester hver 2den Time afbrydes deres Nattero af Klokken, som kalder dem til Bøn og Gudstjeneste. Deres Gravsted udhule eller udgrave de selv fra deres Klosterlivs første Dag, og særlige Bodsøvelser med Selvpinsler og yderligere Fasten høre til Dagens eller rettere Nattens Orden. Der er dog et Lasaret, hvor vedkommende i Sygdomstilfælde faar en ordentlig Seng og lidt mere menneskelig Næring. Det hele gjorde paa mig i det mindste et langt mere pinligt end egentlig opbyggeligt Indtryk. At Vor Herre skulde finde noget særligt Velbehag i en saa naturstridig Levevis, faar ingen mig til at tro. Da vi kom tilbage til Modtagelsesværelset, spurgte Føreren os, om vi vilde nyde noget varmt eller drikke noget Øl, men vi betakkede os, ydede vor Skærv til Klosters Fattigbøsse og hastede tilbage til vore Damer, som under vor Fraværelse havde kædet sig gudsjammerligt.

Hinsides Klostret ophørte den gode Chaussé, og vi maatte ad bakkede og sandede Veje krybe frem til Turnhout, hvor vi indtraf ved Nattetid. Her skulde

jeg bo hos en Domherre, der imidlertid modtog mig med sure Miner og mange Ophævelser og tilsidst kun vilde indrømme mig Soveplads i sin højhellige Forstue, ret som om min Protestantisme kunde besmitte hans katholske Rettroenhed. Jeg lod ham da staa og snakke og gik hen til min gode Ven Haffner, som et Sted i Nærheden havde fundet en mere tolerant Kvartérvært, fik en i Sammenligning med Trappisternes i det mindste overdaadig Aftensmad og sov godt paa nogle over Støngulvet udbredte Tæpper.

Nymwegen, 22de Novbr. 1818.

Her ved Waalens Bredder var, som bekendt, et af Romerrigets yderste Bolværker mod Barbarerne i Norden, og talrige Oldtidslevninger og latinske Indskrifter vidne endnu om Byens høje Ælde og den Rolle, den i Fortiden har spillet. Af særlig Betydning er i saa Henseende to smaa Templer, det ene helliget Janus, det andet „diis manibus“, hvilke af Pave Leo paa Karl den stores Anmodning blev indviede til kristne Kapeller. Det førstnævnte danner en Ottekant, og er næsten fuldkomment bevaret; en hvælvet Søjlegang løber rundt om hele dets indre Rum, der er holdt i en ren og ædel Stil. Det sidstnævnte er mindre vel vedligeholdt, men man dvæler med Velbehag ved dets smukke ovale Form og smagfulde Sitrater. Derimod var alle Resterne af den gamle Borg Waalhof, de tidligere frankiske Kongers Residents, nu spørløst forsvundne fra den Høj, hvor den fordem knejsede. De sidste Levninger bleve nedbrudte og bortførte af Franskmændene, og kun gamle Tegninger og Kobberstik fortælle endnu om dens tidligere Størrelsen.

I det middelalderlige Raadhus standser man straks ved sin Indtrædelse i den vældige Forhal ved Karl den stores Portræt, lige overfor hvilket falder i Øjne en underlig gammeldags Tribune, der benyttedes til Rettergangens Afholdelse. Gennem en lang hvælvet Gang med talrige Minder fra Romertiden, saasom Altere, Gravmæler, Urner o. desl. kommer man ind i en Sal, hvor man blandt flere Sværd ogsaa foreviste det, som vædedes af Egmonts og Hoorns Blod; men hvorledes og hvornaar det er blevet bragt hertil fra Bryssel, vidste ingen Besked om. Ogsaa en med afbleget Fløjl betrukken Lænestol stod i Salen; i den skal den store Vilhelm af Oranien ofte have siddet, forinden han besteg Englands Kongetrone. I den store Festsal, hvor den berømte Fred af 1678 blev sluttet, sér man endnu legemsstore Portrætter af de mærkeligste Diplomater og Statsmænd, som deltog i Fredsarbejdet, men de to herlige Malerier af Rubens, som forhen udgjorde dens bedste Prydelse, ere borte.

Aftenen tilbragte jeg med en Del af vore Officerer i Nymwegens fine Klub „Societeten“ kaldet, hvis Lokale var stærkt besøgt af Byens Embedsmænd, Officerer og fornemste Borgere. Der blev røget, spillet Kort, Billard og Skak, læst Aviser, spist og drukket, politiseret og konverseret omtrent som i en dansk Klub.

Leuges, 29de Novbr. 1818.

Vi skulde egenlig have holdt Rast i Almelo, en velhavende By, Hovedsædet for den hollandske Lærredsfabrikation, men da den fra gammel Tid har det Privilegium at være fritagen for Indkvartering af enhver Art, droge vi den forbi til Ostmarsum. Jeg kom til Huse hos en gammel Enkemand og blev af

ham og hans eneste Søn modtagen med en Gæstfrihed, der ikke kunde være større. Næste Morgen fulgte han mig ud til en Tørvemose, hvor man netop i de Dage ved Udgravning var stødt paa en gammel, af sammenfugede Træplanker dannet Vej, efter al Sandsynlighed fra Romertiden. Tørvedækket og Vandet havde bevaret Træmassen frisk, og man maatte beundre den Nøjagtighed og Fasthed, hvormed det hele Værk havde været istandbragt.

Ikke uden Bevægelse sagde jeg Dagen efter mine veltænkende Hollændere Farvel med Tak for al udvist Velvilje og kom gennem Lyng og Sand til Nordhorn, en vakker Flække, den første i det nyskabte Kongerige Hannover, hvis Grænser vi havde overskredet uden at bemærke Grændsepæle eller standses af Toldeftersyn. Jeg blev indkvarteret hos Byens Læge og fandt i ham en yderst dannet og fornuftig Mand. Han havde tjent under den berømte, men ulykkelige Schill, hvem han omtalte med stor Højagtelse og Hengivenhed. I Danmark havde han været paa en flygtig Gennemrejse og havde modtaget et sympathetisk Indtryk af Folk og Land. Hans Hjærte hang endnu ved Prøjssen og dets gode Konge. Prindsregenten og England hadede han paa det kraftigste, men endnu mere Fangen paa St. Helena.

Løningen, 1ste Decebr. 1818.

I et Vejr, hvis Lige i Dejlighed jeg ingensinde har oplevet paa denne Aarstid, fortsatte vi i Morges vor Marsch, og skøndt vi idelig rejste gennem Sandheder gjorde dog Flindts Familie og alle vi, som hørte til Regimentsstaben, næsten hele Turen til Fods. Vi tog endog vor Frokost, samlede under aaben Him-

mel, lejrede paa en Lyngbakke og dækkede af vorè Kapper. For Øjet var her ikke meget; kun den bølgeformede Hede, hist og her afbrudt af en temmelig kummerlig Fyrreplantning og en lige søa kummerlig Bæk; men vor Oberst lod Musiken blæse nogle lystige Stykker, og vi følte os helt sommerlige til Mode. Mod Aften naaede vi til Løningen.

Bremen, 6te Decbr. 1818.

Vi kom en Dag, før vi skulde, til Bremen, da vi vare kørte forud, og kunde først næste Dag faa Kvartérbilletter, hvorfor vi tog ind paa „Stadt London“, hvor vi for en enkelt Nat og to Gange The med Brød maatte betale en Dukat. Om Eftermiddagen besøgte vi først „Salonnen“, der ligger ganske tæt udenfor Byen. Den bestaar af en stor, oval, af Søjler baaren Dansesal med smaa Sidekabinetter, alt ganske pænt udstyret, men Belysningen var maadelig, Beværtningen ligefrem slet, Musikken, som gaves til bedste ikke bedre, og de mødende Damer i enhver Henseende under al Kritik; dog tilstedes ikke Usædelighed i selve Lokalerne; der stiftes blot galante Bekendtskaber, som fortsættes i de vedkommende Dammers private Boliger. Medens vi sad og kæmpede med en meget stor, næsten udrikkelig Kop Kaffe, var der fælt Skænderi og Slagsmaal mellem to velklædte Herrer; men det lod til at høre til Dagens Orden dér og vakte kun flygtig Opmærksomhed. Etablissementet blev forøvrigt lukket næste Dag, saa snart de danske Tropper ankom, og forblev dette, saa længe disse vare her, fordi der paa Udmarschen havde været et temmeligt blodigt Sammenstød mellem dem og nogle af de indfødte, der vare misundelige over den Gunst, Soldaterne nød hos de besøgende Damer.

Større Tilfredsstillelse havde vi af vort Besøg i „Musæum“, et af de rige Bremerborgere for en 30 Aar siden stiftet Etablissement, i hvis øverste Etage findes Bibliothek og Kunstsamlinger, medens Stueetagen afgiver et elegant og hyggeligt Klublokale, hvortil enhver fremmed Gentleman, som indføres af et Klubmedlem, har Adgang. Hvad der bl. a. fortjener at bemærkes, er at samtlige Lokaler om Aftenen oplyses af Gasblus, en ganske særdeles stærk og glimrende Belysningsmaade, som var ny for de fleste af os.

Rothenburg, 10de Decbr. 1818.

Jeg bor her og bor godt hos en velhavende Købmandsfamilie. Besynderligt, at man her saa vel som fra andre Sider vel ikke hører Ønsket om Tilbagevenden af det franske Regimente, men dog saadanne Ytringer som, at man i hine Tider var mindre trykket af Paalæg, lettere kunde erhverve sig noget og i det hele leve nok saa godt som nu. Slig Tale faldt ikke ved vor Udrykning; tværtimod! Kan der da virkelig i disse tre Aar allerede have fundet et Omslag Sted i Folkestemningen?

Harburg, 11te Decbr. 1818.

Det var en i høj Grad os alle betagende Følelse, da vi henad Eftermiddagen bag Hamburgs og Altonas Taarne øjnede Elben og hinsides denne Danmarks Jordbund!

Altona, 13de Decbr. 1818.

Da den franske, i et af mine første Breve nærmere beskrevne prægtige Bro nu beklageligvis af flere Grunde er bleven afbrudt, maatte vi gaa søværts

til Altona. Synet af de amfitheatralsk beliggende Byer Hamburg og Altona med de talløse Skibe og nydelige Landsteder ned imod Blankenese var fortryllende endog paa denne Aarstid, hvad maa det da ikke være om Sommeren!

Og nu den glade, venlige Modtagelse i Altona! hvor frydede det ikke vore Hjærter at føle sig mellem ædle og forstaaende Landsmænd igen! Familierne Stolzenberg, Arnemann og Dede have højeste Krav paa min varme Taknemmelighed. Jeg kendte dem slet ikke forinden, og dog modtoges jeg af dem som en gammel, kær Ven og blev løftet til Skyerne af dem for en Handling, som det kun var en Menneskeligheds Pligt at have udført, og for hvis heldige Udfald jeg kun kan takke Gud og min i den tidlige Ungdom erhvervede Svømmefærdighed.

Efter at have besøgt den Gravhøj, som dækker „Thuiscons“ hellige og herlige Sanger, kiggede jeg lidt ind i Hamburg, og med Fornøjelse bemærkede jeg, hvorledes denne fri Hansestad ivrig arbejdede paa at fjerne de franske Fæstningsværker. Vindebroerne og Udfaldsportene vare borte; tilbage endnu blot Voldene, der her, ligesom i Bremen, snart ville være omskabte til skønne Spadseregange med yndige Udsigtspunkter. Det hanseatiske Militær findes ej i større Mængde end fornødent for Politi og Orden. Mon det nogensinde vil komme dertil i monarkiske Stater! Betlere sér man ingen af, men overalt kraftigt Handelsliv og Virksomhed. Om faa Aar, forsikrede man i Altona, vil Hamburg have mere end forvundet de Saar, som fransk Overmod har slaæet.

I Morgen rykke vi videre frem gennem Holsten og blive sandsynligvis afmynstrede i Rendsborg, og da slaar omsider Timen, hvor jeg — efter vemodig

Afsked fra alle de brave, trofaste Kammerater, jeg under mit lange Samliv har lært at elske og højagte, og med dyb Taknemmelighed mod Kontingentets høje, mig saa velsindede Chef¹⁾ — skal gense alle mine kære i Nykøbing og Nyborg.

- 1) Hvorledes denne dømte om Forfatteren, fremgaar af følgende Brev, som her skal meddeles in extenso, idet det tillige oplyser Prinsens elskværdige Tænkemaade.

„Det har været mig en sand Fornøjelse at erfare deres Udnævnelse til Søgne- og Garnisonspræst i Nyborg og saa meget mere, som De selv har ønsket Dem dette Embede.

„Med Glæde erindrer jeg mig den Tid, vi tilbragte i Frankrig. Kontingentet dannede saa at sige en dansk Familie i fremmed Land, hvis ikke store Antal gjorde det muligt for mig at kende næsten hver enkelt. Det er derfor naturligt, at jeg i Almindelighed interesserer mig for enhver, der har hørt til dette lille Armekorps, og isærdeleshed for alle dem, der ifølge deres Embedsstilling stod i nærmere Berørelse med mig, og som Deres Velærværdighed ikke blot ved Deres Nidkærhed i Opfyldelsen af de Dem paalagte Pligter, men ogsaa formedelst Deres personlige Karakter, har fortjent og erhvævet sig min oprigtige Højagtelse. Deres Velærværdighed kan derfor være overbevist om, at det til alle Tider foraarsager mig en sand Glæde, naar jeg erfarer, at det gaar Dem vel, ligesom ogsaa enhver Lejlighed, hvor jeg kan bidrage til Deres Velærd, vil være mig kærkommen.“

Rendsborg, den 24de Decbr. 1825.

Friederich. P. z. Hessen.

Til
Velærværdige Pastor Nyholm.

Udg.

